

Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie

6(214)/2012

Miesięcznik Wyższego Urzędu Górniczego

ISSN 2081-4224

W numerze m.in.:

Utworzenie
i działalność Wyższego
Urzędu Górniczego
w Katowicach w latach
1922–1939

Działalność Wyższego
Urzędu Górniczego
w Katowicach w latach
1945–1994

Nadzór urzędów
państwowych nad
górnictwem solnym
na ziemiach polskich

Prawo i nadzór naftowy

Dolnośląskie Okręgowe
Urzędy Górnicze
w latach 1945–2012
OUG w Wałbrzychu
i OUG we
Wrocławiu

90 lat
nadzoru górniczego
w Polsce

Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie

nr 6(214)/2012

Spis treści

Słowo wstępne Piotra Litwy, Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego <i>Foreword by The President of The State Mining Authority</i>	3
Zenon Szmidtko Utworzenie i działalność Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach w latach 1922-1939 <i>The establishment and operation of the State Mining Authority in Katowice in the years 1922-1939</i>	4
Adam Frużyński Działalność Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach w latach 1945-1994 <i>Operations of the State Mining Office in Katowice in the years 1945-1994</i>	11
Wojciech Gawroński Nadzór urzędów państwowych nad górnictwem solnym na ziemiach polskich <i>Supervision of official authorities over salt mining on Polish territories</i>	20
Jan Sęp Prawo i nadzór naftowy <i>Oil law and supervision</i>	28
Eufrozyna Piątek Dolnośląskie Okręgowe Urzędy Górnicze w latach 1945-2012 OUG w Wałbrzychu i OUG we Wrocławiu <i>Lower Silesian District Mining Offices in the years 1945-2012 DMO in Wałbrzych and DMO in Wrocław</i>	40
Kronika <i>Chronicle</i>	45
<i>To nie powinno się zdarzyć</i> Wypadki, katastrofy <i>This Should not Happen</i> <i>Accidents, Disasters</i>	46
<i>Ze świata</i> Fakty – wydarzenia – opinie Górnictwo na świecie <i>World News</i> <i>Facts – Events – Opinions</i>	48
<i>World Mining</i>	49
Dopuszczenia do stosowania w zakładach górniczych <i>Approvals for Use in Mining Plants</i>	50
Normalizacja <i>Standardisation</i>	51
Przegląd aktów normatywnych <i>Review of Legislation</i>	52

Szanowni Autorzy,

Uprzejmie informujemy, że począwszy od drugiego półrocza br. publikowane artykuły podlegać będą procedurom recenzowania i zabezpieczenia oryginalności, zgodnym z wytycznymi MNiSW. W związku z tym, już teraz prosimy o przejrzenie tych procedur na naszej stronie internetowej i przekazywanie redakcji materiałów zgodnie z ich wymaganiami.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny / Editor-in-Chief:
Mirostlaw Koziura

Z-ca redaktora naczelnego / Deputy Editor:
Ireneusz Grzybek

Sekretarz redakcji / Co-editor:
Anna Swiniarska-Tadla

Redaktorzy tematyczni / Branch Editors:
Przemysław Grzesiok, Józef Koczwarą,
Janusz Malinga, Adam Mirek,
Marek Tarabula, Piotr Wojtacha

Redaktor statystyczny / Statistics Editor:
Iwona Lejdy

Redaktor językowy / Language Editor:
Marzena Rudnicka

Rada Programowa / Editorial Board:
Józef Dubiński, Lech Gładysiewicz,
Andrzej Gonet, Adam Idziak, Wiesław Koziół,
Tadeusz Majcherczyk, Ryszard Mikosz,
Czesława Rosik-Dulewska, Józef Sułkowski

Sekretariat / Secretary's office:
Agnieszka Bednarczyk

Łamanie / Type-setting and make-up:
Anna Nowrot

Druk / Printing:
Czerny Marian. Firma Prywatna GREG Zakład
Poligraficzny

Adres redakcji / Editorial office address:
Wyższy Urząd Górniczy
ul. Poniatowskiego 31
40-055 Katowice
tel./fax: 32 736 17 72
e-mail: miesiecznik@wug.gov.pl
internet:
www.wug.gov.pl/index.php?wydawnictwa/
miesiecznik_wug

Nakład / Edition: 750 egz.

Okładka / Cover:
Kopalnia Doświadczalna „Barbara” w latach
20-tych XX w. – zdjęcie ze zbiorów Muzeum
Górnictwa Węglowego w Zabrze

Wersją referencyjną miesięcznika jest wersja
drukowana.

Inhalt

Zenon Szmidtke **Gründung und Tätigkeit der Höheren Bergbehörde in Katowice in den Jahren 1922-1939** 4

Die Höhere Bergbehörde in Katowice wurde kraft der Verordnung des Ministerrates der Republik Polen vom 24.06.1922, als die erste Höhere Bergbehörde im unabhängigen polnischen Staat gegründet. Seine Beamten, vor allem Zygmunt Malawski und Stanisław Majewski, haben einen großen Beitrag zur Bearbeitung des ersten polnischen einheitlichen *Bergrechts* geleistet sowie zur Gründung des Versuchsbergwerkes „Barbara“ und der Zentrale des Bergrettungsdienstes.

Adam Frużyński **Tätigkeit der Höheren Bergbehörde in Katowice in den Jahren 1945-1994** 11

In den Jahren der Volksrepublik Polen wurde die Höhere Bergbehörde in Katowice zu einer der wichtigsten Institutionen der Bergaufsicht. Ihre Tätigkeit wurde im Jahre 1945 wieder aufgenommen, seit dem Jahre 1951 hat sie nach der Liquidation der Höheren Bergbehörde in Krakau die Kontrolle über den ganzen Landesbergbau ausgeübt. Sie hat an der Ausgabe des neuen *Bergrechts* sowie der Reihe von Vorschriften gearbeitet, gemäß denen der Bergbau bis zum Zusammenbruch des Sozialismus im Jahre 1989 fungiert hat. Ihre Arbeiten wurden durch häufige Reorganisationen und den Vorrang der sozialistischen Ideologie über die Ökonomie erschwert. Nach dem Jahre 1989 hat die Höhere Bergbehörde in Katowice gearbeitet, neue Rechtsregeln vorzubereiten und ins Leben zu rufen, die das Funktionieren des Bergbaus im Rahmen der freien Marktwirtschaft ermöglichen.

Wojciech Gawroński **Aufsicht der staatlichen Behörden über den Salzbergbau auf den polnischen Gebieten..** 20

Der Artikel stellt im Überblick die Problematik der Aufsicht der staatlichen Behörden über den Salzbergbau auf den polnischen Gebieten innerhalb von über 700 Jahren dar, seit dem XIII. Jahrhundert bis zur

Gegenwart. In der altpolnischen Zeit haben die Kontrolle über die Krakauer Salzsiederei – die Salzbergwerke in Wieliczka und Bochnia die königlichen Beamten ausgeübt. In den Jahren der Besatzungen wurden alle Angelegenheiten, die mit der Bergbautätigkeiten verbunden waren, mit entsprechenden Gesetzen reguliert und mit der Einhaltung der Rechtsvorschriften, der technischen Aufsicht und Arbeitssicherheit wurden Berghauptmänner; und ihnen untergeordnete Kreisbehörden beauftragt. Das erste Berghauptmannsamt, das die Salzbergwerke beaufsichtigt hat, wurde in Wieliczka beim dortigen Salzbergwerk – Vorstand gegründet; im Jahre 1858 wurde es nach Krakau verlagert. Seit dieser Zeit wurde die Hauptstadt von Kleinpolen zum Sitz der Bergbauverwaltung. Im XX. Jahrhundert wurden die Rechtsregelungen, sowie die Struktur der Bergbauverwaltung und der territoriale Umfang der einzelnen Behörden vielfach geändert: in der Zwischenkriegszeit, nach der Beendigung des II. Weltkrieges sowie nach 1989.

Jan Sep **Erdölrecht und - Aufsicht** 28

Das Erdöl als Rohstoff war seit Langem bekannt, dagegen hat die Erdölindustrie, deren Geburt auf das Jahr 1854 datiert wird, hat eine ziemlich kurze, dafür aber eine stürmische Geschichte. In diesem Artikel bemühe ich mich, die Geschichte des *Bergrechts* und der Aufsicht über diesen untypischen Bergbauzweig welcher das Erdöl ist, darzustellen. Er stellt also einen eigenartigen Überblick der Erdölgesetzgebung und –Aufsicht innerhalb von den letzten 200 Jahren dar. Da ich die Möglichkeit der Darstellung dieses Themas auch in Form von Präsentation habe, halte ich sie für die Gelegenheit zur Ergänzung und Erweiterung dieses Artikels um zusätzliche Einzelheiten.

Eufrozyna Piątek **Niederschlesische Kreisbergämter in den Jahren 1945-2012 Das Kreisbergamt in Wałbrzych und Kreisbergamt in Wrocław** 40

Im Artikel wurde die Geschichte der niederschlesischen Kreisbergämter in Wałbrzych und in Wrocław in den Jahren 1945-2012 dargestellt. Bei-

de Kreisbergämter wurden von den Bergunternehmen beaufsichtigt, die stark unterschiedliche Flötze gewonnen haben. Man hat charakteristische Bergbauprobleme hervorgehoben, die in den beaufsichtigten Betrieben aufgetreten sind, die gemeinsam mit dem wissenschaftlichen Personal und Personal der Bergwerke gelöst wurden sowie die positive Rolle der Mitarbeiter des Kreisbergamtes im Prozess der Liquidation des alten Kupferabbaugebiets und des niederschlesischen Steinkohlenabbaugebiets.

Chronik 45

Das sollte nicht vorkommen

Unfälle, Katastrophen 46

Aus der Welt

Fakten – Ereignisse – Meinungen. 48

Bergbau in der Welt 49

Zulassungen zur Anwendung in Bergwerken 50

Normung 51

Übersicht der Normen 52

Содержание

Зенон Шмидтке

Создание и деятельность Высшего горного управления в г. Катовице в 1922-1939 годах 4

Высшее горное управление в г. Катовице создан на основании Распоряжения Совета Министров РП от 24 VI 1922 г., как первое Высшее горное управление независимого польского государства. Его должностные лица, особенно Зигмунт Малявский и Станислав Маевский, внесли большой вклад в разработку первого польского *Горного законодательства* и создание Экспериментальной шахты «Барбара» и Штаб-квартиры горноспасательной службы.

Адам Фружинский

Деятельность Высшего горного управления в г. Катовице в 1945-1994 годах 11

Во время ПНР Высшее горное управление в г. Катовице стало одним из наиболее важных учреждений, контролирующих горное дело.

Его деятельность была возобновлена в 1945 году, а с 1951 года, после ликвидации Высшего горного управления в Кракове, этот орган осуществлял контроль над всем национальной горнодобывающей промышленностью.

Управление сотрудничало при издании нового горного законодательства и ряда норм, по которым горнодобывающая отрасль функционировала до падения социализма в 1989 г. Его работе препятствовали частые реорганизации, а также преобладание социалистической идеологии над экономикой.

После 1989 г. Высшее горное управление в г. Катовице принимало участие в подготовке и внедрении в жизнь новых правовых принципов, обеспечивающих функционирование горнодобывающей промышленности в рамках либеральной рыночной экономики.

Войцех Гавроньский

Надзор государственных органов над добычей соли на польских землях 20

В статье представлен обзор проблематики о надзоре государственных органов над добычей соли на польских землях на протяже-

нии 700 лет, начиная с XIII века до наших дней. В средневековой Польше контроль над Краковскими Жупами – соляными шахтами в Величке и Бохни осуществлялся королевскими чиновниками. Во времена аннексий Польши все вопросы, связанные с горнодобывающей деятельностью, регулировались соответствующими законами, а за соблюдение законодательства, технический надзор и безопасность на рабочем месте несли ответственность горные старосты и подчиненные им окружные администрации. Первая горная администрация, контролирующая соляные шахты, была создана в г. Величка при местном управлении соляных предприятий; в 1858 году она была переведена в Краков. С тех пор столица Малопольши стала местонахождением горнодобывающей администрации. В XX веке правовые регулирования, а также структура горнодобывающих учреждений и территориальная область отдельных органов многократно изменялись: в межвоенный период, по окончании Второй мировой войны и после 1989 года.

Ян Семп

Нефтяное законодательство и надзор 28

Нефть как сырьевой материал была известна с давних времён, но нефтяная промышленность, рождение которой датируется 1854 годом, имеет относительно короткую, но богатую историю.

В этой статье я попытаюсь представить историю горного права и надзора над такой нетипичной отраслью горного дела как нефтяная промышленность. Эта работа является своего рода обзором законодательства и надзора за нефтедобывающей промышленностью за последние 200 лет.

Имея возможность представить эту тему также в виде презентации, я рассматриваю это как возможность дополнить и расширить эту статью дополнительными деталями.

Эфрозина Пёнтек

Нижнесилезские окружные горные управления в 1945- 2012 годах Окружное горное управление в г. Валбжих и Окружное горное управление в г. Вроцлаве 40

В статье представлена история Нижнесилезских окружных

горных управлений в городах Валбжих и Вроцлав в 1945-2012 годах. Оба управления осуществляли контроль над предприятиями, разрабатывающими различные месторождения. Описаны характерные проблемы горнодобывающей промышленности, возникающие на контролируемых предприятиях, которые разрешались совместно с научными кадрами и работниками горных предприятий, а также позитивную роль работников окружных горных управлений в процессе ликвидации старого бассейна меди и Нижнесилезского каменноугольного бассейна.

Хроника 45

Это не должно было случиться

Несчастные случаи, катастрофы 45

В мире

Факты – события – оценки 48

Горнодобывающая промышленность в мире 49

Разрешения на допуск к применению на горных предприятиях 50

Стандартизация 51

Обзор нормативных актов 52

Słowo wstępne Piotra Litwy, Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego

Szanowni Państwo,

W tegorocznym, szóstym numerze miesięcznika „Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” tematem wiodącym jest historia nadzoru górniczego na ziemiach polskich. Postanowiliśmy rzucić spojrzenie wstecz na działalność „policji górniczej”, gdyż obecny rok jest dla nas rokiem jubileuszowym: obchodzimy 90-lecie istnienia Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach. Zaplanowaliśmy zatem, w ciągu niniejszego roku, cykl wydarzeń i uroczystości, które uświetnią, utrwala, a przede wszystkim upowszechnią w społeczeństwie dokonania nadzoru górniczego. Są to wydarzenia zorganizowane za pomocą skromnych środków, ale za to z wielkim zaangażowaniem i ofiarnością pracowników urzędów górniczych i zaprzyjaźnionych z nimi osób oraz instytucji. Na łamach naszego czasopisma możecie Państwo znaleźć pełny kalendarz wydarzeń związanych z 90-leciem WUG w Katowicach, którego elementem jest właśnie to, specjalne wydanie miesięcznika.

Początki nadzoru górniczego giną w mroku dziejów i nawet nie możemy mieć pewności, w którym momencie dziejowym możemy zasadnie mówić o narodzinach nadzoru górniczego. Z pełnym przekonaniem możemy wskazać na regulacje z XIV w., gdzie po raz pierwszy wymieniana się książęcych i królewskich urzędników nadzoru nad gwarkami i kopalniami. Nie był to jeszcze nadzór, jaki my znamy, a raczej część aparatu fiskalnego władcy i zarazem właściciela złóż. Z biegiem dziesięcioleci nadzór górniczy obejmuje coraz większy pakiet spraw związanych już nie tylko z prawomocnością eksploatacji złóż, ale przede wszystkim z właściwym technicznie i bezpiecznym wykonywaniem prac górniczych. Co więcej, na przełomie XVIII i XIX w. przemiana ta doszła do logicznej kulminacji, poprzez stopienie się nadzoru górniczego z nadzorowanymi zakładami górnictwami. Jednak połączenie funkcji kontrolnej z zarządczą szybko wyjawiało swe integralne niedostatki, skutkiem czego powrócono do rozdziału nadzoru górniczego od przedsiębiorców górniczych. Jednocześnie nadzór górniczy ewoluował w kategoriach autonomii wobec władz ministerialnych, gdyż na poziomie rządowym sprawy nadzoru górniczego były na ogół także splątane z bieżącymi problemami wzrostu przemysłu wydobywczego.

Dzisiejszy model nadzoru górniczego wynika właśnie z doświadczeń wieków minionych i nadal podlega prawom ewolucji. Dzisiaj opieramy się na zasadzie kooperatywnej autonomii, zarówno w relacji do instytucji państwowych odpowiedzialnych za politykę wydobywczą, jak i w stosunku do przedsiębiorców górniczych. Ostatecznym klientem nadzoru górniczego nie są bowiem te dwie grupy, lecz ogół społeczeństwa, zainteresowany żywotnie, by za wydobywanie swych skarbów ziemia nie żądała daniny w postaci krwi ludzkiej i szkód górniczych.

Lecz, aby naturalna ewolucja nadzoru górniczego przebiegała we właściwym kierunku, konieczne jest dobre zrozumienie jego przeszłości i wyciąganie wniosków, które pozwolą na pełne wykorzystanie pozytywnych doświadczeń i unikanie powtarzania błędów. Znajomość

historii i współczesności nadzoru górniczego pozwala nam chociażby zrozumieć, dlaczego użyte przeze mnie określenie „policja górnicza” (nieprzypadkowo opatrzone cudzysłowem) jest stanowczo zbyt wąskie dla określenia roli urzędów górniczych w dzisiejszej Polsce, chociaż dość dobrze oddaje realia nadzoru górniczego w XIX i XX wieku.

W tym celu zdecydowaliśmy się przedstawić w niniejszym numerze naszego pisma pogłębiony obraz dziejów górniczego nadzoru. Do współpracy zaprosiliśmy osoby zajmujące się od lat historią nadzoru górniczego, które zgodziły się ująć syntetycznie, w krótkich artykułach historycznych, różne fazy rozwoju nadzoru górniczego. Czytelnik znajdzie tu zarówno prezentację działań nadzoru górniczego przed powstaniem władz górniczych w niepodległej Polsce, jak i problematykę działalności urzędów górniczych w XX wieku. Wojciech Gawroński przedstawił ewolucję nadzoru nad – jakże ważnym w dziejach Polski – górnictwem solnym na przestrzeni niemal 800 lat, poczynając od przywilejów księcia Bolesława Wstydliwego. Jan Sęp przybliży nam mało znane i skąpo opisane w nauce polskiej zagadnienia z zakresu nadzoru nad górnictwem naftowym. Arcyciekawe losy budowy od podstaw i rozwoju rodzimego nowoczesnego nadzoru górniczego w II Rzeczypospolitej prezentuje Zenon Szmidtke. Najbliższe nam czasowo dzieje nadzoru górniczego po II wojnie światowej można prześledzić zarówno w artykule Adama Frużyńskiego, prezentującego nadzór górniczy na szerokim tle społeczno-politycznym, jak i w opracowaniu Eufrozyny Piątek, skupiającym się na działalności urzędów górniczych na Dolnym Śląsku.

Należy zwrócić uwagę, że są to artykuły niezwykle cenne, gdyż przedstawiają badania w dziedzinie, która dopiero czeka na odkrycie przez historyków. O ile istnieje bogata literatura naukowa próbująca opisać i usystematyzować dzieje polskiego górnictwa, to sam nadzór górniczy podlegał jak dotąd jedynie wrywkowym badaniom historycznym. W największej mierze zasługi na tym polu położyli sami pracownicy urzędów górniczych, którzy dokonali krótkiej syntezy działalności urzędów górniczych w opracowaniu poświęconym 75-leciu Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach. Ale pełna monografia historii nadzoru górniczego wciąż czeka na opracowanie. Jestem przekonany, że prezentowane przez nas materiały staną się bodźcem i ważnym przyczynkiem do powstania takiej monografii.

Zachęcam Państwa do lektury naszych artykułów i wzbogacenia swej wiedzy o zawyłych dziejach nadzoru górniczego, splecionych z burzliwymi losami narodu i państwa polskiego.

Piotr LITWA
Prezes Wyższego Urzędu Górniczego

Utworzenie i działalność Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach w latach 1922–1939

TREŚĆ:

Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach utworzono na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z 24 VI 1922 r., jako pierwszy WUG w niepodległym państwie polskim. Jego urzędnicy, zwłaszcza Zygmunt Malawski i Stanisław Majewski, wnieśli duży wkład w opracowanie pierwszego polskiego ujednoliconego *Prawa Górniczego* oraz ukonstytuowanie Kopalni Doświadczalnej „Barbara” i Centrali Ratownictwa Górniczego.

SŁOWA KLUCZOWE:

prawo, ratownictwo, Malawski, Majewski, urzędy górnicze

Do 1918 r. na ziemiach polskich obowiązywały ustawy górnicze państw zaborczych i istniały adekwatne do nich struktury zarządzania górnictwem. Pod zaborem pruskim i na Śląsku stosowano prawo dla Śląska i hrabstwa kłodzkiego z 1769 r. Wydana 24 czerwca 1865 r. pruska *Powszechna Ustawa Górnicza*, w dużym stopniu będąca odwzorowaniem prawa z 1769 r., m.in. ustalała, że władzami górniczymi są: Ministerstwo Handlu oraz wyższe i okręgowe urzędy górnicze. Dotychczasowy dyrekcyjny charakter pracy urzędów górniczych zmieniono na inspekcyjny. Rzeczoną ustawę nowelizowano w latach 1905 i 1909, a w Polsce została uchylona, wraz z ustawami innych państw zaborczych, dopiero przez polskie *Prawo górnicze* z 29 listopada 1930 r. (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej). Ministerstwu w Berlinie, jako III instancji,

podlegał Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu, a jemu z kolei urzędy okręgowe¹.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, sprawy górnictwa i hutnictwa przejęła Sekcja Górniczo-Hutnicza Ministerstwa Przemysłu i Handlu (MPIH), przemianowana w 1921 r. na Departament Górniczo-Hutniczy. Wspomniane sprawy w byłym zaborze pruskim podporządkowano jej 1 XII 1920 r. Dostrzegając kluczowe znaczenie górnictwa dla Górnego Śląska, już 1 III 1920 r. Wojciech Korfanty utworzył przy Polskim Komisariacie Plebiscytowym w Bytomiu Wydział Górniczy, którego zadaniem było przygotowanie personelu kopalń do plebiscytu. Początkowo zarządzał nim inż. Antoni Rowiński, kierownik ruchu kopalni „Hohenzollern”, a od grudnia 1920 r. inż. Józef Kiedroń. Po plebiscycie i III Powstaniu Śląskim, 1 IX 1921 r. Wydział Górniczy połączono z Wydziałem Przemysłowym, pod kierun-

¹ P. Gisman, S. Malik, K. Sasiadek, 75 lat Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach 1922–1997, Katowice 1997, s. 52–55, 76, 207; P. Gisman, Rozwój prawodawstwa górniczego w Polsce, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, nr 111, Wrocław 2005, s. 72; B. Cwiąg, Górnictwo polskie XX wieku, t. 1: Lata 1900–1950, Kraków 2009, s. 220–221 (<http://www.szkołaeksploatacji.pl/node/293>); S. Majewski, Słowo wstępne, [w:] *Prawo Górnicze* wraz z wydaniami rozporządzeniami wykonawczymi, Katowice 1933, s. XII–XIV.

Zygmunt Malawski

kiem inż. Kiedronia, i włączono do Naczelnej Rady Ludowej w Katowicach. Polski Minister Przemysłu i Handlu 21 II 1922 r. delegował, od 1 III 1922 r., inż. Zygmunta Malawskiego, naczelnika Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie, do Departamentu dla Spraw Śląskich MPIH w celu współpracy w organizowaniu władz górniczych na przyznanej Polsce części górnośląskiego terytorium. Wcześniej, 8 VIII 1921 r., mianował go członkiem Komisji Prawno-Górniczej MPIH, pod przewodnictwem inż. Jana Zarańskiego, powołanej w myśl rozporządzenia z 2 VI 1920 r. do opracowania projektu polskiej powszechnej ustawy górniczej. Malawski przystąpił do opracowywania planu organizacji władz górniczych na Górnym Śląsku i przygotowywania ekip pracowników potrzebnych do wdrożenia tego projektu. Działania te zaowocowały przejściem przez polskie urzędy górnicze agend od urzędów

niemieckich równoległe z aktem przyłączenia części Górnego Śląska do Polski w czerwcu 1922 r.²

2 Archiwum Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach (dalej: AWUG), akta osobowe Zygmunta Malawskiego – spis 3/1087 (dalej: 3/1087), (jednostka niepaginowana); Z. Malawski, Z działalności władz górniczych na Śląsku, [w:] Dzieje pracy Górnego Śląska 1922–1927, red. H. Cepnik, Lwów – Katowice 1927, s. 63; Z. Malawski, Pięciolecie władz górniczych na Śląsku 20.VI.1922 – 20.VI.1927, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1927, nr 10, s. 291–292; S. Majewski, Dziesięć lat polskich władz górniczych na Śląsku, „Technik” 1932, nr 12, s. 211–212; P. Gisman, S. Malik, K. Sasiadek, dz. cyt., s. 55–57; Czy wiesz, kto to jest?, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 457; J. Jaros, Malawski Zygmunt Alojzy (1879–1944), [w:] Polski słownik biograficzny (dalej: PSB), t. 19, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 269. Zygmunt Malawski w okresie 1907–1914 pracował w Okręgowym Urzędzie Górniczym w Drohobyczu, najpierw w charakterze adiunkta, a następnie komisarza górniczego. W latach 1914–1916 odbył służbę w wojsku austriackim w stopniu porucznika pospolitego ruszenia, a potem powrócił do pracy w drohobyckim Urzędzie Górniczym i kontynuował ją do 1920 r., początkowo na stanowisku

Pierwszy w niepodległej Polsce Wyższy Urząd Górniczy (WUG) w Katowicach został powołany przez Radę Ministrów, rozporządzeniem z 24 czerwca 1922 r. Z kolei Minister Przemysłu i Handlu, rozporządzeniem z 27 czerwca tegoż roku, w ramach WUG ustanowił następujące okręgowe urzędy górnicze (OUG):

- w Rybniku, obejmujący części okręgów urzędowych byłych pruskich urzędów Racibórz i Gliwice południe (w przyznanej Polsce części Górnego Śląska); funkcję naczelnika podjął Brunon Buzek;
- w Królewskiej Hucie, obejmujący cały okręg urzędowy byłego pruskiego urzędu Królewska Huta i część okręgu urzędowego byłego pruskiego urzędu górniczego Bytom południe; funkcję naczelnika podjął Bronisław Pietrzykowski;
- w Katowicach, obejmujący całe okręgi urzędowe byłych pruskich urzędów Katowice północ i Katowice południe oraz agendy OUG w Cieszynie (w przyznanej Polsce części Śląska Cieszyńskiego); funkcję naczelnika podjął Leopold Szefer;
- w Tarnowskich Górach, obejmujący część okręgów urzędowych byłych pruskich urzędów Tarnowskie Góry i Bytom wschód; funkcję naczelnika podjął Włodzimierz Hanasiewicz.

Kierownictwo polskich władz górniczych na Górnym Śląsku w znacznej większości objęli inżynierowie pochodzący z dawnego zaboru austriackiego, którzy przeważnie przed 1939 r. przeszli na lepiej płatne stanowiska w prywatnym przemyśle³.

Minister Przemysłu i Handlu, Stefan Ossowski, 16 VI 1922 r. powierzył Malawskiemu kierownictwo WUG w Katowicach w charakterze naczelnika tego urzędu. Na etat śląskich władz górniczych Malawski przeszedł 1 lipca⁴, a 15. tego miesiąca objął urząd, w uroczystej odezwie (pismo WUG z liczbą dzienną 1/22, opublikowane przez „Gońca Śląskiego”) zwracając się do górników: „Krwawym wysiłkiem waszym udało się tę najbogatszą część polskiego Zagłębia węglowego przyłączyć do Ojczyzny, a przez to staliście się obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej. Los Wasz na zawsze związany z losem Rzeczypospolitej, Jej przyszłość i rozkwit to dzisiaj podstawa dobrobytu bohaterskiego Ludu Śląskiego, a więc Waszego i Waszych rodzin [...]”⁵. Dnia 26 lipca ustanowiono go Komisarzem Zdawczym dla WUG we Wrocławiu, „[...] w myśl postanowień art. III układu polsko-niemieckiego w przedmiocie oddania niemieckiej własności państwowej na polskiej części Górnego Śląska oraz w przedmiocie unormowania zdania i zlikwidowania zarządu po objęciu obszaru przez Polskę z daty Opole 15 VI 1922”⁶. Wyższym Urzędem Górniczym w Katowicach kierował

do 1939 r., od 27 VI 1928 r. mając tytuł dyrektora, od 24 I 1934 r. – prezesa⁷. W 1922 r. jego zastępcą został Tomisław Morawski, naczelnikiem Wydziału Technicznego – inż. górniczy Stanisław Majewski, naczelnikiem Wydziału Administracji – inż. górniczy Antoni Kuczyński, naczelnikiem Wydziału Prawnego – dr Adam Benisz⁸. Tomisław Morawski już od 1 V 1922 r. zatrudniony był przy delegacji MPIH dla organizacji władz górniczych w Katowicach, Zygmuncie Malawskim, a 16 VI 1922 r. Minister Przemysłu i Handlu Ossowski przydzielił go do służby w WUG w Katowicach, w charakterze zastępcy naczelnika tego urzędu. Wojewoda Śląski Antoni Schultis 6 VI 1923 r. powierzył mu pełnienie funkcji Komisarza Demobilizacyjnego przy Województwie Śląskim. Ze służby państwowej w WUG w Katowicach został zwolniony na swoją prośbę 1 VI 1924 r. Zastępcą naczelnika WUG w Katowicach od 12 VI 1924 r. do 31 XII 1927 r. był Leopold Szefer, a od 1 I 1928 r. do wybuchu II wojny światowej – Stanisław Majewski (w tym okresie jednocześnie ze swoim zwierzchnikiem zmieniając tytuł służbowy)⁹.

Władze górnicze na Śląsku miały następujące obowiązki:

- nadzór nad bezpieczeństwem pracy w kopalniach,
- wydawanie przepisów górniczo-policyjnych,
- udzielanie nadań na minerały zastrzeżone oraz pobieranie dla Skarbu Państwa olbor (dziesięcin),
- nadzór nad szkoleniem zawodowym załóg kopalń w trybie szkolnym i pozaszkolnym,
- nadzór nad miernictwem górniczym,
- nadzór nad bezpieczeństwem publicznym, gdy roboty górnicze mogą mu zagrażać¹⁰.

Trudności piętrzące się przed młodą władzą górniczą i sposoby ich pokonywania szczegółowo opisał Stanisław Majewski:

„Władze górnicze, obejmując w czerwcu 1922 r. urzędowanie na Górnym Śląsku, zastały kopalnie tutejsze w stanie bardzo zaniedbanym pod względem bezpieczeństwa. Stan ten spowodowany był wojną światową oraz stosunkami gospodarczymi i politycznymi, jakie po jej zakończeniu wytworzyły się w całej Europie, a na górnośląskim obszarze plebiscytowym w szczególności. A więc, w pierwszej linii wymienić tu należy wydobywanie węgla wbrew wszelkim zasadom techniki górniczej, spowodowane panującym wszędzie głodem węglowym, dalej brak odpowiednich materiałów technicznych, które musiano zastąpić całym szeregiem bezwartościowych lub mało wartościowych środków zastępczych, następnie zatrudnianie mniej wartościowego robotnika, czy to, by zastąpić nim robotnika wyszkolonego, powołanego do szeregów, czy też z powodu ustawowego przymusu

starszego komisarza, a następnie radcy górniczego. Lata 1920–1922 to czas wykonywania przez niego funkcji naczelnika Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie, AWUG 3/1087; Czy wiesz..., s. 457; J. Jaros, Malawski Zygmunt..., s. 269.

3 AWUG, akta osobowe Leopolda Szefera – spis 3/1763 (dalej: 3/1763); Prawo Górnicze wraz..., s. 110–113; Z. Malawski, Z działalności władz..., s. 63; Z. Malawski, Pięćdziesiąt lat..., s. 292; S. Majewski, Dziesięć lat..., s. 212; J. Jaros, Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976), Warszawa – Kraków 1978, s. 146–149; S. Malik, Historia administracji górniczej. 80-lecie Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach, „WUG. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” 2002, nr 12, s. 9; B. Ćwięk, Górnictwo polskie..., s. 221–222.

4 AWUG 3/1087.

5 S. Majewski, Dziesięć lat..., s. 215.

6 AWUG 3/1087.

7 Tamże. Wiosną 1939 r. doznał paraliżu, następnie został przewieziony do rodziny w Skawinie, gdzie zmarł 4 I 1944 r., J. Jaros, Malawski Zygmunt..., s. 269.

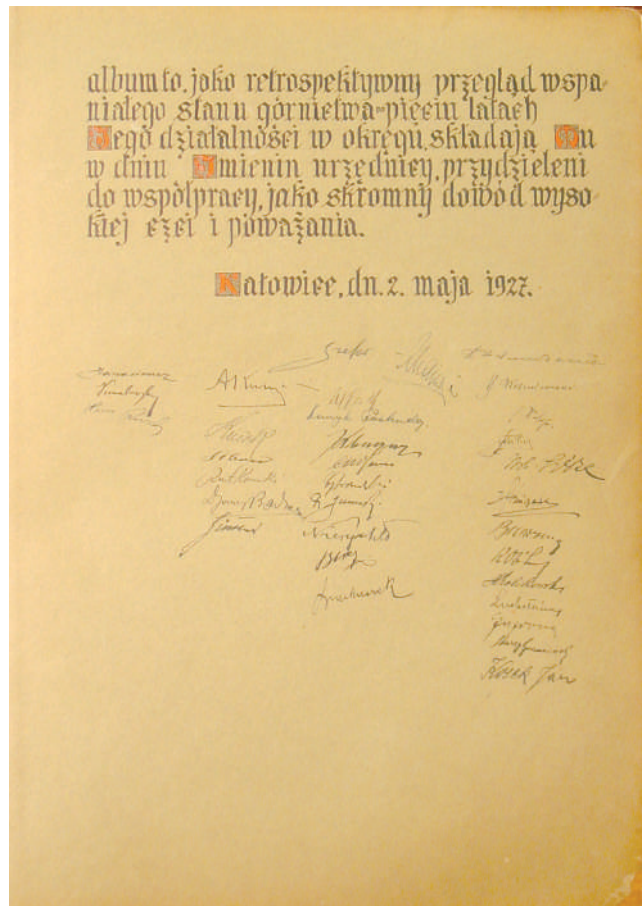
8 AWUG, akta osobowe Tomisława Morawskiego – spis 3/1170 (dalej: 3/1170), (jednostka niepaginowana); P. Gisman, S. Malik, K. Sądziadek, dz. cyt., s. 63.

9 AWUG 3/1170; AWUG 3/1763; AWUG, akta osobowe Stanisława Majewskiego – spis 3/1028 (dalej: 3/1028), (jednostka niepaginowana); P. Gisman, S. Malik, K. Sądziadek, dz. cyt., s. 183; J. Bielawa, Rzut oka na działalność urzędów górniczych w okresie międzywojennym, „WUG. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” 2007, nr 11, s. 8–9.

10 S. Majewski, Dziesięć lat..., s. 212–213; P. Gisman, S. Malik, K. Sądziadek, dz. cyt., s. 64; P. Gisman, Prawo górnicze i geologiczne. Zadania urzędów górniczych w latach 1922–2007, „WUG. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” 2007, nr 11, s. 19; B. Ćwięk, Górnictwo polskie..., s. 222.

Karta nr 1a
Sheet no. 1a

Karta nr 1b
Sheet no. 1b

zatrudniania inwalidów i zdemobilizowanych żołnierzy, wreszcie rozluźnienie się dyscypliny na kopalniach i cały szereg innych ważnych przyczyn.

Polskie władze górnicze od pierwszej chwili swego urzędowania wzięły sobie za zadanie zmienić ten niepożądany stan i podnieść bezpieczeństwo kopalń. W pierwszej więc linii rozpoczęły Okręgowe Urzędy Górnicze regularną czynność inspekcyjną i ścisłe badanie zachodzących nieszczęśliwych wypadków, by z jednej strony zapoznać się dokładnie ze specjalnymi warunkami górnośląskiego kopalnictwa węglowego, z drugiej zaś strony, dopilnować ścisłego dostosowania urządzeń kopalnianych i metod pracy do obowiązujących przepisów górniczo-policyjnych. Przy tej sposobności stwierdzono, że kopalnie korzystały z całego szeregu wyjątków od stosowania się do obowiązujących przepisów górniczo-policyjnych, udzielonych im przez pruskie władze górnicze, mimo że okoliczności, wśród których wyjątków tych udzielono, przestały dawno istnieć lub też uległy gruntownej zmianie. By temu radykalnie kres położyć, Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach cofnął wszystkie te wyjątki z dniem 31 grudnia 1923 r., a w przypadkach zasługujących na uwzględnienie, udzielił nowych wyjątków na podstawie nowych wniosków zarządów kopalń, po gruntownym zbadaniu stanu faktycznego na miejscu, określając dokładnie rzeczowe i miejscowe granice wyjątku i przepisując nowe warunki, odpowiadające najnowszemu zdobyciom techniki górniczej. Tym sposobem usunięto najbardziej bijące w oczy braki na kopalniach pod względem górniczo-policyjnym, przy czym przystąpiono do systematycznej pracy nad podniesieniem bezpieczeństwa na kopalniach.

W pierwszej linii zachodziła potrzeba zmodernizowania ówczesnych przepisów górniczo-policyjnych. Pruskie przepisy górniczo-policyjne, obowiązujące w chwili przejścia Górnego Śląska przez Rzeczpospolitą Polską, wydane były w r. 1900 wzgl. 1904, uzupełnione w r. 1907, a więc po 15 latach pod wielu względami przestarzałe, często niewystarczające. Dla opracowania ich zmiany powołał Wyższy Urząd Górniczy do życia komisję, złożoną z urzędników władz górniczych i rzeczoznawców z górnego przedsiębiorstw, inżynierów górniczych, urzędników technicznych kopalń, oraz robotników. Projekt opracowany przez komisję poddano zaopiniowaniu Ministerstwa Przemysłu i Handlu i fachowych zrzeszeń górniczych, a po uzupełnieniu go na podstawie tych opinii nadano mu moc obowiązującą, jako Rozporządzenie Górniczo-Policyjne Wyższego Urzędu Górniczego z dnia 2 lipca 1923 r¹¹. Przy opracowaniu tego rozporządzenia Wyższy Urząd Górniczy uwzględniał najnowsze zdobycze techniki górniczej i korzystał z doświadczeń władz górniczych innych państw. Najważniejsze zmiany, dokonane tym rozporządzeniem w obowiązujących poprzednio przepisach górniczo-policyjnych, były następujące:

Uzupełniono i opracowano szczegółowiej postanowienia o budowie wyrobisk górniczych, niedostateczność których była powodem licznych wypadków spowodowanych oberwaniem się węgla i kamienia; unormowano

11 Zob. Zbiór rozporządzeń, przepisów i instrukcji górniczo-policyjnych obowiązujących w górnośląskiej części okręgu Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach, cz. 1, Katowice 1924. Wymieniona publikacja została przygotowana przez urzędników WUG w Katowicach, promotorem jej był Malawski, a przedmowę sporządził Majewski, tamże, s. III-IV.

nowymi przepisami wykonywanie roboty strzelniczej i obchodzenie się z materiałami wybuchowymi, a w szczególności wprowadzono ogólny przymus wykonywania tej roboty przez tzw. strzałowych, tj. przez osoby specjalnie w tym wyszkolone i wprowadzono nadzór nad tą robotą i nad całą gospodarką materiałami wybuchowymi na kopalni przez specjalnie do tego powołane organa tzw. techników strzelniczych;

Zmodernizowano przepisy, mające na celu zapobieganie niebezpieczeństwu eksplozji gazów i pyłu węglowego, przy czym zastosowano najnowsze zdobycze wiedzy technicznej;

Zaostrzono dozór techniczny na kopalniach, wreszcie;

Unormowano nowymi przepisami sprawę ratownictwa na kopalniach, a w szczególności wprowadzono jednolitość aparatów ratunkowych na jednej stacji ratowniczej dla uniknięcia w razie wypadku nieszczęśliwego pomyłek, które niejednokrotnie już były powodem nieudania się akcji ratunkowej i śmierci drużyn ratunkowych, oraz przepisano telefoniczne połączenia oddziałów kopalnianych z kierownictwem ruchu, celem umożliwienia szybkiego zaalarmowania zarówno załogi pod ziemią, jak i kierownictwa kopalni w razie nieszczęśliwego wypadku¹².

Z inicjatywy WUG w Katowicach, głównie staraniem Stanisława Majewskiego, przy wsparciu Zygmunta Malawskiego, w 1925 r. powstała Centrala Ratownictwa Górniczego w Pniowcu koło Tarnowskich Gór; w 1926 r. przekształcona na ośrodek w Mikołowie o nazwie „Kopalnia Doświadczalna Barbara, Centrala Ratownictwa Górniczego i Obserwatora Magnetycznego”. W latach 1925–1930 Centralą kierował inż. Józef Juroff, który wspólnie z dr. Karolem Sęczykiem opublikował pierwszą w Polsce książkę na temat ratownictwa górniczego. Została ona wydana nakładem WUG w Katowicach, a jej układem, doбором i uporządkowaniem rysunków, uzgodnieniem treści oraz trzykrotną korektą zajęł się Majewski. Badania w Kopalni Doświadczalnej „Barbara” pozwoliły chemikowi inż. Wacławowi Cybulskiemu stworzyć polską szkołę zwalczania zagrożeń wybuchami pyłu węglowego¹³.

Katastrofalny wybuch pyłu węglowego we francuskiej kopalni w Courrières w 1906 r., w czasie którego zginęło 1099 górników, był tym przełomowym wydarzeniem, które zapoczątkowało badania nad wybuchami pyłu węglowego oraz metodami zapobiegania im¹⁴. Po katastrofie w Courrières pionierskie, systematyczne i bardzo szerokie prace nad wybuchami pyłu węglowego oraz metodami zapobiegania im wykonał we Francji Jules Lucien Jacques Taffanel w sztolni doświadczalnej na powierzchni Liévin. Stację doświadczalną w Liévin

Karta nr 2

Sheet no. 2

powołał do życia w 1907 r. Centralny Komitet Francuskich Kopalń Węgla Kamiennego w celu zbadania wszystkich kwestii dotyczących bezpieczeństwa kopalń. W latach 1907–1921 Taffanel opublikował całą serię prac, w których prezentował wyniki swych badań nad problemem wybuchów pyłu węglowego, a w 1921 r. podał wzór określający niebezpieczeństwo tegoż wybuchu¹⁵. W 1926 r. Taffanel i Etienne Régis Audibert przedstawili poprawioną formułę. W 1927 r. Cybulski, na podstawie prac w Kopalni Doświadczalnej „Barbara” i Centrali Ratownictwa Górniczego Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górniczo-Hutniczych Z. Z., zakwestionował przydatność wzoru Taffanela i Audiberta do określania stopnia bezpieczeństwa złóż pyłu węglowego. Przede wszystkim zauważył, że zgodnie z tym wzorem zdolność złożeń pyłu węglowego do przenoszenia wybuchu jest całkowicie niezależna od ilości pyłu w jednym metrze

12 S. Majewski, *Dziesięć lat...*, s. 213–214.

13 Z. Malawski, *Słowo wstępne*, [w:] K. Sęczyk, J. Juroff, *Ratownictwo górnicze*, Katowice 1931, s. V–VII; B. Cwiąg, Z. Kajdasz, J. Ofiok, E. Ragus, *Ratownictwo górnicze w Polsce*, Katowice 1997, s. 52–55, 88–89, 93; J. Gawliczek, Z. Goldstein, Z. Kajdasz, E. Ragus, *Monografia ratownictwa górniczego*, t. 1, Bytom 2003, s. 273–276, 280; H. Witecka, *Górnośląskie ratownictwo górnicze w dobie II Rzeczypospolitej*, „Wiadomości Górnicze” 1981, nr 6–7, s. 201–202; *Historia i teraźniejszość. 60-lecie Głównego Instytutu Górnictwa. 80-lecie Kopalni Doświadczalnej „Barbara”*, red. J. Dubiński, Katowice 2005, s. 104.

14 W. Cybulski, *Wybuchy pyłu węglowego i ich zwalczanie*, Katowice 1973, s. 18; W. Cybulski, J. Tarnowski, *Niebezpieczeństwo wybuchu pyłu węglowego i sposoby jego zwalczania*, Katowice 1952, s. 9–10, 33; B. Cwiąg, *Sukcesy i klęski w działaniach ratownictwa górniczego*, Bytom 2006, s. 16–17, 23.

15 E. Audibert, *Wybuchy pyłu węglowego*, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1924, nr 5, s. 289–290; W. Cybulski, J. Juroff, *Krytyczne uwagi o nowej poprawionej formule Taffanela i Audiberta*, cz. 1, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1927, nr 12, s. 361; C. Tauziède, *Création des stations d’essais et recherches sur les poussières*, [w:] Courrières 1906 *les enseignements d’une catastrophe*, Paris 2005, s. 95–99; W. Cybulski, *Wybuchy pyłu...*, s. 19.

szczęściennym¹⁶. W 1930 r. Cybulski opracował własny doskonalszy wzór, w którym uwzględnił czynnik pominięty w formule Taffanella i Audiberta, tj. ilość pyłu węglowego przypadającą na 1 m³ wyrobiska¹⁷. Badania Taffanella obejmowały również środki zwalczania wybuchów pyłu węglowego m.in. zapory z pyłu kamiennego oraz zapory wodne. Tym ostatnim zagadnieniem od początku lat trzydziestych Cybulski poświęcił wiele swoich badań. Zapory, których był twórcą, do dnia dzisiejszego są stosowane we wszystkich polskich kopalniach oraz wielu zagranicznych i skutecznie hamują wybuchy pyłu węglowego¹⁸.

W lipcu 1930 r. dyrektorem Kopalni Doświadczalnej „Barbara” i Centrali Ratownictwa Górniczego w Mikołowie został mianowany inż. Stanisław Herman, którą to funkcję pełnił do wybuchu II wojny światowej. Tam wynalazł i opatentował pierwsze polskie tlenowe aparaty oddechowe. Były one wyposażone w urządzenia z automatyczno-płucnym dawkowaniem tlenu¹⁹.

Stanisław Herman był twórcą następujących pierwszych polskich tlenowych aparatów oddechowych:

1. „Lech” – skonstruowany w 1937 r., przeznaczony do celów wojskowych.
2. „Gnom” – przeznaczony do celów górniczych, w wyniku przekonstruowania go na lżejszy typ powstał aparat „Lech”.
3. „Lech-Gnom” – skonstruowany w 1938 r., jego wzmocniona budowa dostosowana była do warunków podziemnych akcji ratowniczych; z powodu wybuchu II wojny światowej nie uruchomiono seryjnej produkcji tego aparatu.

Za podstawę wymienionych konstrukcji Herman przyjął dwa swoje patenty wydane przez Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej – patent nr 20662 na tlenowy aparat oddechowy, udzielony 29 X 1934 r. oraz patent nr 21520 na zawór do regulowania dopływu gazu, zwłaszcza w aparatach oddechowych, udzielony 15 V 1935 r.²⁰. W przemyśle górniczym aparaty te, jako przyrządy

ratownicze, zostały dopuszczone do użytku pismem WUG w Katowicach z dnia 10 VI 1938 r.²¹.

Atrakcyjną formą szkolenia zawodowego załóg kopalń w trybie pozaszkolnym było popularyzowanie przepisów górniczo-hutniczych za pomocą serii górniczych plakatów ostrzegawczych, narysowanych przez znanego artystę malarza Stanisława Ligonia, a wydanych z inicjatywy WUG w Katowicach przez firmę Friemann & Wolf²².

WUG w Katowicach szczególną opieką otoczył Szkołę Górniczą w Tarnowskich Górach, o 120-letniej tradycji. Dobitnie świadczą o tym słowa jej dyrektora, inż. Feliksa Piestraka, wypowiedziane 22 I 1929 r., podczas uroczystości pięciolecia przekształcenia szkoły z niemieckiej na polską: „Przechodząc do działalności Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach i jego dyrektora p. inż. Z. Malawskiego muszę z głęboką wdzięcznością zaznaczyć, że reorganizacji Zakładu naszego z kursu dwuletniego na trzyletni, uzgodnienia planów i statutów naszej szkoły z planami i statutami szkoły górniczej w Wieliczce nigdy nie zapomnimy, gdyż przez tę tak wybitną pomoc Zakład nasz zyskał na wartości, wykształcenie wychowanków znacznie się pogłębiło, szkolnictwo zaś górnicze weszło na całkiem nowe tory, przystosowane do ducha czasu i postępu, na których kroczyć będzie – da Bóg – długie jeszcze lata, ku chlubie przemysłu górniczego i Ojczyzny. Nie pomnę przy tym tej wielkiej życzliwości naszej przełożonej Władzy pedagogicznej o młodzież szkolną, życzliwości, która odzwierciedla się w wyszukiwaniu dla niej praktyk wakacyjnych, organizowaniu naukowych wycieczek szkolnych: łączeniu młodzieży naszych szkół górniczych z sobą, wreszcie rozważaniu opieki nad nią w czasie praktyki wakacyjnej, która to opieka okazała się nader pożyteczną i w skutki obfitą. Reprezentantowi Wyższego Urzędu Górniczego p. wicedyrektorowi Majewskiemu, któremu bezpośrednio podlegamy pod względem pedagogicznym za to część i czołem!”²³.

Pierwsze polskie Prawo Górnicze zostało ustanowione 29 XI 1930 r. (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej).

16 W. Cybulski, J. Jurhoff, Krytyczne uwagi..., cz. 1, s. 360–365.

17 W. Cybulski, Próba zestawienia wzoru bezpieczeństwa pyłu węglowego, „Przegląd Górniczo-Hutniczy” 1930, nr 2, s. 71–78; B. Cybulska, K. Cybulski, Wacław Cybulski 1901–1973, Mikołów 2003, s. 43, 111.

18 B. Cybulska, K. Cybulski, Wacław Cybulski..., s. 43–44, 79–80; W. Cybulski, Wybuchy pyłu..., s. 19.

19 Archiwalne zbiory rodzinne Anny Herman, córki inż. Stanisława Hermana, (niepaginowane), życiorys inż. S. Hermana, własnoręcznie przez niego napisany z 8 XII 1955 r.; J. Jaros, Herman Stanisław, [w:] Słownik polskich pionierów techniki, red. B. Orłowski, Katowice 1984, s. 78; J. Gawliczek, Z. Goldstein, Z. Kajdasz, E. Ragus, Monografia ratownictwa..., s. 280.

20 Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej (dalej UPRP), opis patentowy z 7 XII 1934 r., Nr 20662, Stanisław Herman, Tlenowy aparat oddechowy, udzielono 29 X 1934 r.; UPRP, opis patentowy z 11 I 1936 r., Nr 21520, Stanisław Herman, Zawór do regulowania dopływu gazu, zwłaszcza w aparatach oddechowych. Patent dodatkowy do patentu Nr 20661, udzielono 15 V 1935 r.; Izba Tradycji Fabryki Sprzętu Ratunkowego i Lamp Górniczych „FASER” w Tarnowskich Górach, R. Śmiela, Kronika „FASER” 1921–1969, Tarnowskie Góry 1969, (maszynopis), k. 29–35, B. Cwiąg, Z. Kajdasz, J. Ofiok, E. Ragus, Ratownictwo górnicze..., s. 61; T. Loster, Aparaty ratownicze. Katalog wystawy „Górnikom na ratunek”, Muzeum Górniczego Węglowego w Zabrze, Zabrze 2005, s. 12–14. Szeroko o szczegółach konstrukcyjnych rzeczonych aparatów zob. J. Woźniak, Aparaty tlenowe inż. Stanisława Hermana, „WUG. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie” 2008, nr 10, s. 53–56.

21 Odpis tego dokumentu zob. Wskazówki użycia górniczego aparatu tlenowego „Lech-Gnom” konstrukcji inż. gór. Stanisława Hermana, Mikołów 1939, s. 23.

22 Archiwum Państwowe w Katowicach, zespół „Skarboferm” 1921–1939-, jedn. 679, k. 31, pismo okólne OUG w Królewskiej Hucie do wszystkich dyrekcji, zarządów kopalń i kierownictw ruchu w tym okręgu z 24 III 1931 r.; S. Majewski, Dziesięć lat..., s. 214.

23 F. Piestrak, Pięciolecie polskiej szkoły górniczej w Tarnowskich Górach, „Technik” 1929, nr 5, s. 131.

W jego tworzeniu bardzo duży udział miał Zygmunt Malawski. Weszło ono w życie na obszarze II RP z dniem 1 I 1932 r., z wyjątkiem Województwa Śląskiego, w którym zaczęło obowiązywać od 1 I 1933 r., po wyrażeniu zgody przez Sejm Śląski. Zawierało następujące główne założenia:

- podział władz górniczych na trzy instancje: okręgowe urzędy górnicze (I), wyższe urzędy górnicze (II), Ministerstwo Przemysłu i Handlu (III);
- sprawowanie przez władze górnicze nadzoru nad bezpieczeństwem: zakładów górniczych, pracy w tych zakładach, osób postronnych oraz urządzeń użyteczności publicznej na powierzchni;
- określenie systemu i trybu kar pozostających w dyspozycji urzędów górniczych oraz powołanie Kolegium Górniczego, jako organu odwoławczego przy Ministrze Przemysłu i Handlu;
- prowadzenie ruchu technicznego zakładu górniczego tylko na podstawie dwuletniego planu ruchu, zatwierdzonego przez okręgowy urząd górniczy;
- zróżnicowanie minerałów użytecznych na zastrzeżone na rzecz Państwa, podlegające woli górniczej i przy należne do gruntu.

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 22 XI 1938 r. o zmianie prawa górniczego określał minerały użyteczne będące przedmiotem własności górniczej nadawanej jedynie Państwu: węgiel, uran, sól, rudy żelaza, ołowiu, cynku²⁴.

Stanisław Majewski podkreślał staropolską genezę omawianego prawa: „Tak, że możemy twierdzić bez grubszej omyłki, że »ordunek« z r. 1528 jest reprodukcją polskiego prawa górniczego zwyczajowego stosowanego już za Bolesława Chrobrego jak dokumentami stwierdzić można. Nie mniej ciekawym jest, że »ordunek« Jana ks. Opolskiego dotrwał na Śląsku w swojej pierwotnej istocie przez cały czas rządów Habsburskich aż do zdobycia Śląska przez Prusy; a nawet jeszcze w pierwszych latach rządów Pruskich, bo aż do 1769 roku ordynacja ta

obowiązywała. Dopiero w wymienionym roku Fryderyk II wydaje nową ustawę ogólnopruską jednakże prawie dokładnie odwzorowaną z owej ustawy staropolskiej Jana ks. Opolskiego tak dalece, że nazywa ją nawet »zrewidowaną śląską ordynacją górniczą«. Ta ostatnia znowu ustawa trwa w całym byłym zaborze pruskim aż do roku 1865, w którym pod datą 24 czerwca wydano nową powszechną ustawę górniczą pruską odwzorowaną z owej zrewidowanej śląskiej ordynacji górniczej. Ponieważ obecne Prawo górnicze w wielu szczegółach zaczerpnęło wzorów z ustawy dotąd na Śląsku obowiązującej, przeto możemy powiedzieć, iż niniejsze polskie prawo górnicze genetycznie i ustrojowo w swoich niektórych ważniejszych zasadach łączy się poprzez wieki z najstarszym polskim ustawodawstwem górniczym²⁵.

Na zakończenie niniejszego artykułu chciałbym krótko opisać bardzo cenną, zabytkową księgę, wszechstronnie dokumentującą ikonograficznie działalność polskiej administracji górniczej na Górnym Śląsku, a znajdującą się w zbiorach Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze:

Kronika Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach za lata 1922–1927, sygn. MGW/H/167. Wykonana z okazji 5. rocznicy powrotu części Górnego Śląska do Polski. Oprawiona w skórę z tłoczeniami. W czterech rogach kupła (godło górnicze). Pośrodku ryngraf z orłem (odwzorowanie herbu województwa śląskiego II RP), pod nim metalowe litery Z i M złączone szarfą z napisem 1922–1927. Na tekturowych stronach zapisanych ozdobnym pismem ręcznym wklejono fotografie bardzo wielu kopalń (często autorstwa Maxa Steckla) oraz pracowników WUG w Katowicach i podległych mu urzędów okręgowych.

W artykule zamieszczono fotografie wybranych kart tej księgi. Brakuje w niej zdjęcia Zygmunta Malawskiego. Z tego powodu dodatkowo zaprezentowano jego fotografię portretową, również ze zbiorów Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze.

Artykuł recenzowany

The establishment and operation of the State Mining Authority in Katowice in the years 1922-1939

Summary: The State Mining Authority in Katowice was established by the Resolution of the Republic of Poland Council of Ministers dated June 24 1922. At that time, it was the first SMA in the Sovereign State of Poland. The SMA officials, especially Zygmunt Malawski and Stanisław Majewski, greatly contributed to the development of the first consolidated Polish Mining Law, the establishment of Experimental Mining Facility Barbara and the Mining Rescue Centre.

24 P. Gisman, *Rozwój prawodawstwa...*, s. 72–74; B. Ćwięk, *Górnictwo polskie...*, s. 223; A. Mirek, K. Król, *Rozwój działalności urzędów górniczych na ziemiach polskich na tle wypisków z dziejów górnictwa*, [w:] *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury*, t. 2, red. P.P. Zagożdżon, M. Madziarz, Wrocław 2009, s. 241; S. Majewski, *Słowo...*, s. XIV.

25 S. Majewski, *Słowo...*, s. XII.

Działalność Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach w latach 1945–1994

Gdy w styczniu 1945 r. na Górnym Śląsku wkroczyły oddziały Armii Czerwonej, istniejące kopalnie nie poniosły większych szkód, a po zakończeniu działań wojennych zostały podporządkowane administracji wojskowej. W lutym 1945 r. władze radzieckie deportowały w głąb ZSRR ponad 13 tys. górnośląskich górników.¹ W marcu i kwietniu zakłady górnicze zostały przekazane władzom polskim. Kopalnie węgla kamiennego i brunatnego podporządkowano Centralnemu Zarządowi Przemysłu Węglowego w Katowicach, który kierował górnictwem za pośrednictwem zjednoczeń terenowych.² Kopalnie ropy naftowej i gazu ziemnego podlegały Centralnemu Zarządowi Przemysłu Paliw Płynnych w Krakowie. Kopalnie rudy żelaza podporządkowano Zjednoczeniu Kopalń Rudy Żelaznej, a kopalnie rudy miedzi, cynku i ołowiu włączono do Zjednoczonych Zakładów Metali Nieżelaznych.³ Ostatnim formalnym elementem przejścia przez państwo

TREŚĆ:

W latach Polski Ludowej WUG w Katowicach stał się jedną z najważniejszych instytucji nadzorujących górnictwo. Jego działalność została wznowiona w 1945 r., od 1951 r., po likwidacji WUG w Krakowie, sprawował kontrolę nad całym krajowym górnictwem. Współpracował przy wydaniu nowego prawa górniczego oraz szeregu przepisów, według których górnictwo funkcjonowało do upadku socjalizmu w 1989 r. Jego prace utrudniały częste reorganizacje oraz prymat socjalistycznej ideologii nad ekonomią. Po 1989 r. WUG w Katowicach uczestniczył w przygotowaniu i wprowadzeniu w życie nowych reguł prawnych, umożliwiających funkcjonowanie górnictwa w ramach liberalnej gospodarki wolnorynkowej.

SŁOWA KLUCZOWE:

socjalizm, górnictwo, gospodarka wolnorynkowa, urzędy górnicze

zakładów górniczych stała się ustawa nacjonalizacyjna⁴. W tych skomplikowanych warunkach społeczno-politycznych doszło do wznowienia działalności WUG w Katowicach, którym kierował początkowo inż. Tadeusz Klenczar.⁵ W dniu 15 marca 1945 r. organizację WUG powierzono inż. Romanowi Brzeskiemu. Nowy prezes ukończył Aka-

1 Ogólne zestawienie górników wywiezionych przez wojska radzieckie do Rosji od stycznia do kwietnia 1945r., AP Katowice, CZPW, 4883

2 J. Jaros, Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970), Warszawa 1973, 111.

3 B. Krupiński, Zmiany organizacyjne w polskim górnictwie w latach 1945–1965, [w:] Szkice dziejów górnictwa w Polsce Ludowej, praca zbiorowa, Katowice 1970, s. 26.

4 Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejściu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. Nr 3, poz. 17, z późn. zm.)

5 B. Rudnicki, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach, [w:] Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie, nr 4, Katowice 1992, s. 7.

demie Górniczą w Leoben i Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1918–1921 był naczelnikiem OUG w Dąbrowie Górniczej.⁶ Początkowo siedzibą WUG był lokal OUG Katowice Płn., potem OUG Katowice Płd. Następnie powrócił on do swojej dawnej siedziby przy ul. Piotra Skargi 2.⁷ Wznowienie działalności nie należało do łatwych, gdyż w okresie II wojny światowej dawne województwo śląskie zostało wcielone do III Rzeszy, co pociągnęło za sobą wiele zmian organizacyjnych i prawnych. Najwyższą władzą górniczą był Minister Gospodarki Rzeszy, władzę II instancji stanowił WUG we Wrocławiu, władzami pierwszej instancji stały się OUG. Dopiero w 1944 r. na tereny wcielone do Rzeszy rozciągnięto przepisy pruskiej ustawy górniczej z 1865 r.⁸ Prawo to obowiązywało również na terenie Generalnego Gubernatorstwa. WUG w Katowicach uległ likwidacji, a w działających okręgowych urzędach górniczych zatrudniony został personel niemiecki. Jedynie na terenie Generalnego Gubernatorstwa na niższych stanowiskach pracę zachowali polscy pracownicy. W miejsce WUG w Krakowie powołano Oddział Górnictwa przy Wydziale Gospodarki Urzędu Generalnego Gubernatora.⁹ Aby przywrócić funkcjonowanie polskich władz górniczych, należało odtworzyć dokumentację, zatrudnić fachowy personel, zabezpieczyć budynki, zapewnić środki łączności, pensje, zaopatrzenie. WUG w Katowicach sprawował nadzór na reaktywowaną Państwową Szkołą Górniczą w Katowicach, którą kierował inż. Stanisław Majewski.¹⁰ Nadzór nad działalnością kopalń nie należał do zadań łatwych, gdyż zastosowano w nich niespotykaną wcześniej w warunkach pokojowych organizację pracy. Dla nowych komunistycznych władz priorytetem stało się wznowienie wydobywania. Uruchomienie kopalń utrudniało zużycie maszyn i sprzętu, brak wielu materiałów i wyeksploatowanie najłatwiej dostępnych zasobów. Brakowało wykwalifikowanych górników, a większość zatrudnionych stanowiły kobiety, młodociani, inwalidzi, mężczyźni powyżej 50 roku życia i emeryci. Znaczną część załóg stanowili więźniowie i przekazani przez stronę radziecką jeńcy wojenni.¹¹ Do kopalń przyjmowano też reemigrantów, powracających do kraju z Francji, Belgii i Holandii. Pracę w górnictwie znajdowali wysiedleni mieszkańcy wschodnich województw II Rzeczypospolitej, które zostały wcielone do ZSRR. Wydłużeniu uległ czas pracy górników, gdyż od 1946 r. pracowano w niektóre niedziele i święta. W celu zapewnienia odpowiedniego bezpieczeństwa pracy w kopalniach, w których pracowało wielu niewykwalifikowanych górników, już we wrześniu 1945 r., rozporządzeniem WUG w Katowicach, wprowadzone zostały „Przepisy bezpieczeństwa na

kopalniach węgla kamiennego”.¹² Formalną podstawą prawną działania górnictwa były przepisy prawa górniczego z 1930 r., a kompetencje władz górniczych zawarte były w dziale X (art. 188–205).¹³ Jednak w warunkach budowy nowego, socjalistycznego ustroju jego przepisy w wielu przypadkach pozostawały martwą literą. Pierwsze zmiany wprowadzono już w dniu 13 lutego 1946 r. W tym samym roku Minister Przemysłu otrzymał uprawnienia z zakresu administracji górniczej, przewidziane w prawie górniczym i innych ustawach, dekretach i rozporządzeniach.¹⁴ Od czerwca 1946 r. przy WUG w Katowicach powołano Komisję Bezpieczeństwa Pracy w Górnictwie. Miała ona opracować nowe przepisy pracy w górnictwie. Od lipca 1946 r. WUG w Katowicach nadzorował kopalnie działające w województwach szczecińskim i wrocławskim oraz części powiatów województw: poznańskiego (gorzowski, gubiński, krośnieński, międzyrzecki, piłski, rzepiński, skwierzyński, strzelecki, sulęciński (cielęciński), świebodziński, trzecieński, wschowski, zielonogórski) i śląsko-dąbrowskiego bez powiatów zawierciańskiego, lublinieckiego i fragmentu powiatu tarnogórskiego¹⁵. Podporządkowano mu OUG w: Bytomiu, Chorzowie, Dąbrowie Górniczej, Gliwicach, Katowicach Płn. i Katowicach Płd., Rybniku, Wrocławiu, Żarach. Reszta kraju podlegała WUG w Krakowie, któremu podporządkowano urzędy w: Częstochowie, Krakowie i Krośnie.¹⁶ Nowa struktura nie pokrywała się z zasięgiem zjednoczeń terenowych. Podważano również celowość istnienia państwowej kontroli w zakresie przestrzegania prawa górniczego i przepisów bezpieczeństwa pracy poprzez dwa państwowe wyższe urzędy górnicze. Kolejne zmiany w zakresie działania administracji górniczej wprowadzono w czasie realizacji planu 3-letniego (1947–1949). W planie tym założono odbudowę zdolności produkcyjnych górnictwa.¹⁷ Wyższy poziom wydobywania uzyskiwano za pomocą środków nadzwyczajnych. Wzrosła liczba przepracowanych przez górników niedziel i świąt (25 dni rocznie), a od 1948 r. wprowadzono pracę na dodatkowej zmianie. Aby maksymalnie zwiększyć wydobywanie, w 1947 r. zainicjowano również socjalistyczne współzawodnictwo pracy. Nad całością ruchu kontrolę sprawowały organizacje partyjne, oficjalne związki zawodowe i administracja zakładów i zjednoczeń. Ponieważ liczba zatrudnionych w górnictwie jeńców niemieckich systematycznie spadała, do pracy w kopalniach wysyłano więźniów, młodych ludzi z organizacji „Służba Polsce”, Batalionów Pracy, żołnierzy Korpusu Górniczego.¹⁸ Zwiększono znacznie zatrudnienie, poprawiła się dyscyplina pracy, zmniejszyła fluktuacja załóg. Pogorszyły się warunki bezpieczeństwa pracy, gdyż wydobywanie 1 mln t

6 J. Jaros, *Dzieje polskiej kadry technicznej w górnictwie (1136–1976)*, Warszawa 1978, s. 274., Dokumentacja Personalna WUG w Katowicach, sygn. 3/166.

7 75 lat Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach, praca zbiorowa, Katowice 1997, s. 89.

8 J. Jaros, *Organizacja władz górniczych na ziemiach polskich w latach 1918 – 1945*, [w:] *Studia z dziejów Górnictwa i Hutnictwa*, tom V, Warszawa 1960, s. 124–125

9 J. Jaros, *Organizacja ...*, s. 140

10 L. Pluta, Stanisław Majewski koordynator i organizator średniego szkolnictwa dozoru górniczego w Polsce (1924–1939 i 1945–48), Katowice 2007, s. 3.

11 Sprawozdanie z działalności Polskiego Przemysłu Węglowego za rok 1945, Katowice 1945, s. 71.

12 B. Rudnicki, 70 lat..., s. 7.

13 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo górnicze (Dz. U. RP Nr 85, poz. 654, z późn. zm.).

14 Dekret z dnia 14 maja 1946 r. o przekazaniu Ministrowi Przemysłu uprawnień Ministra Przemysłu i Handlu z zakresu administracji górniczej (Dz. U. Nr 24, poz. 155).

15 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1946 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych (Dz. U. Nr 41, poz. 242).

16 Rozporządzenie Ministra Przemysłu z dnia 8 października 1946 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej Okręgowych Urzędów Górniczych (Dz. U. Nr 55, poz. 314).

17 Z. Landau, *Gospodarka Polski Ludowej*, Warszawa 1994, s. 19.

18 J. Wąsacz, *Szlakiem wspomnień żołnierzy górników z lat 1949–1959*, Wrocław 2002, s. 81.

węgla pociągało za sobą śmierć od 5 do 9 górników. W 1946 r. w KWK „Jan Kanty” w Jaworznie w wyniku zawału i pożaru zginęło 5 górników. W roku następnym podczas pożaru w KWK „Modrzejów” w Sosnowcu było 25 ofiar. Pożar i zadymienie, spowodowane wadliwą wentylacją, spowodowały w 1947 r. śmierć 12 górników z KWK „Wieczorek”.

W 1947 r. dokonano kolejnej nowelizacji prawa górniczego¹⁹. Od marca tego samego roku sprawy górnictwa, administracji górniczej i służby geologicznej przekazano Ministerstwu Przemysłu i Handlu.²⁰ W 1948 r. skorygowano zasięg terytorialny wyższych urzędów górniczych. Od tego momentu WUG w Katowicach obejmował województwa: szczecińskie, wrocławskie, częściowo poznańskie (powiaty: babimojski, gorzowski, gubiński, krośnieński, międzyrzecki, pilski, rzepiński, skwierzyński, strzelecki, sulęciński, świebodziński, wschowski i zielonogórski), częściowo śląskie (bez powiatów zawierciańskiego, lublinieckiego, cieszyńskiego i części powiatów tarnogórskiego i bielskiego) oraz częściowo krakowskie (powiat chrzanowski, część powiatu bialskiego, część powiatu olkuskiego). Pozostały obszar kraju podlegał WUG w Krakowie.²¹ W 1946 r. na stanowisku Prezesa WUG w Katowicach powołano inż. Łukasza Głuszcza. Ukończył on Instytut Górniczy w Petersburgu i Wydział Górniczy AGH w Krakowie. Pracował w OUG w Częstochowie i Mikołowskim Zjednoczeniu P.W.²² W czerwcu 1948 r. został odwołany, a funkcję Prezesa powierzono inż. Tadeuszowi Rumanstorferowi.²³ Ukończył on Akademię Górniczą w Krakowie, a następnie pracował w kopalniach „Jowisz” i „Sosnowiec”. Od 1947 r. był zatrudniony w Centralnym Zarządzie Przemysłu Węglowego.²⁴ Kolejne zmiany w uprawnieniach i organizacji władz górniczych przeprowadzono w czasie planu 6-letniego 1950–1955. W trakcie jego realizacji miano wybudować 11 nowych kopalń, a wydobycie węgla miało osiągnąć 100 mln t.²⁵ Założenia planu zostały przygotowane w ten sposób, aby produkcja przemysłowa Polski Ludowej uzupełniała potrzeby gospodarcze ZSRR. Był on realizowany w warunkach nasilającej się stalinizacji życia wewnętrznego. Dokonano kolejnej centralizacji zarządzania gospodarką. Podlegała ona Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, która kontrolowała całokształt spraw gospodarczych PRL. W 1949 r. sprawy górnictwa powierzono Ministerstwu Górnictwa i Energetyki, przekształconemu w 1950 r. w Ministerstwo Górnictwa²⁶. Od 1955 r. dzia-

łało Ministerstwo Górnictwa Węglowego.²⁷ Kopalnie uzyskały w 1951 r. status samodzielnych zakładów, a zjednoczenia terenowe zajmowały się koordynacją, nadzorowaniem i kontrolowaniem pracy podległych przedsiębiorstw. Po raz kolejny zwiększono zatrudnienie, korzystano również z coraz liczniejszych pracowników skoszarowanych (junacy SP, uczniowie szkół przysposobienia przemysłowego, więźniowie, Żołnierze Górniczy). Dodatkowym obciążeniem stały się przedłużone dniówki (tzw. rolki), oraz praca w niedziele i święta (33 dni rocznie). Wprowadzano nowe formy współzawodnictwa, dotyczące przedterminowego wykonywania planów produkcyjnych, bezawaryjnych odstaw urobku, czy o tytuł najlepszego pracownika w danym zawodzie. Ukrywano jednak faktyczny stan górnictwa, charakteryzujący się coraz większą liczbą niedoświadczonych pracowników, ogromną fluktuacją załóg, wydłużeniem czasu pracy, dekoncentracją robót, wybieraniem resztek pokładów oraz nieumiejętnym korzystaniem z nowych maszyn i urządzeń. Wzrosła znacznie liczba wypadków, a tylko w 1954 r. podczas pracy w kopalniach śmierć poniosło 668 osób.²⁸ Plan 6-letni nie został wykonany, gdyż przeliczono się z możliwościami polskiej gospodarki, poza tym ogromne środki musiano przeznaczyć na intensywne zbrojenia, jakie nastąpiły po wybuchu wojny koreańskiej. W 1950 r. Ministerstwo Górnictwa powołało zespół do opracowania nowego prawa górniczego. Przewodniczył mu Tadeusz Płodowski, a jego członkiem został Prezes WUG Tadeusz Rumanstorfer. W dniu 3 stycznia 1951 r. Rada Ministrów połączyła WUG w Katowicach i Krakowie. Od tego momentu WUG w Katowicach obejmował zasięgiem swojej jurysdykcji całe terytorium Polski.²⁹ W Krakowie powstała Delegatura WUG, odpowiadająca za sprawy związane z wydobywaniem: ropy naftowej, gazu ziemnego, rudy żelaznej, soli i solanek, minerałów fosforowych i siarkowych, gipsu, glinek, kwarcytów, magnezytów i kredy.³⁰ Kolejnym etapem reorganizacji władz górniczych stało się powołanie nowych OUG, których siedziby (oraz siedziby dotychczas istniejących OUG) umieszczono w: Pszczynie, Dąbrowie Górniczej, Katowicach, Chorzowie (także drugi OUG w Rudzie), Bytomiu, Zabrze, Gliwicach, Rybniku, Wałbrzychu, Wrocławiu, Krośnie, Krakowie i Częstochowie.³¹ Ministerstwo Górnictwa wydało również przepisy o „Technicznej Eksploatacji Kopalń Węgla Kamiennego”. W marcu 1953 r. zwiększono uprawnienia urzędów górniczych, którym podporządkowano kamie-

19 Dekret z dnia 3 lutego 1947 r. o częściowej zmianie prawa górniczego (Dz. U. Nr 24, poz. 93).

20 Dekret z dnia 27 marca 1947 r. o zmianach organizacji i zakresie działania naczelných władz administracyjnych (Dz. U. Nr 31, poz. 130, z późn. zm.).

21 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1947 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych (Dz. U. z 1948 r. Nr 2, poz. 4).

22 Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczej w Krakowie (1919-1949), Kraków 1979, s. 50.

23 75 lat..., s. 91.

24 J. Jaros, Dzieje polskiej..., s. 277, Księga wychowanków..., s. 157.

25 Ustawa z dnia 21 lipca 1950 r. o 6-letnim planie rozwoju gospodarczego i budowy podstaw socjalizmu na lata 1950-1955 (Dz. U. Nr 37, poz. 344, z późn. zm.).

26 Ustawa z dnia 7 marca 1950 r. o przekształceniu urzędu Ministra Górnictwa i Energetyki w urząd Ministra Górnictwa (Dz. U. Nr 10, poz. 102).

27 Dekret z dnia 18 kwietnia 1955 r. o przekształceniu urzędu Ministra Górnictwa w urząd Ministra Górnictwa Węglowego (Dz. U. Nr 18, poz. 105, z późn. zm.).

28 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część II, [w:] Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie, nr 1, Katowice 1993, s. 50.

29 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1951 r. w sprawie ustalenia siedziby i właściwości terytorialnej wyższego urzędu górniczego (Dz. U. Nr 2, poz. 9).

30 75 lat ..., s. 92-93.

31 Rozporządzenie Ministra Górnictwa z dnia 23 stycznia 1952 r. w sprawie ustanowienia okręgów i siedzib okręgowych urzędów górniczych (Dz. U. Nr 5, poz. 36).

niolomy na terenie województw: katowickiego, kieleckiego, krakowskiego, opolskiego i wrocławskiego. Powierzono im również nadzór nad gospodarką materiałami wybuchowymi i środkami zapalającymi. Powstał OUG w Kielcach, który obejmował województwa: olsztyńskie, białostockie, warszawskie i miasto Warszawę, lubelskie, częściowo kieleckie. Korekcie uległy granice OUG w Krośnie, Dąbrowie Górniczej i Krakowie.³² Nowe prawo górnicze zostało wprowadzone dekretem z dnia 6 maja 1953 r.³³ Odrzucono w nim zasadę przynależności minerału do gruntu i kryterium podlegania minerału woli górniczej. Złoża stały się własnością ogólnospółeczną, eksploatowaną zgodnie z narodowymi planami gospodarczymi, wyłącznie przez Państwo. Zlikwidowano pojęcie pola górniczego i wprowadzono instytucję obszaru górniczego. Pojawiła się również nieznana wcześniej zasada planowania działalności górniczej. Utrzymano obowiązek sporządzania planu ruchu. Sprawy szkód górniczych oddzielono od przepisów prawa cywilnego. Powołano Państwową Radę Górnictwa. Przewidziano też odpowiedzialność dyscyplinarną osób kierujących zakładem górniczym, która była niezależna od odpowiedzialności karnej, cywilnej i porządkowej.³⁴ Zasady działania i uprawnienia administracji górniczej określone zostały w dziale VIII dekretu. Organami państwowej administracji górniczej były: Minister Górnictwa, WUG, OUG. Sprawowały one nadzór nad przedsiębiorstwami górniczymi w zakresie stosowania przepisów prawa górniczego, w szczególności dotyczących ochrony interesu społecznego, bezpieczeństwa życia i zdrowia ludzkiego, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony wyrobisk górniczych i powierzchni. Otrzymały one uprawnienia do wydawania niezbędnych zarządzeń w przypadku nieprzestrzegania przepisów. Mogły również wstrzymać ruch zakładu górniczego w razie stwierdzenia niebezpieczeństwa zagrażającego zakładowi lub ważnemu interesowi społecznemu. W dniu 21 października 1954 r. WUG w Katowicach przekształcono w urząd centralny, podległy bezpośrednio Prezesowi Rady Ministrów.³⁵ Usamodzielnienie WUG miało ograniczyć wpływ resortu górnictwa, zobowiązanego do stałego zwiększania poziomu wydobywania, które wielokrotnie odbywało się z naruszeniem obowiązujących przepisów.³⁶ Na czele WUG stał Prezes i wiceprezesi, powoływani i odwoływani przez Prezesa Rady Ministrów. Tworzył on również w drodze rozporządzenia OUG, ustalając równocześnie ich siedzibę i właściwość miejscową. Rada Ministrów tego dnia podjęła uchwałę nr 612/54, nadającą WUG Tymczasowy Statut Organizacyjny. W skład urzędu weszły: Gabinet Prezesa, wydziały: (1) Kadr, (2) Planowania, Statystyki i Sprawozdawczości oraz (3) Przepisów, Kwalifikacji i Szkolenia, departamenty: Inspekcji, Mierniczo-Geologicznej, Prawno-Organizacyjnej, Budże-

towo-Administracyjnej i cztery Departamenty Techniki Bezpieczeństwa. Przy Prezesie działało Kolegium Wyższego Urzędu Górniczego, będące organem doradczo-opiniotwórczym. Powołana została też Naukowo-Techniczna Rada Górnicza, zajmująca się sprawami BHP i prawidłowej gospodarki złożem.³⁷ W maju 1955 r. Prezes Rady Ministrów, w drodze rozporządzenia, utworzył OUG w: Tychach, Dąbrowie Górniczej, Stalinogrodzie (Katowicach), Chorzowie, Rudzie (początkowo z tymczasową siedzibą w Chorzowie), Bytomiu, Zabrze, Gliwicach, Rybniku, Wałbrzychu, Wrocławiu, Poznaniu, Częstochowie, Krakowie, Kielcach i Krośnie (a od 1 stycznia 1956 r. w Warszawie).³⁸ Sprawowały one kontrolę nad 773 zakładami górniczymi, z których 200 prowadziło eksploatację podziemną. Wchodziły one w skład 358 przedsiębiorstw państwowych, kontrolowanych przez 57 jednostek nadrzędnych (zjednoczenia, centralne zarządy), które podlegały 13 ministerstwom branżowym. Od 1954 r. WUG w Katowicach prowadził rejestr obszarów górniczych na terenie Polski. Przygotowano w nim też szereg przepisów dotyczących górnictwa. Były to: „Przepisy o Technicznej Eksploatacji Kopalń Odkrywkowych”, „Przepisy Techniczne Wierceń i Eksploatacji Kopalń Nafty i Gazu Ziarnego” (1954). Od 1955 r. prowadzono prace nad nową regulacją przepisów BHP w górnictwie. Zostały one przyspieszone pod wpływem katastrof, które wydarzyły się w KWK „Barbara-Wyzwolenie” w Chorzowie i KWK „Sośnica” w Gliwicach, gdzie w czasie pożarów śmierć poniosło 124 górników. Zostały one wydane w 1955 r., w formie publikacji „Zbiór górniczych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy” liczącej 16 rozdziałów branżowych. OUG zobowiązane zostały do szczególnego nadzoru nad kopalniami o najwyższej liczbie wypadków. W kopalniach wprowadzono jednolity rejestr bezpieczeństwa, zawierający zarządzenia okręgowych urzędów górniczych, służb BHP, uwagi przedstawicieli związków zawodowych, inspektorów społecznych, zarządzenia kierownictwa zakładu górniczego. Zastąpił on obowiązujące „Książki kopalniane” i „Książki inspekcyjne”. W dniu 6 sierpnia 1955 r., na podstawie uchwały nr 605/55 Rady Ministrów, zmianie uległ statut organizacyjny WUG w Katowicach. Został on podzielony na: Gabinet Prezesa, Inspektorów resortowych, wydziały (1) Kadr, (2) Planowania, Statystyki i Sprawozdawczości oraz departamenty: Prawno-Organizacyjny, Budżetowo-Administracyjny, Materiałów Wybuchowych i Techniki Strzałowej, Przewietrzania i Pożarów, Energo-Mechaniczny, Eksploatacji Kopalni Stałych, Miernictwa i Gospodarki Złożem, Wiertnictwa i Eksploatacji Kopalni Płynnych i Gazowych, Higieny i Ratownictwa. W 1956 r. WUG zatrudniał 132 osoby, a w OUG pracowały 242 osoby.³⁹ W latach 1955–1957 Prezesem WUG był mgr inż. Edmund Grabowski. Ukoń-

32 Rozporządzenie Ministra Górnictwa z dnia 18 marca 1953 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 23 stycznia 1952 r. w sprawie ustanowienia okręgów i siedzib okręgowych urzędów górniczych (Dz. U. Nr 18, poz. 72).

33 Dekret z dnia 6 maja 1953 r. – Prawo Górnicze (Dz. U. Nr 29, poz. 113, z późn. zm.).

34 P. Gisman, Rozwój prawodawstwa górniczego w Polsce, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, nr 111, Wrocław 2005, s. 75-76.

35 Dekret z dnia 21 października 1954 r. o urzędach górniczych (Dz. U. Nr 47, poz. 223, z późn. zm.).

36 K. Sasiadek; 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część II, ..., s. 49.

37 75 lat ..., s. 99-100.

38 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 maja 1955 r. w sprawie utworzenia okręgowych urzędów górniczych oraz ustalenia ich siedzib i właściwości miejscowej (Dz. U. Nr 20, poz. 126, z późn. zm.).

39 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część II, ..., s. 50.

czył on Wydział Górniczy AGH w Krakowie. Pracował w kopalniach „Jankowice”, „Chwałowice”, „Kazimierz-Juliusz”. Po 1945 r. był zatrudniony w Rybnickim Z.P.W. i Ministerstwie Górnictwa.⁴⁰

Polityka gospodarcza prowadzona w latach 50. XX w. przez komunistyczne władze doprowadziła w październiku 1956 r. do wybuchu niezadowolenia społecznego. I sekretarzem KC PZPR został W. Gomułka, który sformułował nowe cele polityki gospodarczej. Miano ograniczyć inwestycje, rozbudować przemysł dostarczający towary dla ludności, zwiększyć nakłady na rolnictwo. Przedsiębiorstwa miały otrzymać samorząd robotniczy, większą samodzielność, ograniczeniu miała ulec biurokracja.⁴¹ W grudniu 1959 r. zlikwidowano autentyczny samorząd robotniczy, wprowadzając na jego miejsce fasadową Konferencję Samorządu Robotniczego. Zakończono również wszystkie eksperymenty, związane z zarządzaniem gospodarką. Kontynuowano rozbudowę przemysłu wydobywczego, a w 1970 r. wydobyto 140 mln t węgla. Powstały nowe kopalnie w Rybnickim Okręgu Węglowym, uruchomiono kopalnie węgla brunatnego, zaczęto zagospodarowywanie złóż miedzi w okręgu Lubińsko-Głogowskim i siarki w okolicach Tarnobrzega. Około 1968 r. tempo inwestowania jednak zmalało, gdyż pojawiły się trudności ekonomiczne, związane z niską jakością, małą wydajnością, wadliwym zarządzaniem. Zaczęto mówić o programie selektywnego rozwoju i specjalizacji w kilku wybranych dziedzinach przemysłu.⁴² Ponownie przeprowadzono reorganizację struktur zarządzających górnictwem. W marcu 1957 r. Ministerstwo Górnictwa połączono z Ministerstwem Energetyki, tworząc Ministerstwo Górnictwa i Energetyki.⁴³ W latach 50. i 60. XX w. poprawie uległa sytuacja górników. Powrócono do 7,5-godzinnego dnia pracy, zrezygnowano z niedziel roboczych oraz pracy więźniów i żołnierzy-górników.⁴⁴ Ograniczeniu uległa fluktuacja załóg, wzrosło zatrudnienie, zmalała liczba wypadków śmiertelnych.⁴⁵ W omawianym okresie działalność WUG skoncentrowana została na tworzeniu nowych przepisów, obowiązujących w górnictwie. Duży wpływ na ich opracowanie miały dwie katastrofy, które wydarzyły się w tym czasie w górnictwie, gdzie podczas pożarów w KWK „Chorzów” (1956) i KWK „Makoszowy” (1958) zginęło 102 górników. W 1956 r. zostały opublikowane przepisy dotyczące „Technicznej Eksploatacji Kopalń Węgla”, które w życie weszły w dniu 1 stycznia 1957 r.⁴⁶ Od 1956 r. zmieniono zasady kontroli zakładów górniczych. Inspektorom przydzielono konkretne zakłady górnicze, które podzielono na rejony inspekcyjne. Obejmowały one oddziały produkcyjne, górnicze na dole

i na powierzchni kopalni, energomechaniczne, kamieniołomy, wiercenia i inne. WUG w Katowicach współpracował również z Ministerstwami Przemysłu Ciężkiego, Przemysłu Chemicznego, Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych przy przygotowaniu „Przepisów Technicznej Eksploatacji Kopalń Rud i Surowców Mineralnych” (1959) i „Przepisów Technicznej Eksploatacji Kopalń Soli” (1960). Wprowadzono zasadę organizowania kolegów powypadkowych, które w ciągu trzech dni od wypadku rozpatrywały okoliczności i przyczyny jego powstania, ustalały środki profilaktyczne i osoby winne naruszenia przepisów.⁴⁷ Pracownicy urzędów brali udział w akcjach gaszenia pożarów oraz prowadzili narady w celu zapobieżenia im. WUG współpracował przy wydaniu różnego typu wydawnictw, dotyczących pracy w kopalniach. Były to na przykład opublikowane w 1956 r. „Pouczenia dla nowozatrudnionych w kopalniach”, lub pochodzący z 1957 r. „Regulamin pracy dla robotników zatrudnionych w kopalniach węgla”.⁴⁸ W 1957 r. przeprowadzono reorganizację WUG w Katowicach. Do Gabinetu Prezesa włączono wydziały: (1) Kadr, (2) Statystyki oraz Inspektorów Resortowych, Departament Budżetowo-Administracyjny przekształcono w Zarząd Budżetowo-Gospodarczy, a Departament Prawno-Organizacyjny stał się Departamentem Prawnym. Przy OUG utworzono komisje dyscyplinarne, natomiast przy WUG powołano Wyższą Komisję Dyscyplinarną. Rozpatrywały one sprawy, związane z nieprzestrzeganiem zarządzeń urzędów górniczych przez kierownictwa kopalń. Urzędy otrzymały też prawo do wymierzania kar za wykroczenia przewidziane prawem górniczym. W 1957 r. powołano Urząd Górniczy do Badań Kontrolnych Urzędów Energomechanicznych.⁴⁹ WUG współdziałał również przy opracowaniu zarządzenia nr 57, wydanego w 1960 r. przez MGİE. Obejmowało ono kompleksowe przepisy, dotyczące szkolenia załogi, kwalifikacji kierownictwa i dozoru, urzędów energomechanicznych, niebezpieczeństw spowodowanych pożarami i wybuchami. Wprowadzono w nim zakaz palenia i używania światła otwartego na dole kopalni. Górnicy mieli obowiązkowo korzystać z pochłaniaczy tlenu węgla, a w zakładach miano zamontować rurociągi wodne (przeciwpożarowe i przeciwpyłowe). Zawierało również postanowienia, dotyczące postępowania w razie wypadków i stosowania kar porządkowych.⁵⁰ Od 1959 r. WUG sprawował również nadzór na kopalniach, prowadzącymi roboty górnicze w celach naukowo-badawczych, doświadczalnych i ochrony zabytków.⁵¹ Wprowadzono również przepisy, dotyczące ustanawiania

40 Księga wychowanków..., s. 54.

41 W. Władyka, Październik 1956, s. 67-68.

42 Z. Landau, Polska Gomułki, Warszawa 1995, s. 32.

43 Ustawa z dnia 22 marca 1957 r. o zmianach w organizacji i zakresie działania naczelnych organów administracji państwowej w niektórych gałęziach przemysłu, budownictwa i komunikacji (Dz. U. Nr 17, poz. 86, z późn. zm.).

44 Z. Szeliga, Z czego żyje państwo?, [w:] Polityka z 22 stycznia 1965 r. s. 4.

45 J. Jaros, Historia górnictwa..., s. 174, s. 179, s. 186, s. 212.

46 Przepisy Technicznej Eksploatacji Kopalń Węgla, Katowice 1956.

47 75 lat..., s. 102-103.

48 „Pouczenia dla nowozatrudnionych w kopalniach”, Stalinogród (Katowice) 1956, „Regulamin pracy dla robotników zatrudnionych w kopalniach węgla”, Katowice 1957.

49 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 stycznia 1957 r. w sprawie utworzenia Urzędu Górniczego do Badań Kontrolnych Urzędów Energomechanicznych (Dz. U. Nr 4, poz. 17, z późn. zm.).

50 75 lat ..., s. 105.

51 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 25 listopada 1959 r. oraz z dnia 7 grudnia 1959 r. w sprawie nadzoru urzędów górniczych nad kopalniach prowadzącymi roboty górnicze dla celów naukowo-badawczych, doświadczalnych i ochrony zabytków (Dz. U. Nr 64, poz. 382; Dz. U. Nr 68, poz. 421).

filarów ochronnych, oraz eksploatacji węgla w obrębie tych filarów.⁵² WUG w Katowicach współpracował przy opracowaniu zmian prawa górniczego, które uchwalone zostały w dniu 16 listopada 1960 r. Na ich podstawie ministrowie resortowi musieli uzgadniać z WUG decyzje o utworzeniu obszarów górniczych. Prezes WUG otrzymał prawo do opracowania zasad sporządzania i trybu zatwierdzania planu ruchu zakładu górniczego.⁵³ Został on również zobowiązany do ustalenia rodzajów dokumentacji mierniczo-geologicznej w przedsiębiorstwach górniczych. OUG otrzymały uprawnienia do zatwierdzania planów likwidacji eksploatacji złoża. Zostały też upoważnione do wydawania zezwoleń na nabywanie, przechowywanie i używanie środków strzałowych. Wydawały również zezwolenia na zajmowanie nieruchomości, niezbędnych dla działalności górniczej. Przepisy górnicze miały być wydawane przez właściwych ministrów w porozumieniu z Prezesem WUG.⁵⁴ Przedstawiciele WUG uczestniczyli w pracach nad ustawą o prawie geologicznym. Od maja 1960 r. przy WUG w Katowicach działała Komisja do spraw Ochrony Powierzchni przed Szkodami Górniczymi. Opiniowała ona wieloletnie programy eksploatacji górniczej i ochrony powierzchni. Od 1967 r. komisja wydawała kwartalnik „*Ochrona terenów górniczych*”. W 1963 r. powołano instytucję Pełnomocnika Rządu do Spraw Szkód Górniczych, który kontrolował wykonywanie przepisów, dotyczących szkód górniczych, koordynował działalność różnych instytucji w zakresie ochrony przed szkodami górniczymi oraz ich likwidacją. Funkcję tę pełnili wiceprezesi WUG.⁵⁵ W latach 60. XX w. WUG przygotował szereg przepisów, dotyczących bezpieczeństwa pracy w zakładach górniczych. Zostały one wydane w 1965 r. jako rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów. Dotyczyły one BHP i zabezpieczenia pożarowego w kopalniach otworowych i odkrywkowych zakładach górniczych.⁵⁶ W styczniu 1965 r. przeprowadzono reorganizację wewnętrzną WUG w Katowicach. Powołano departamenty: Prawny, Górniczy, Energo-Mechaniczny, Miernictwa i Wiertnictwa oraz Ergonomii. Urząd otrzymał również nową siedzibę w Katowicach przy ul. Poniatowskiego 31.⁵⁷ W dniu 3 maja 1965 r. dokonano zmiany w organizacji urzędów

górnictwa. W miejsce OUG w: Chorzowie, Katowicach, Rudzie Śląskiej, Bytomiu, Zabrze, Gliwicach, utworzono urzędy w Katowicach, Bytomiu i Gliwicach, a OUG w Dąbrowie Górniczej przeniesiono do Sosnowca.⁵⁸ Szczególną uwagę WUG zwrócił również na rozbudowywane kopalnie rudy miedzi w Zagłębiu Lubińsko-Głogowskim, kopalnie siarki w Zagłębiu Tarnobrzeskim, oraz silnie gazowe kopalnie węgla, powstające w ROW. Wprowadzono zmiany w przepisach dotyczących sporządzania i zatwierdzania planu ruchu zakładu górniczego⁵⁹ oraz wydano przepisy w sprawie kwalifikacji zawodowych i naukowych kierownictwa i dozoru zakładu górniczego.⁶⁰ WUG dopuścił również do użytku w górnictwie szereg nowych typów maszyn i urządzeń.⁶¹ Pod koniec lat 60. XX w. urzędy górnicze kontrolowały 131 kopalń podziemnych, 209 odkrywkowych zakładów górniczych, 60 kopalń ropy naftowej i gazu, 2 otworowe kopalnie siarki oraz 29 uzdrowiskowych zakładów górniczych. W dniu 28 stycznia 1969 r. Prezes WUG powołał liczący 4 osoby Zespół do Spraw Przepisów Górniczych, który miał przygotować aktualizację obowiązujących przepisów.⁶² W styczniu tego samego roku ukazał się również pierwszy numer kwartalnika „*Bezpieczeństwo Pracy w Górnictwie*”. Ukazywał się on nieprzerwanie do 1989 r. W sierpniu 1969 r. wprowadzone zostały jednolite przepisy, dotyczące prowadzenia robót górniczych, utrzymania ruchu na dole, przewietrzania, ochrony przeciwpożarowej, transportu, maszyn i urządzeń, ratownictwa górniczego. Na ich podstawie Prezes WUG wydał w 1970 r. zbiór zarządzeń, regulujących zagadnienia wymienione w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów⁶³. W latach 50. i 60. XX w. WUG kierowali mgr inż. Tadeusz Lasek (1957–1964) i ponownie mgr inż. Edmund Grabowski (1964–1973). Tadeusz Lasek ukończył w 1939 r. Akademię Górniczo-Hutniczą w Krakowie. Pracował potem na różnych kopalniach, a w latach 1951–1955 był zatrudniony w Ministerstwie Górniczym. W 1957 r. został powołany na stanowisko wiceprezesa WUG.⁶⁴

W grudniu 1970 r., po stłumieniu siłą robotniczych protestów w Gdańsku, Gdyni i Szczecinie, do władzy doszła ekipa związana z I sekretarzem KC PZPR Edwardem Gierkiem. Nowe władze wprowadziły nową politykę go-

52 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 stycznia 1959 r. w sprawie trybu ustanawiania górniczych filarów ochronnych i udzielania zezwoleń na eksploatację w obrębie tych filarów (Dz. U. Nr 5, poz. 30).

53 Zarządzenie Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z dnia 5 października 1957 r. w sprawie zasad sporządzania przez przedsiębiorstwa górnicze planów bezpiecznego prowadzenia robót górniczych i prawidłowej gospodarki złożem oraz trybu ich zatwierdzania (M. P. Nr 85, poz. 515).

54 Ustawa z dnia 16 listopada 1960 r. o zmianie prawa górniczego (Dz. U. Nr 52, poz. 302).

55 75 lat..., s. 108.

56 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1965 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz bezpieczeństwa pożarowego w zakładach górniczych wydobywających kopaliny otworami wiertniczymi oraz w zakładach prowadzących roboty wiertnicze z powierzchni (Dz. U. Nr 32, poz. 212, z późn. zm.).

57 75 lat ..., s. 109.

58 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 maja 1965 r. w sprawie utworzenia okręgowych urzędów górniczych oraz ustalenia ich siedzib i właściwości miejscowej (Dz. U. Nr 18, poz. 122, z późn. zm.).

59 Zarządzenie Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z dnia 9 września 1967 r. w sprawie zasad sporządzania oraz trybu zatwierdzania planów ruchu zakładów górniczych (M. P. Nr 52, poz. 261, z późn. zm.).

60 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1966 r. w sprawie warunków ogólnych, naukowych i zawodowych, jakim powinny odpowiadać osoby kierownictwa i dozoru ruchu zakładu górniczego (Dz. U. Nr 31, poz. 185).

61 K. Sasiadek; 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część III, [w:] *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie*, nr.2, Katowice 1993, s. 59-60.

62 K. Sasiadek; 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część III, [w:] *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie*, Katowice, s. 61.

63 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1969 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy oraz bezpieczeństwa pożarowego w podziemnych zakładach górniczych (Dz. U. Nr 24, poz. 176, z późn. zm.) oraz zarządzenia Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego z dnia 29 stycznia 1970 r. oraz 5 lutego 1970 r. (M. P. Nr 5, poz. 45-52).

64 J. Jaros, *Dzieje polskiej...*, s. 276.

spodarczą, mającą doprowadzić do poprawy życia społeczeństwa, przy jednoczesnej rozbudowie przemysłu. W celu unowocześnienia przemysłu zakupiono wiele licencji, zaczęto też zaciągać zagraniczne kredyty, za które importowano dobra inwestycyjne i konsumpcyjne. Nowe inwestycje były dokonywane jednak bez żadnego planu, wymagały również stałego importu komponentów, a zaciągnięte na ich uruchomienie kredyty trzeba było spłacać.⁶⁵ W 1976 r. nadmierne wydatki, braki w zaopatrzeniu i rosnące zadłużenie spowodowały wstrzymanie wielu inwestycji. W 1976 r. na dwa resorty rozdzielono Ministerstwo Górnictwa i Energetyki, a nowemu Ministerstwu Górnictwa przekazano wszystkie sprawy dotyczące górnictwa.⁶⁶ W latach 70. XX w. ogromne środki zainwestowano w rozbudowę przemysłu wydobywczego, a w 1979 r. wydobyto 201 mln t węgla. Wzrosła jednak ilość wypadków śmiertelnych; w kopalniach zginęły 224 osoby. W kopalniach zastosowano czterozmianowy system pracy, co przy dniówce roboczej wynoszącej 7,5 godziny powodowało, że kolejne zmiany wymieniało się bezpośrednio w przodkach.⁶⁷ W 1977 r. wprowadzono w górnictwie systemem czterobrygadowy. Eksploatacja odbywała się teraz w sposób ciągły, bez przerw w niedziele i święta, przez 3 brygady robocze w ciągu doby, podczas gdy czwarta odpoczywała. System ten spotkał się jednak z ostrym sprzeciwem kierownictw i załóg kopalń. Zbyt mało czasu pozostawało na remonty i przygotowanie produkcji, a w razie jakiegokolwiek awarii dochodziło do zakłóceń w funkcjonowaniu kopalni. Zwiększeniu uległo zużycie maszyn i urządzeń, a utrzymanie wydobycia na odpowiednim poziomie wymagało zatrudnienia wielu tysięcy nowych górników. Nowy system dezorganizował też życie rodzinne górników.⁶⁸ Zmniejszyła się ilość pozyskiwanego węgla grubego, a wraz z węglem wydobywano teraz coraz większe ilości skały płonnej.⁶⁹ Zastosowanie systemu ścianowego spowodowało, że 80% pokładów uznano za nie nadające się do eksploatacji. Kopalnie schodziły coraz głębiej z poziomem eksploatacji, a to pogorszało warunki wydobycia. Jednocześnie, aby zmniejszyć koszty, ograniczono stosowanie podszadzki suchej i hydraulicznej, a coraz więcej węgla pozyskiwano z filarów ochronnych.⁷⁰ Pod koniec lat 70. XX w. nasiliły się objawy kryzysu gospodarczego, społecznego i politycznego. Mimo wielkich inwestycji gospodarka Polski była mało wydajna, a centralizacja i biurokracja uniemożliwiała sprawne działanie przedsiębiorstw. Zaciągnięte kredyty zostały częściowo zmarnowane, a rosnące odsetki od nie spłaconych kredytów wpędziły kraj w pętlę zadłużenia. Pogarszający się poziom życia doprowadził w sierpniu 1980 r. do fali strajków, które przetoczyły się przez całą Polskę.⁷¹

W dekadzie lat 70. XX w. prace WUG skoncentrowane zostały na aktualizacji obowiązujących w górnictwie przepisów. W WUG i OUG zatrudnionych było 346 pracowników inżynieryjno-technicznych, którzy nadzorowali pracę 628 zakładów górniczych.⁷² W 1973 r. wprowadzono w życie przepisy, dotyczące prowadzenia ruchu i gospodarki złożem w podziemnych zakładach górniczych, wydobywających węgiel kamienny i brunatny. W kolejnych latach wydano podobne przepisy obowiązujące w innych rodzajach działalności górniczej. Przepisy te ujednoliciły szereg zasad, odnoszących się do poszczególnych działów górnictwa i dostosowały je do aktualnych warunków górnictwo-geologicznych eksploatowanych złóż kopalin.⁷³ Przy WUG rozpoczęła działalność Komisja do Spraw Orzecznictwa, która stanowiła organ odwoławczy od orzeczeń Kolegiów do Spraw Wykroczeń, działających przy urzędach górniczych. W 1974 r. zmianie uległa organizacja i metody pracy WUG. Departamenty Górnictwa oraz Miernictwa i Wiernictwa zostały przekształcone w Departamenty: Górnictwa Podziemnego, Górnictwa Odkrywkowego i Wiernictwa oraz Ochrony Powierzchni i Gospodarki Złożem.⁷⁴ Dokonano również zmian w organizacji i metodach pracy urzędów górniczych. W związku z budową kopalń w Lubelskim Zagłębiu Węglowym, w 1977 r. zlikwidowano OUG w Warszawie i powołano OUG w Lublinie.⁷⁵ WUG wywierał presję na wprowadzenie nowych urządzeń i rozwiązań technicznych, likwidację przestarzałych maszyn, eliminację materiałów łatwopalnych. Wprowadzona została zasada przeprowadzania regularnych kontroli kompleksowych. Szczególną uwagę zwracano na zagrożenia naturalne (pył węglowy, metan, pożary, tąpnięcia, zawały). WUG uczestniczył w pracach nad nowelizacją prawa górniczego, która weszła w życie z dniem 3 marca 1978 r. Dotyczyła ona wydobycia kopalin, znajdujących się w granicach morza terytorialnego i szelfu kontynentalnego, projektowania i budowy zakładów górniczych, nadzoru urzędów górniczych nad pracami budowlanymi, ochrony terenów górniczych, zapobiegania szkodom górniczym. Sprawy szkód górniczych przekazano OUG i WUG.⁷⁶ W 1979 r. Prezes WUG powołał Komisję Koordynującą eksploatację górniczą w filarach ochronnych. W latach 1973–1974 stanowisko Prezesa WUG piastował mgr inż. Adam Szczurowski, który był absolwentem AGH w Krakowie, a doświadczenie zawodowe zdobywał, pracując w kopalniach „Brzeszcze”, „Dymitrow” i „Bierut”. Pełnił również funkcję Dyrektora Technicznego w Rybnickim Z.P.W.⁷⁷ Po jego odwołaniu, w latach 1974–1976 WUG kierował mgr inż. Eryk Porąbka. Ukończył on AGH w Krakowie, a następnie pracował w KWK „Bytom”. Potem był, kolejno Dyrektorem Naczel-

65 Z. Landau, *Gospodarka Polski Ludowej*, Warszawa 1994, s.24.; A. Friszke; *Polska Gierka*, Warszawa 1995, s. 30.

66 Ustawa z dnia 27 marca 1976 r. o utworzeniu urzędu Ministra Górnictwa (Dz. U. Nr 12, poz. 68).

67 J. Jaros, *Spółeczno-polityczne konsekwencje socjalistycznej industrializacji w przemyśle węglowym w okresie Polski Ludowej*, „Acta Facultatis Paedagogicae Ostraviensis”, Seria c-21, Ostrava 1986, s. 82.

68 J. Jaros, *Dzieje górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnosląskim*, Katowice 1986, s. 14.

69 A. Frużyński, *Reforma, której nie było-polskie górnictwo w latach 80. XX w.*, [w:] *Górnictwo* nr 3 z 2009 r. Zabrze 2009, s. 160.

70 A. Frużyński, *Reforma ...*, s. 161-162.

71 J. Holzer, *Polska 1980-1981*, Warszawa 1995, s. 6.

72 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część IV, [w:] *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie*, nr 3, Katowice 1993, s. 54.

73 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część IV, [w:] *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie*, Katowice, s. 55.

74 75 lat..., s. 114.

75 Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 maja 1977 r. w sprawie utworzenia okręgowych urzędów górniczych oraz ustalenia ich siedzib i właściwości miejscowej (Dz. U. Nr 16, poz. 64).

76 Ustawa z dnia 26 listopada 1977 r. o zmianie prawa górniczego (Dz. U. Nr 35, poz. 151).

77 Dokumentacja Personalna WUG w Katowicach, sygn. 3/1802.

nym Gliwickiego i Zabrzeńskiego ZPW oraz pełnił urząd wiceministra w MGIE.⁷⁸ W latach 1976–1977 Prezesem WUG był inż. Włodzimierz Lejczak. Był on absolwentem AGH w Krakowie, pracował w kopalniach „Miechowice”, „Rokitnica”, był dyrektorem KWK „Mikulczyce”, Naczelnym Dyrektorem Zabrzeńskiego ZPW, wiceministrem w Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego. Od 1965 r. piastował stanowisko wiceprezesa WUG.⁷⁹ W 1977 r. na Prezesa WUG powołano mgr. inż. Władysława Naglika. Ukończył on AGH w Krakowie. Pracował w kopalniach „Sosnowiec”, „Brzeszcze”, potem był Naczelnym Dyrektorem Jaworznicko-Mikołowskiego ZPW. Na stanowisku pozostał do 1986 r.⁸⁰

Porozumienia, podpisane przez strajkujących i władze w Gdańsku, Szczecinie i Jastrzębiu, umożliwiły powstanie niezależnej od władz „Solidarności”, będącej jednocześnie związkiem zawodowym i ruchem społeczno-politycznym. Jednym z elementów porozumień sierpniowych miała stać się reforma socjalistycznej gospodarki. W dniu 25 września 1981 r. Sejm PRL uchwalił ustawę o przedsiębiorstwach państwowych. W myśl wprowadzonych przepisów, przedsiębiorstwo państwowe miało być „samodzielne”, „samorządne”, „samofinansujące się”.⁸¹ Samorządność przedsiębiorstw państwowych miała zapewnić, uchwalona tego samego dnia, ustawa o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego.⁸² Ponownie powołano urząd Ministra Górnictwa i Energetyki.⁸³ Nadzieje na demokratyzację i reformy ekonomiczne rozwiąły się po wprowadzeniu 13 XII 1981 r. stanu wojennego. Symbolem górniczego oporu przeciwko stanowi wojennemu stała się tragedia w katowickiej KWK „Wujek”, gdzie podczas pacyfikacji przeprowadzonej przez wojsko i ZOMO zginęło 9 górników. Aresztowano lub internowano wielu działaczy związkowych, a tysiące osób zwolniono z pracy. Kopalnie węgla stały się zakładami zmilitaryzowanymi, nadzorowanymi przez komisarzy wojskowych. W październiku 1982 r. w miejsce zjednoczeń powstały zrzeszenia, których najważniejszym celem było zapewnienie produkcji węgla w ilościach określonych w planach i bilansach paliwowo-energetycznych kraju. Zmiany organizacyjne nie wpłynęły na wysokość wydobywania, gdyż dodatkowy węgiel uzyskano głównie poprzez pracę w soboty i niedziele, a w ciągu roku górnik przepracowywał dodatkowo 48 dni. W 1984 r. w miejsce zrzeszeń powołano gwarectwa. Od 1986 r. realizowany był tzw. „drugi etap reformy gospodarczej”. Zamierzano zlikwidować obowiązkowe zrzeszenia, uprościć system prawny, znieść ograniczenia w handlu, zlikwidować centralne rozdzielnictwo i reglamentację. W październiku 1987 r. powstało Ministerstwo Przemysłu, które przejęło

kompetencje zlikwidowanych ministerstw branżowych.⁸⁴ Górnictwo zostało z tej reformy częściowo wyłączone, gdyż powołano nową instytucję nazwaną „Wspólnota Węgla Kamiennego”.⁸⁵ W dniu 27 września 1988 r. powołany został rząd Mieczysława F. Rakowskiego, który zapowiedział kontynuowanie reformy gospodarczej. Miał to być system socjalistyczno-rynkowy z silną władzą centralną. Kolejnej zmianie uległa organizacja górnictwa, gdyż w miejsce zlikwidowanych w 1988 r. gwarectw powołano przedsiębiorstwa eksploatacji węgla. Na przełomie 1988/1989 r., kierowany przez M. Rakowskiego, ostatni komunistyczny rząd Polski Ludowej przygotowywał Plan Konsolidacji Gospodarki Narodowej na lata 1989–1990. Jednak, na dalszą sytuację polityczną wpływ miały trwające od 6 lutego do 5 kwietnia obrady Okrągłego Stołu, w wyniku których w dniu 4 czerwca 1989 r. odbyły się pierwsze w PRL częściowo wolne wybory do Sejmu i całkowicie wolne wybory do Senatu. Zwycięstwo odniosła w nich solidarnościowa opozycja, co doprowadziło do upadku socjalizmu w Polsce.⁸⁶ W styczniu 1990 r. rozpoczęto reformy nakazujące odejście od socjalistycznej gospodarki nakazowo-rozdziałczej na rzecz liberalnej gospodarki wolnorynkowej. Kopalnie uzyskały samodzielność, rozpoczęto zmniejszanie wydobywania i zatrudnienia, niektóre postawiono w stan likwidacji. Na początku lat 90. XX w. nadzorowi i kontroli urzędów górniczych podlegało 566 zakładów górniczych, a 18 znajdowało się w stanie likwidacji.

W latach 80. XX stulecia w WUG i OUG zatrudnionych było 594 pracowników, w tym 281 inżynierów-techników, którzy nadzorowali pracę 557 zakładów górniczych.⁸⁷ W tym okresie działalność WUG koncentrował się na rozwiązywaniu bieżących problemów górnictwa. Dotyczyły one zastosowania nowych aparatów uciezkowych, stosowania odpowiednich rodzajów obudowy, wyposażenia kopalń w nowoczesną aparaturę geofizyczną, rozbudowy metanometrii, instalacji urządzeń do schładzania powietrza, pozyskiwania metanu, budowy podziemnych magazynów gazu oraz prowadzenia eksploatacji w pokładach zagrożonych tąpnięciami. Prowadzone były również kompleksowe kontrole zakładów górniczych. W 1983 r., w porozumieniu z Prezesem WUG, Minister Górnictwa i Energetyki wydało przepisy dotyczące prowadzenia ruchu i gospodarki złożem w zakładach górniczych wydobywających węgiel kamienny i brunatny.⁸⁸ W 1986 r. na stanowisko Prezesa WUG powołany został mgr inż. Jerzy Malara. Ukończył on AGH w Krakowie, a następnie pracował w GIG, kopalniach „Jowisz” i „Generał Zawadzki”, Ministerstwie Górnictwa i Energetyki (sekretarz generalny, wiceminister). W grudniu 1987 r., na podstawie uchwały 205/87 Rady Ministrów wprowadzony został

78 Dokumentacja Personalna WUG w Katowicach, sygn. 3/1456., Księga wychowanków..., s. 181.

79 Dokumentacja Personalna WUG w Katowicach, sygn. 3/948., Księga wychowanków..., s. 102.

80 Dokumentacja Personalna WUG w Katowicach, sygn. 2/3., Księga wychowanków..., s. 123.

81 Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. Nr 24, poz. 122, z późn. zm.).

82 Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (Dz. U. Nr 24, poz. 123, z późn. zm.).

83 Ustawa z dnia 3 lipca 1981 r. o utworzeniu urzędu Ministra Górnictwa i Energetyki (Dz. U. Nr 17, poz. 77).

84 Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu Urzędu Ministra Przemysłu (Dz. U. Nr 33, poz. 172, z późn. zm.).

85 Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu Wspólnoty Węgla Kamiennego (Dz. U. Nr 33, poz. 183).

86 S. Kowalski; *Narodziny III Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 30.

87 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część V, [w:] *Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie*, nr 4, Katowice 1993, s. 47.

88 K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część V, ... , s. 48.

nowy statut WUG. Został on podzielony na: Gabinet Prezesa, departamenty: Prawny, Górnictwa, Energo-Mechaniczny, Ochrony Powierzchni i Gospodarki Złożem, Ergonomii oraz Biuro Administracyjno-Budżetowe. Organem doradczym prezesa było Kolegium Urzędu. W tym czasie kontynuowano przeprowadzanie kontroli kompleksowych w wybranych zakładach górniczych, a wyniki kontroli omawiano z udziałem WUG, kierownictwa kopalń i jednostek nadrzędnych. W 1988 r. OUG przejęły kompleksową kontrolę nad ruchem zakładów górniczych. Dotyczyło to planów ruchu, dokumentacji mierniczo-geologicznej, programów ochrony terenów górniczych.⁸⁹ W kwietniu 1988 r. powołana została rządowa komisja do spraw reformy prawa górniczego i geologicznego, a Prezes WUG, Jerzy Malara, został jej przewodniczącym. W 1990 r. projekt założeń nowego prawa został przyjęty przez Radę Ministrów. W tym samym roku stanowisko Prezesa WUG objął dr inż. Janusz Steinhoff. Ukończył on studia na Wydziale Górniczym Politechniki Śląskiej, na której od 1976 r. był pracownikiem dydaktyczno-naukowym. W trakcie obrad Okrągłego Stołu pełnił z ramienia „Solidarności” funkcję eksperta w zakresie górnictwa. W latach 1989–1993 był posłem na Sejm RP. Realizowane reformy społeczno-ekonomiczne wymusiły

doraźną nowelizację prawa górniczego. Została ona dokonana w 1991 r., a wprowadzone zmiany dotyczyły prawa własności do kopalni, zasad wydawania koncesji, opłat za wydobywanie.⁹⁰ W lutym 1991 r. zmieniono statut WUG. Powołano stanowisko Dyrektora Generalnego WUG, utworzono departamenty Ochrony Środowiska i Gospodarki Złożem, Ochrony Zdrowia i Warunków Pracy. Powołano także Biuro Szkolenia, Postępu Technicznego i Współpracy.⁹¹ W maju 1991 r. pracę zakończyła komisja do spraw reformy prawa górniczego, a przygotowany projekt Prezes WUG skierował do innych instytucji w celu przeprowadzenia konsultacji. Po ich zakończeniu Rada Ministrów przyjęła projekt i upoważniła Prezesa WUG do reprezentowania Rządu w czasie prac parlamentarnych. WUG koordynował również przygotowanie aktów wykonawczych do opracowywanej ustawy. Od 1992 r. WUG rozpoczął wydawanie kwartalnika „Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie”. Nowe Prawo geologiczne i górnicze zostało uchwalone w dniu 4 lutego 1994 r.⁹² Ustawa zakończyła okres działalności WUG opartego na regułach prawnych obowiązujących w gospodarce socjalistycznej. Od tego czasu WUG sprawował nadzór i kontrolę na ruchem zakładów górniczych działających w ramach liberalnej gospodarki wolnorynkowej.

Artykuł recenzowany

Operations of the State Mining Authority in Katowice in the years 1945-1994

Summary: In the People's Republic of Poland era, the SMA in Katowice became one of the prime institutions of mining authority.

With its operation reactivated in 1945 and the SMA in Krakow liquidated, since 1951 the SMA in Katowice controlled the entire scope of national mining.

The Authority partnered in the issue of the new mining law and a series of other regulations which directed the mining industry in Poland until socialism fell in 1989. The SMA's operations were hindered by frequent reorganisation and the primacy of socialist ideology over economy.

Since 1989, the SMA in Katowice has participated in the preparation and enforcement of new law rules which enabled the mining industry to perform in the liberal free-market economy.

⁸⁹ 75 lat ..., s. 120.

⁹⁰ Ustawa z dnia 9 marca 1991 r. o zmianie Prawa górniczego (Dz. U. Nr 31, poz. 128).

⁹¹ K. Sasiadek, 70 lat Wyższego Urzędu Górniczego, część V, ..., s.50.

⁹² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 27, poz. 96, z późn. zm.).

Nadzór urzędów państwowych nad górnictwem solnym na ziemiach polskich

TREŚĆ:

Artykuł przedstawia w zarysie problematykę nadzoru urzędów państwowych nad górnictwem solnym na ziemiach polskich na przestrzeni ponad 700 lat, od XIII w. do czasów współczesnych. W okresie staropolskim kontrolę nad Żupami Krakowskimi – kopalniami soli w Wieliczce i Bochni, sprawowali urzędnicy królewscy. W latach zaborów wszystkie sprawy związane z działalnością górniczą regulowano odpowiednimi ustawami, a przestrzeganie przepisów prawa, nadzór techniczny i bezpieczeństwo pracy powierzono starostom górniczym i podległym im urzędom okręgowym. Pierwsze starostwo górnicze, nadzorujące kopalnie soli, utworzono w Wieliczce przy tamtejszym zarządzie salinarnym; w 1858 r. przeniesione zostało do Krakowa. Od tego czasu stolica Małopolski stała się siedzibą władz górniczych. W XX wieku, regulacje prawne, jak również struktura władz górniczych i zasięg terytorialny poszczególnych urzędów wielokrotnie ulegały zmianom: w okresie międzywojennym, po zakończeniu II wojny światowej oraz po 1989 r.

SŁOWA KLUCZOWE:

sól, żupy krakowskie, kopalnie soli, starostwo górnicze, urząd górniczy, Bochnia, Wieliczka

odpowiedzialną za fachową eksploatację złóż soli kamiennej i bezpieczeństwo pracy w kopalni był bachmistrz (góromistrz), nad którym nadzór osobiście sprawował monarcha, a od XIV w. powoływane przez niego komisje królewskie. Od połowy XIX w. władze państwowe, we wszystkich zaborach, sprawy górnictwa regulowały w drodze ustaw. W praktyce nadzór nad kopalniami powierzono wyspecjalizowanym instytucjom: starostwom górniczym i podległym im urzędom okręgowym. Ogólnie rzecz biorąc, taki sposób kontrolowania górnictwa, jednej z najważniejszych dziedzin gospodarki narodowej, co pewien czas zmieniany i doskonalony, funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Celem artykułu jest przedstawienie, w zarysie, problematyki nadzoru państwowego nad górnictwem solnym na ziemiach polskich, od średniowiecza do czasów współczesnych.

Wprowadzenie

Początki małopolskich kopalń soli w Bochni i Wieliczce sięgają średniowiecza. Obie powstały w drugiej połowie XIII w., a ich głównym produktem była sól kamienna. Prowadzona przez ponad 700 lat eksploatacja złoża zakończona została w ostatniej dekadzie XX w. Należy podkreślić, że od początku obowiązywało regale górnicze, sankcjonujące wyłączność uprawnień panującego do wszelkich kopalni. W czasach staropolskich osobą

W czasach staropolskich

Podstawą norm prawnych małopolskiego górnictwa solnego było prawo zwyczajowe, kształtujące się od jego zarania w połowie XIII w. Bolesław V Wstydlivy, książę krakowsko-sandomierski, zastosował fundamentalną zasadę niepodzielnej własności środków produkcji i produktów solnych w rękach panującego. Jednocześnie zapewnił sobie kontrolę całego przemysłu solnego oraz pełny zysk ze sprzedaży soli. Sól stała

się na długi czas najważniejszym bogactwem mineralnym na obszarze dawnego państwa polskiego. Pod koniec XIII w. żupy solne w Wieliczce i Bochni, prowadzące produkcję soli kamiennej i warzonej, przeistoczyły się w połączone przedsiębiorstwo państwowe – Żupy Krakowskie.

Prawną kodyfikację zwyczajów górniczych przeprowadził pod koniec swojego panowania król Kazimierz Wielki w ordynacji, zwanej później statutem krakowskich żup solnych (1368 r.), nadając im formę prawa pisanego. Uregulował wszystkie sprawy związane z zarządzaniem, eksploatacją i handlem solą, obowiązujące z niewielkimi zmianami aż do pierwszego rozbioru Polski (1772 r.) i przejęcia żup przez Austrię. W sprawach stosunków własnościowych ordynacja stała na gruncie praktyki wprowadzonej jeszcze przez Bolesława Wstydliwego. W imieniu króla – właściciela żup solnych, przedsiębiorstwem zarządzał żupnik (jako administrator lub dzierżawca) przy pomocy bachmistrza (góromistrza) i podkomorzego krakowskiego. Kazimierz Wielki ustanowił dwa urzędy bachmistrzowskie – w Wieliczce i Bochni. Szczególną uwagę, ze względu na prezentowaną tematykę, należy zwrócić na kompetencje bachmistrza. Jego rola w polskim górnictwie solnym przeszła znaczącą ewolucję. Z prywatnego przedsiębiorcy, zgłębiającego szyby na własny koszt i ryzyko, z czasem stał się urzędnikiem odpowiedzialnym za eksploatację złoża. Sprawował nadzór nad robotami górniczymi oraz odpowiadał za stan wyrobisk i bezpieczeństwo pracy w kopalni. Prawa i obowiązki bachmistrza można porównać do zadań, jakie współcześnie wykonuje dyrektor do spraw technicznych – kierownik ruchu zakładu górniczego. W Wieliczce przez ponad 250 lat (1516–1772) funkcję tę sprawowali przedstawiciele rodu Morstinów, posiadający odpowiednie kwalifikacje zawodowe. W czasach saskich rola bachmistrzów traciła na znaczeniu, a ich uprawnienia stopniowo przejmowali rewizory i geometry. Nieświadome wizyty kontrolne w żupie bocheńskiej przeprowadzał osobiście Władysław Jagiełło w towarzystwie rady przybocznej, powiadomiony o zaniedbaniu przez żupnika – dzierżawcę właściwego zabezpieczenia podziemnych wyrobisk. Komisarze wysłani przez Kazimierza Jagiellończyka sporządzili w 1459 r. raport o stanie tej kopalni. Natomiast pierwszą szczegółową inwentaryzację obu żup solnych wykonano w 1518 r., na polecenie żupnika Jana Bonera.

Doraźne kontrole przedstawicieli dworu królewskiego nie dawały jednak gwarancji prawidłowego nadzoru nad żupnikami. Wobec coraz częstszych sygnałów o nieuczciwości z ich strony i rabunkowej eksploatacji złoża, w 1517 r. próbowano utworzyć urząd podkomorzego górniczego – administratora górnictwa na terenie całego kraju. W okresie staropolskim najważniejszym organem sprawującym nadzór nad przedsiębiorstwem stały się od XVI w. komisje królewskie przysyłane do żup. Powoływane były nieregularnie, najczęściej przy zmianie żupnika. Stały system kontroli nad górnictwem solnym w Małopolsce wprowadzono w 1588 r., kiedy to król postanowił przeprowadzać rewizje co dwa lata. Do zespołów lustracyjnych, obok urzędu podkomorskiego i miejscowych bachmistrzów, wchodziły przedstawiciele skarbu nadwornego, koronnego i izby poselskiej. Komisje królewskie dokonywały szczegółowego przeglądu stanu technicznego kopalni i wszystkich obiektów znajdujących się na powierzchni (nadszybia, warzelnia, Zamek Żupny). Sprawdzały stan finansów przedsiębiorstwa, oceniały efekty działalności żupnika oraz rozpatrywały skargi przedstawicieli załogi górniczej. Wyniki swoich prac, z wyszczególnieniem zagrożeń występujących w po-

szczególnych wyrobiskach i konieczności podjęcia działań naprawczych, komisarze przedstawiali królowi na piśmie.

Regale górnicze zostało częściowo ograniczone przez konstytucję z 1576 r., która przyznawała szlacheckim posiadaczom ziemskim wyłączne i nieograniczone prawo do własności i eksploatacji kopalni, znajdujących się na ich gruntach. Skorzystali na tym Lubomirscy, budując szyb *Kunegunda* w Sierczy koło Wieliczki. Natomiast w dobrach królewskich (tzw. królewszczyznach) regale obowiązywało nadal.

W ten sposób ukształtował się, funkcjonujący do 1772 r., system stałego nadzoru państwa nad Żupami Krakowskimi – największym i najbardziej dochodowym przedsiębiorstwem Rzeczypospolitej – zapewniający stały dopływ gotówki do skarbu królewskiego oraz przeciwdziałanie szkodom i niewłaściwej gospodarce dzierżawców.

W latach zaborów (1772-1918)

Zabór rosyjski. W tzw. Królestwie Polskim (zabór rosyjski) z inicjatywy Stanisława Staszica w 1816 r. została powołana w Kielcach Główna Dyrekcja Górnicza, uznawana przez niektórych historyków za pierwszą władzę górniczą na ziemiach polskich; dziesięć lat później przeniesiona została do Warszawy. Do jej obowiązków należał nadzór nad eksploatacją wszelkich kruszców. Organizowała i finansowała intensywne poszukiwania m.in. nowych złóż soli w dolinie Nidy (Nowy Korczyn, Busko, Solec) i na granicy zaboru pruskiego (Słońsk, Ciechocinek), których rezultaty okazały się bardzo skromne. W 1833 r. zarząd nad górnictwem został oddany w ręce Banku Polskiego, w którym powstał osobny Wydział Górnictwa. Natomiast po upadku powstania styczniowego, lokalne władze górnicze podporządkowane zostały bezpośrednio rządowi. Na krótko przed wybuchem I wojny światowej na terenie zaboru rosyjskiego schemat zarządzania górnictwem obejmował trzy hierarchicznie podporządkowane instancje: Okręgi Górnicze – Zarząd Górniczy Obwodu Zachodniego (ziemie polskie) – Departament Górniczy w Ministerstwie Przemysłu i Handlu w Petersburgu.

Zabór pruski. Państwo pruskie posiadało własne zasoby, uzupełniane importem soli zamorskiej. Mimo tego, na nowo przyłączonych ziemiach polskich poszukiwania geologiczne – początkowo bez większych sukcesów – prowadził Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu. Wprawdzie w kilku miejscowościach rozpoznano złoża soli już w pierwszej połowie XIX w., lecz do ich eksploatacji na skalę przemysłową przystąpiono w okresie późniejszym. Rząd pruski wybudował warzelnię i dwie kopalnie soli w Inowrocławiu (1871–1878 r.), a firma „Solvay” – kopalnię w Wapnie (pierwszy urobek uzyskano w 1917 r.). Pozytywne rezultaty przyniosły również wiercenia w Górze k. Inowrocławia i w okolicy Szubina, gdzie odkryto sól potasową (1910–1913). Natomiast prace poszukiwawcze na Śląsku nie dały większego efektu. Nie natrafiono na złoża soli kamiennej, a odkryta solanka nadawała się tylko do celów leczniczych. Hierarchia władz górniczych na ziemiach polskich włączonych do Prus ukształtowała się podobnie jak w zaborze rosyjskim: Okręgowe Urzędy Górnicze – Naczelny Urząd Górniczy – Wydział Kopalni, Hut i Salin w Ministerstwie Przemysłu i Handlu w Berlinie.

Zabór austriacki. W monarchii Habsburgów obowiązywała generalna zasada podporządkowania całego górnictwa państwu. Austriacy, przejmując Żupy Krakowskie, zachowali jednolity zarząd oboma kopalniami. W 1785 r. utworzono w Wieliczce Wyższy Urząd i Inspek-

torat Salinarny oraz Sąd Górniczy (Salinen-Inspektorats-Ober-Amt und Berggericht zu Wieliczka), którego zasięg działalności obejmował obszar zachodniej Galicji (aż po San). Posiadał on uprawnienia w zakresie nadzoru nad górnictwem: wydawał zezwolenia na poszukiwania nowych złóż, prowadził kontrolę rachunkowości, sprawował pieczę nad majątkiem Kas Brackich i fundacją charytatywną dla górników (m.in. Funduszem Szpitala Św. Ducha w Wieliczce). Szefem tego urzędu, niezależnego od władz cyrkulu (powiatu), był administrator z tytułem radcy gubernialnego lub radcy dworu, a zastępował go inspektor – prezes Sądu Górniczego. Po 1809 r. rozwinęły się agendy substytucji bocheńskiej. Kompetencje Sądu Górniczego były bardzo szerokie. Rozstrzygał wszystkie sprawy sporne związane z górnictwem (umowy, opłaty górnicze, konflikty między wspólnikami, urzędnikami i robotnikami). Posiadał nawet prawo aresztowania osób zatrudnionych w górnictwie, podejrzanych o złamanie obowiązujących przepisów prawa. Orzekał w trybie administracyjnym w sprawach o naruszenie interesów państwa. W zakresie wymiaru sprawiedliwości współdziałał z sądami powszechnymi. Instancją odwoławczą był Sąd Apelacyjny we Lwowie oraz rewizja Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości w Wiedniu.

Od początku XIX w. utrwalała się zasada oddzielenia własności wnętrza od powierzchni ziemi: kopaliny były własnością państwową, natomiast prawo ich eksploatacji przyznawano w drodze nadania górniczego, a właściciel gruntu otrzymywał odszkodowanie za zniszczoną powierzchnię. Prace poszukiwawcze, jak też eksploatacja

złóż, wymagały uzyskania koncesji, podlegały opodatkowaniu i kontroli. Rozwój przemysłu wymagał nowych regulacji prawnych i organizacyjnych usprawniających zarządzanie, a jednocześnie zabezpieczających interesy państwa. W dziedzinie górnictwa narastała potrzeba rozdzielania zadań z zakresu nadzoru od sądowniczych.

Trwałe podstawy prawne w zakresie górnictwa kształtowały się na ziemiach polskich od połowy XIX w. Prawo górnicze najwcześniej wprowadzono w zaborze austriackim (1854 r.), nieco później w pruskim (1865 r.) i rosyjskim (1870 r.). Regulacje obejmowały łącznie wszystkie najważniejsze minerały: kruszce, węgiel i sól. Austriacka powszechna ustawa górnicza z 23 maja 1854 r. przyniosła zasadnicze zmiany. Unormowała zagadnienia dotyczące własności oraz kwestię nadzoru władz państwowych nad górnictwem. Formalnie bogactwa naturalne nadal były własnością panującego, który jednocześnie umożliwiał każdemu, kto spełniał ustawowe warunki, prawo do poszukiwania i wydobywania minerałów, proklamując w istocie zasadę „wolności górniczej”. Nastąpił szybki rozwój górnictwa. Władza państwowa zastrzegła sobie prawo do nadań górniczych, realizowanych przez odpowiednie urzędy. W praktyce naczelną zasadą ustawy był zakaz wydobywania surowców naturalnych (również właścicielom gruntów prywatnych) bez upoważnienia ze strony Starostwa Górniczego. Szurfowanie (poszukiwanie) minerałów mogło się odbywać za zgodą właściciela gruntu, natomiast w gestii władzy górniczej pozostawało wydanie zgody na ich eksploatację, kontrola szkód na powierzchni, zatwierdzanie kadry technicznej, wgląd do

Zarządzenie salinami krakowskimi (1776 - 1858)

Zarządzanie salinami krakowskimi (1776–1858)

The Krakow Salt-Works management (1776–1858)

dokumentacji kartograficznej i statystycznej. Ustawa przewidywała utworzenie trójstopniowej struktury władz górniczych: starostwa górnicze – władze krajowe – Ministerstwo Finansów.

Do zakresu działania starostw należał ogólny nadzór nad górnictwem w ramach obowiązujących przepisów, które podzielić można na trzy rodzaje: funkcje konsesyjne (udzielanie uprawnień górniczych), funkcje inspekcyjne (tzw. policja górnicza) i funkcje natury socjalnej, zmierzające do ochrony robotników. Na podstawie ustawy górniczej z 1854 r. Ministerstwo Skarbu rozporządzeniem z 10 września 1855 r., w miejsce Sądu Górniczego, powołało dwa tymczasowe starostwa górnicze dla Galicji: w Wieliczce oraz we Lwowie (dla wschodniej części kraju i Bukowiny). W efekcie rezydujący w Wieliczce Sąd Górniczy przekształcono w Starostwo Górnicze. Na tle zachodzących wówczas przemian prawno-organizacyjnych wyłania się postać asesora sądowego i starosty górniczego w Wieliczce, Jana Haluszki (wł. Johann Haluska). Zarządca salinarny w Wieliczce, Józef Russegger, skierował go w 1847 r. do pracy w sądownictwie górniczym. J. Haluszka posiadał wyjątkowe predyspozycje z racji podwójnego wykształcenia. Najpierw ukończył studia prawnicze w Peszcie i uzyskał uprawnienia adwokackie, a następnie Akademię Górniczą w Schemnitz (Bańska Szczawnica). W kopalni wielickiej cieszył się dużym uznaniem, przyczyniając się m.in. do wytyczenia pierwszej trasy turystycznej. Od 1856 r. pełnił funkcję Starosty Górniczego w Wieliczce, później w Krakowie. Następnie awansował do Namiestnictwa we Lwowie, skąd skierowano go do władz rządowych w Wiedniu (obecnie jedna z reprezentacyjnych komór na III poziomie wielickiej kopalni nosi jego imię).

W 1858 r. Starostwo Górnicze przeniesiono do Krakowa. Wieliczka, po 73 latach, utraciła rangę centrum górniczej jurysdykcji, obejmującej swoim zasięgiem terytorium zachodniej Galicji. Od tej chwili, nieprzerwanie, aż po dzień dzisiejszy, siedzibą władz górniczych jest stolica Małopolski. Należy podkreślić, że w Krakowie przez długi okres, głównie ze względu na górnictwo solne, równocześnie funkcjonowały władze górnicze dwóch instancji: Starostwo Górnicze (przekształcone w 1924 r. w Wyższy Urząd Górniczy) i podległy mu Urząd Górniczy Okręgowy (przemianowany po 1918 r. na Okręgowy Urząd Górniczy).

W 1871 r. przeprowadzono kolejną reorganizację władz górniczych. Powołano c.k. Starostwo Górnicze w Krakowie, jako władzę krajową, tzn. dla całego terytorium Galicji, obejmującą przedsiębiorstwa górnicze, prywatne i rządowe, jak też saliny. Rok później, decyzją Ministra Rolnictwa z 24 kwietnia 1872 r., w krakowskim Starostwie Górniczym wyodrębniono dwa Urzędy Górnicze Okręgowe, z siedzibą w Krakowie i we Lwowie. Przy wykonywaniu czynności kancelaryjnych (dziennik podawczy, korespondencja itp.), Starostwo Górnicze miała obowiązek wspierać administracja państwa. W 1886 r. utworzono nowe Urzędy Górnicze Okręgowe w Jaśle i Drohobyczu, a urząd lwowski przeniesiono do Stanisławowa. Od decyzji Urzędów Górniczych Okręgowych, podległym podmiotom, przysługiwało prawo odwołania do Starostwa Górniczego (jako władzy górniczej II stopnia), a Starostwu do Ministerstwa Rolnictwa (od 1908 r. Min. Robót Publicznych). Szczególnie skomplikowane i nietypowe sprawy, władze górnicze powierzały „autoryzowanym” inżynierom górnictwa. Była to grupa zaprzysiężonych i niezależnych fachowców, zwanych także miernikami górnictwa, których zadaniem było wyznaczanie granic w kopalniach, wykonywanie pomia-

rów oraz wyceny różnych czynności. Tak ukształtowana struktura władz górniczych na ziemiach polskich przyłączonych do Austrii (w Galicji) utrzymywała się do 1918 r.

Krakowski Urząd Górniczy Okręgowy rozpoczął działalność 1 sierpnia 1872 r. i obejmował obszar zachodniej Galicji (łącznie 16 kopalń) wraz z salinami wielicko-bocheńskimi, a UGO we Lwowie – saliny wschodnio-galicyskie. Zakres jego obowiązków był bardzo szeroki: nadzór nad kopalniami, wydawanie zezwoleń na poszukiwania i wydobycie, kontrola stanu utrzymania szybów, urzędów technicznych i ratunkowych, przestrzeganie przez zakłady przepisów bezpieczeństwa, dochodzenia w sprawie nieszczęśliwych wypadków. Na podstawie zachowanej w Archiwum Państwowym w Krakowie dokumentacji, możemy m.in. dokładnie odtworzyć statystykę nieszczęśliwych wypadków w poszczególnych zakładach; np. w 1906 r. w wielickiej kopalni odnotowano 47 takich zdarzeń. Najczęściej były to stłuczenia, złamania i poparzenia. Poszkodowani objęci opieką lekarską, po jej zakończeniu mieli zagwarantowany powrót na swoje stanowisko pracy. Dochodziło też do wypadków śmiertelnych. Każde zdarzenie musiało być zgłoszone przez kierownictwo kopalni w tym samym dniu do UGO, który przysyłał swojego komisarza w celu dokonania wizji lokalnej. Skrupulatnie sporządzano dokumentację, zawierającą dane personalne i stan rodzinny poszkodowanego, opis wypadku, zeznania świadków, szkic sytuacyjny, opinię i rokowania lekarza. Urzędy Górnicze Okręgowe zajmowały się też zatwierdzaniem planów robót i regulaminów wewnętrznych, nadzorowaniem warunków przechowywania i używania materiałów wybuchowych, a także szkodami górniczymi. Z zachowanych dokumentów dowiadujemy się, że na wniosek Zarządu Salinarnego w Wieliczce krakowski UGO wdrażał kontrole oraz decydował w ważnych kwestiach, jak dopuszczenie do ruchu nowych maszyn wyciągowych, parowych i elektrycznych. Ponadto starosta górniczy zlecał UGO doraźne sprawdzenie rejonu kopalni udostępnionego dla turystów, a przed wizytami ważnych delegacji, osobiście pojawiał się w Wieliczce. W 1893 r. zarząd wielickiej saliny opracował specjalny regulamin obowiązujący turystów przebywających w podziemiach, zatwierdzony przez c.k. Starostę Górniczego, pod nazwą: „Przepisy górniczo-policyjne przy gościnnych objazdach i zwiedzaniu kopalni soli w Wieliczce”. Saliny krakowskie, podległe UGO w Krakowie, składały roczne plany ruchu i półroczne sprawozdania; pod koniec panowania austriackiego prowadzono konsultacje w sprawie planów pięcioletnich. Oprócz rutynowych kontroli, miały miejsce wizyty przedstawicieli władz nadrzędnych, krajowych ze Lwowa i rządowych z Wiednia. Kopalnia wielicka, ze względu na zagrożenia zawałowe, była pod szczególnym nadzorem. Co pewien czas komisyjnie sprawdzano stan techniczny wyrobisk, zwłaszcza pod centrum miasta, i decydowano o ich likwidacji przez podsadzenie. Ponadto krakowskiego UGO sprawował pieczę nad bractwami i szkołami górniczymi w Wieliczce (założonej w 1861 r.) i Dąbrowie koło Orłowej na Śląsku Cieszyńskim (zał. w 1889 r.).

Na podstawie obowiązującego od 1854 r. prawa górniczego, c.k. Urząd Górniczy Okręgowy w Krakowie wydał 12 sierpnia 1874 r. akt wykonawczy pt.: „Przepisy służbowe dla sług i robotników przy c.k. Zarządach salinarnych w Wieliczce i Bochni”. Był to pierwszy tak szczegółowy regulamin pracy. Zawierał spis wszystkich zawodów i stanowisk w kopalniach soli, włącznie z obsługą naziemną. Załoga zakładu dzieliła się na dwie grupy: „zaprzysiężonych sług, mających prawo pobierania

pro wizji” i „niezaprzysięgłych robotników”. Z kolei robotników dzielono na „dolnych” i „świątowych”. Warunkiem przyjęcia do służby salinarnej było ukończenie 15. roku życia. Precyzyjnie określono obowiązki pracownika na każdym stanowisku pracy, w szczególności „sztajgrów” i „podsztajgrów”, którzy kierowali robotami w kopalni i odpowiadali za bezpieczeństwo górników. Zobowiązani byli prowadzić na bieżąco stosowną dokumentację w ksiązkach szychtowych. Uregulowano też sprawy pracownicze i dyscyplinarne (m.in. przekroczenia służbowe i wymiar kar) oraz warunki „wystąpienia ze służby”. Warto dodać, że nowe „Przepisy służbowe...” nie przewidywały stosowania kary chłosty – do tej pory bardzo często wymierzanej – głównie za kradzież soli, palenie tytoniu i picie alkoholu na terenie kopalni.

Na przełomie XIX i XX w. wprowadzano nowe regulacje w zakresie prawa pracy, świadczące o tym, że władze górnicze przykładały coraz większą wagę do bezpieczeństwa, ochrony zdrowia i życia górników. Służyła temu m.in. instrukcja używania materiałów wybuchowych w kopalniach. Organizowano specjalistyczne szkolenia dla górników, po ukończeniu których uzyskiwali stosowne uprawnienia.

W 1909 r. na szczeblu rządowym opracowano nowy, znacznie rozbudowany w stosunku do poprzedniego: „Regulamin służbowy dla robotników c.k. Zarządów salinarnych w krajach alpejskich, w Galicyi i na Bukowinie”, zatwierdzony przez wszystkich czterech szefów UGO, podległych krakowskiemu Starostwu Górniczemu. Zawarto tam szczegółowe unormowania w zakresie warunków przyjęcia do pracy, płacy, świadczeń socjalnych, dyscypliny pracy, rozwiązania stosunku pracy i Kasy Brackiej. Do obowiązków tzw. „stałych robotników” należało nawet powiadomienie dyrekcji kopalni o zamiarze zawarcia związku małżeńskiego i wykonanie stosownych badań lekarskich, jako warunek uzyskania przez rodzinę prawa do świadczeń socjalnych. Podwyższono wiek przy-

jęcia do pracy w górnictwie solnym – kandydat musiał mieć ukończone 16 lat. Wymagania wobec pracownika były bardzo duże, a dyscyplina surowa. Pracę nazywano „służbą salinarną”, co w praktyce oznaczało m.in. prawo pracodawcy do przenoszenia podwładnego do innej miejscowości, bez pytania o jego zgodę.

W okresie autonomii galicyjskiej, pod względem administracyjnym i gospodarczym, 11 zarządów salinarnych podlegało bezpośrednio Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie oraz Ministerstwu Skarbu w Wiedniu.

Z powodu wybuchu I wojny światowej i narastającej obawy przed zajęciem Krakowa przez armię rosyjską zarządzone ewakuację wielu urzędów. Urząd Górniczy Okręgowy w Krakowie (podobnie jak Zarząd Salinarny w Wieliczce) przeniesiono do Morawskiej Ostrawy (1 XII 1914–22 VI 1915 r.).

W latach II Rzeczypospolitej (1918-1939)

Ze względu na kluczowe znaczenie dla gospodarki narodowej, górnictwo podlegało podwójnemu podporządkowaniu: państwowej administracji gospodarczej (zarządzanie, inwestycje, sprzedaż) oraz władzom górniczym (nadzór nad eksploatacją i urządzeniami technicznymi, bezpieczeństwo pracy, kadry). Obie struktury sprawowania zwierzchnictwa ulegały ewolucji. Jednak niezmiennie państwo twardą ręką sprawowało kontrolę nad produkcją i sprzedażą soli.

Po odzyskaniu niepodległości państwo polskie zmuszone było pokonać szereg dodatkowych trudności w organizowaniu administracji i życia społeczno-gospodarczego kraju. Do głównych zadań należało ujednoczenie prawa na obszarze całego kraju, którego granice ukształtowały się dopiero w 1921 r. Powszechnie odczuwano brak wykwalifikowanej kadry technicznej. Wydział Górniczy Politechniki Warszawskiej zamknięto przed wybuchem wojny w 1914 r., a Akademia Górnicza

Zarządzanie górnictwem solnym w okresie autonomii galicyjskiej (1867-1918)

Zarządzanie górnictwem solnym w okresie autonomii galicyjskiej (1867–1918)

Salt mining management during the Galician autonomy (1867–1918)

Erazm Barącz (1859–1928)

w Krakowie rozpoczęła działalność pod koniec 1919 r. Inżynierowie zatrudnieni w polskim górnictwie byli absolwentami uczelni obcych (w Petersburgu, Freibergu, Leoben, Przybramiu, Liège) i stanowili zaledwie ułamek rzeczywistych potrzeb w tej dziedzinie. Największe braki odczuwano na Śląsku z powodu odpływu kadry niemieckiej. Duże zasługi w kształceniu średniego dozoru miała Państwowa Szkoła Górnicza w Wieliczce (przeniesiona w 1933 r. do Katowic), której absolwenci od 1918 r. znajdowali pracę w kopalniach węgla. Co pięć lat spotykali się na uroczystych zjazdach w Wieliczce – „mateczniku polskiego górnictwa”. Pod względem kadrowym naj-

piej przedstawiała się sytuacja w byłej Galicji, gdzie od wprowadzeniu autonomii w 1867 r., Polacy mogli obejmować stanowiska kierownicze w kopalniach soli. Górnictwo solne dysponowało doświadczoną grupą inżynierów, którzy po upadku monarchii Austro-Węgierskiej nadal pracowali w salinach małopolskich. Najlepszym przykładem jest postać inż. Erazma Barącz, który nieprzerwanie kierował Zarządem Salinarnym w Wieliczce od 1915 r. do przejścia na emeryturę w 1921 r. Był więc ostatnim zarządcą wielickiej kopalni w czasach zaboru i pierwszym w odrodzonej Polsce.

Po zakończeniu I wojny światowej i rozpadzie Austro-Węgier, Urzędy Górnicze Okręgowe, nazywane odąd Okręgowymi Urzędami Górniczymi, przeszły pod zwierzchnictwo Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie (PKL) – lokalnej władzy państwowej, gdzie salinę wielicką reprezentowali doświadczeni górnicy: Edward Windakiewicz i Stanisław Skoczylas. Posiadali oni duże doświadczenie zawodowe, które nabyli w kierowaniu salinami oraz pełnieniu ważnych funkcji w urzędach austriackich nadzorujących górnictwo (m.in. w Ministerstwie Robót Publicznych). Należeli również do grona założycieli i pierwszych profesorów Akademii Górniczej w Krakowie. W znaczący sposób przyczynili się do zbudowania struktury polskiej administracji górniczej, zwłaszcza na terenie Małopolski. Wspierał ich inż. Antoni Müller, były naczelnik Zarządu Salinarnego w Wieliczce, zasiadający później w różnych gremiach kierowniczych przemysłu solnego.

Do zakładów przemysłu solnego, przejętych przez skarb państwa polskiego od rządu austriackiego, należały: kopalnia i próżniowa warzelnia soli w Wieliczce, kopalnia soli w Bochni, 9 warzelnii soli w dawnej Galicji Wschodniej: w Lacku, Drohobyczu, Stebniku, Bolechowie, Dolinie, Kałuszu, Delatynie, Łanczynie i Kosowie (warzelnia w Delatynie, zniszczona podczas I wojny światowej, była nieczynna przez cały okres międzywojenny). Od rządu pruskiego – warzelnię soli w Inowrocławiu, a od rządu rosyjskiego – warzelnię soli w Ciechocinku. Zarząd salin wschodnich pozostał przy dyrekcji Skarbu we Lwowie. Wkrótce jednak, z powodu wojny polsko-ukraińskiej, przeniesiony został do Krakowa i włączony do Wydziału Górniczego PKL. Wydział Górniczy reprezen-

Edward Windakiewicz (1848–1942)

Stanisław Skoczylas (1875–1968)

Antoni Müller (1853–1937)

tował całe górnictwo w Małopolsce i był również władzą górnictwem obejmującą czynności Starostwa Górniczego. Podlegał Sekcji Górniczo-Hutniczej Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

W pierwszych latach niepodległości, na łamach czasopism fachowych, prowadzono dyskusję na temat organizacji i zarządzania górnictwem na obszarze państwa polskiego. Podkreślano wiodącą rolę Krakowa, ze względu na położenie terytorialne w bliskości ośrodków górniczo-hutniczych w Małopolsce, Zagłębiu i na Śląsku. Dodatkowym argumentem była możliwość kształcenia w Krakowie przyszłych inżynierów górnictwa. Za takim rozwiązaniem opowiadał się m.in. Edward Windakiewicz, uzasadniając, że na siedzibę Dyrekcji Państwowych Zakładów Górniczych i Hutniczych najlepiej nadaje się Kraków. Zaproponował też utworzenie w Krakowie Starostwa Górniczego z dwoma oddziałami:

- dla spraw górniczo-prawnych, policji górniczej, gospodarczych, niższych szkół górniczych i osobowych dla wszystkich pracowników;
- dla spraw górniczo-administracyjnych i technicznych wraz z miernictwem, a urzędy górnicze w okręgach pozostawić bez zmian, jako podległe starostwu.

Ostatecznie strukturę władz górniczych II RP unormowała ustawa z 11 kwietnia 1924 r., która powołała okręgowe i wyższe urzędy górnicze podporządkowane Ministerstwu Przemysłu i Handlu. Nastąpiło więc ujednoczenie struktury władz górniczych, a dotychczasowe Starostwo Górnicze w Krakowie podniesiono do rangi Wyższego Urzędu Górniczego (15 VI 1924 r.), nadzorującego okręgi w Drohobyczu, Jaśle, Stanisławowie i Krakowie.

Saliny państwowe były początkowo administrowane przez Dyrekcję Zakładów Salinarnych w Krakowie (podlegająca od czerwca 1920 r. Głównej Dyrekcji Państwowych Zakładów Górniczych i Hutniczych), a następnie przez Dyrekcję Salin Państwowych (do 30 VI 1932 r.), podporządkowana Ministerstwu Przemysłu i Handlu. Natomiast wyłączne prawo do kupowania wyprodukowanej na terytorium Polski soli (również z prywatnej saliny w Wapnie) miało Biuro Sprzedaży Soli, kontrolowane przez Ministerstwo Skarbu. Zasadnicza zmiana nastąpiła w 1932 r. Na mocy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, w miejsce zlikwidowanych Dyrekcji Salin Państwowych i Biura Sprzedaży Soli, utworzono z dniem 1 lipca 1932 r. przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Polski Monopol Solny z siedzibą w Warszawie, podległy Ministerstwu Skarbu. Do jego zadań należała eksploatacja państwowych salin, warzeln i pól górniczych nadanych na sól (z wyjątkiem warzeln w Ciechocinku, którą zarządzał Minister Opieki Społecznej). Ponadto, Polski Monopol Solny posiadał wyłączność wprowadzania do obrotu handlowego soli na terenie Polski, za pośrednictwem hurtowni w Kościerzynie, Inowrocławiu, Stanisławowie, Mikołowie, Nadwórnej i Wieliczce. Podlegały mu zakłady wytwórcze: żupy solne w Wieliczce, Bochni, Inowrocławiu, Lacku, Kosowie, Dolinie, Drohobyczu, Bolechowie oraz nieczynna salina Delatyn. Natomiast kopalnie soli potasowej (sylwin i kainit) w Kałuszu i Stebniku były dzierżawione od skarbu państwa przez Spółkę Akcyjną Soli Potasowych we Lwowie (potem akcje spółki przejął Bank Gospodarstwa Krajowego). Państwo zastrzegło sobie również wyłączne prawo do uzyskiwania dochodów na przyszłość, w razie odkrycia nowych złóż soli kamiennej.

Warto dodać, że jedyną prywatną kopalnią soli była, istniejąca od 1910 r., kopalnia w Wapnie (woj. poznańskie), należąca do koncernu „Solvay”; ponadto koncern ten posiadał salinę „Solno” w Solnie koło Inowrocławia

oraz kopalnię otworową w Baryczy koło Wieliczki (od 1924 r.)

Wojna i okupacja

Krakowski Wyższy Urząd Górniczy formalnie przestał istnieć 15 września 1940 r., gdy okupanci niemieccy powołali nową administrację górnictwem dla Generalnego Gubernatorstwa, powierzając ją kierownikowi Wydziału Gospodarki przy Urzędzie Generalnego Gubernatora. Z czasem, w ramach Wydziału Gospodarki wyodrębniono Oddział Górnictwa (Gruppe Bergbau), którego kierownik miał tytuł starosty górniczego (Berghauptmann). Pozostawiono urzędy górnicze w Krakowie i Jaśle oraz we Lwowie (od 1 VIII 1941 r.). W 1944 r. wprowadzono w Generalnym Gubernatorstwie nowe prawo górnicze, ustanawiając trójstopniową strukturę władz: Główny Wydział Gospodarki GG – Wyższy Urząd Górniczy – Okręgowe Urzędy Górnicze. Granice okręgów nie uległy większym zmianom. Natomiast na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy niemieckiej górnictwo podporządkowano ministerstwu gospodarki. Władzę drugiej instancji stanowił Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu, któremu podlegały Okręgowe Urzędy Górnicze.

Po II wojnie światowej

W wyniku zakończenia działań wojennych Polska odrodziła się w nowych granicach państwowych. Nastąpiły zasadnicze zmiany ustrojowe oraz gospodarczo-społeczne, do których dostosowywano również prawo geologiczne i górnicze oraz strukturę zarządzania kopalniami. Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie ostatecznie zlikwidowany został rozporządzeniem Rady Ministrów z 3 stycznia 1951 r. Od tego momentu na terenie Polski funkcjonuje jeden Wyższy Urząd Górniczy z siedzibą w Katowicach oraz okręgowe urzędy górnicze. Po likwidacji Polskiego Monopolu Solnego, górnictwo i warzelnictwo solne podporządkowano Ministerstwu Przemysłu Chemicznego (od 1955 r.). Zmieniła się geografia polskiego solnictwa. Polska utraciła dawne żupy ruskie, natomiast nadal działalność produkcyjną rozwijały kopalnie Bochni (do 1990 r.) i Wieliczki (do 1996 r.). Z biegiem lat znaczenie gospodarcze zyskiwały kopalnie soli w Wapnie (w latach 1950–1965 największy producent soli kamiennej w Polsce) i Kłodawie (od 1956 r.) – obecnie jedyna kopalnia soli kamiennej. Natomiast działalność Inowrocławskich Kopalń Soli SOLINO S.A. obejmuje wydobycie solanki z nowoczesnych kopalń otworowych w Górze k. Inowrocławia i Przyjmiu k. Mogilna, konfekcjonowanie soli w warzeln i składowanie paliw (ropa, olej, etylina) w podziemnych magazynach.

Zarówno zakłady aktualnie produkujące sól, jak i prowadzące roboty górnicze w celu ochrony zabytków (m.in. Wieliczka i Bochnia), podlegają jednolitemu ustawodawstwu górnictwu oraz rozporządzeniom ministerialnym w zakresie zagrożeń naturalnych, bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu, zabezpieczenia przeciwpożarowego, ratownictwa, planów ruchu zakładów górniczych i in. W świetle najnowszej ustawy Prawo geologiczne i górnicze (z 9 czerwca 2011 r.) i rozporządzenia Ministra Środowiska, Kopalnie Soli „Wieliczka” i „Bochnia” uznano za zlikwidowane podziemne zakłady górnicze, w wyrobiskach którego prowadzi się roboty w celach turystycznych, leczniczych i rekreacyjnych. Ze względu na swoje walory przyrodnicze i historyczne, obie kopalnie wpisane zostały na listę zabytków krajowych: „Wieliczka” w 1976 r., „Bochnia” w 1981 r., i zaliczone

do dóbr kultury narodowej. Z tego względu objęte są również ustawą o ochronie zabytków. Ponadto, Kopalnia Soli w Wieliczce należy do grupy 12 obiektów wpisanych w 1978 r. na pierwszą Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. W latach 90. ubiegłego wieku, w związku z zakończeniem produkcji, przeprowadzono zasadniczą restrukturyzację, dającą dawnym Żupom Krakowskim „drugie życie”. Trasa turystyczna w wielickiej kopalni, przyjmując rocznie ponad milion turystów, stała się jednym z trzech najliczniej

zwiedzanych obiektów w Polsce. Na poziomie III znajduje się stała ekspozycja Muzeum Żup Krakowskich, prezentująca tradycje górnictwa solnego w Małopolsce.

Omówienie wszystkich aspektów funkcjonowania górnictwa solnego w świetle aktualnie obowiązujących przepisów, zróżnicowanego statusu prawnego poszczególnych kopalń oraz sprawowanie nadzoru przez instytucje państwowe, wykracza poza ramy niniejszego artykułu i wymaga oddzielnego opracowania.

Artykuł recenzowany

Supervision of official authorities over salt mining on Polish territories

Summary: The article outlines the subject of supervision of official authorities over salt mining on Polish territories throughout over 700 years – since the 13th century to modern days. In the Old Poland the Krakow Salt-Works, i.e. the salt mines in Wieliczka and Bochnia, were controlled by officials of the king. During the Partitions, all matters of mining operations were regulated by applicable acts of law, while enforcement of the law, technical inspection and safety of work were the responsibility of mining starosts and their subordinate district offices. The first mining starostship to supervise salt mines was established in Wieliczka, at the local saline authority. The starostship was moved to Krakow in 1858. Since that time the capital of Lesser Poland has been the seat of mining authorities. The 20th century saw the mining law regulations, as well as the structure of mining authority and territorial reach of specific offices, repeatedly changed: in the inter-war period, following World War Two and after 1989.

Źródła i literatura:

1. Akta Okręgowego Urzędu Górniczego w Krakowie 1872–1939 (Archiwum Państwowe w Krakowie).
2. Akta salinarne z lat 1772–1939 (Archiwum Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka).
3. Buzek J.: Administracja gospodarstwa społecznego. Lwów 1913.
4. Dzieje żup krakowskich. Wieliczka 1988.
5. Dziwik K.: Zarys dziejów przemysłu solnego na ziemiach polskich w latach 1772–1918. Studia i Materiały do Dziejów Żup Solnych w Polsce (dalej: SMDŻ) t. IX, Wieliczka 1980, s. 99–141.
6. Jaros J.: Organizacja władz górniczych na ziemiach polskich w latach 1918 – 1945. Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa t. V, 1960, s. 89–146.
7. Jodłowski A.: Żupa solna w Wieliczce. Wieliczka 2000.
8. Malik S.: Krakowskie urzędy górnicze. Kraków 2003.
9. Mika S.: Okręgowy Urząd Górniczy w Krakowie i jego spuścizna aktowa 1872–1939. Archeion R XXXVII (1962), s. 253–272.
10. Mirek A., Król K.: Rozwój działalności urzędów górniczych na ziemiach polskich na tle wypisków z dziejów górnictwa [w:] Zagożdżon P. P., Madziarz M. (red.): Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa kultury, t. 2. Wrocław 2009, s. 219–245.
11. Piotrowicz J.: Ordynacja górnicza dla Górnego Śląska z 1528 r. a dawne prawodawstwo małopolskiego górnictwa solnego. SMDŻ t. IX, Wieliczka 1980, s. 201–215.
12. Świętochowski S.: Polska administracja górnicza. Warszawa 1925.
13. Walczy Ł.: Zarządzanie salinami krakowskimi w okresie zaboru austriackiego (1772 – 1918). SMDŻ t. XXII, Wieliczka 2002, s. 57–78.
14. Windakiewicz E.: Przyczynek do historii organizacji władz górniczych oraz administracji zakładów państwowych w Małopolsce. Przegląd Górniczo-Hutniczy. Czasopismo Poświęcone Sprawom Przemysłu Górniczego i Hutniczego Nr 12 (277), t. XIII, Dąbrowa Górnicza 1 XII 1921 r., s. 567–571.

Prawo i nadzór naftowy

TREŚĆ:

Ropa naftowa, jako surowiec, znana była od dawna, natomiast przemysł naftowy, którego narodziny datowane są na rok 1854, ma stosunkowo krótką, ale za to burzliwą historię. W artykule przedstawiono historię prawa i nadzoru górniczego nad tą nietypową gałęzią górnictwa. Stanowi on swojego rodzaju przegląd ustawodawstwa i nadzoru naftowego na przestrzeni ostatnich 200 lat.

SŁOWA KLUCZOWE:

przemysł naftowy, ustawa naftowa, przepisy naftowe, urzędy górnicze

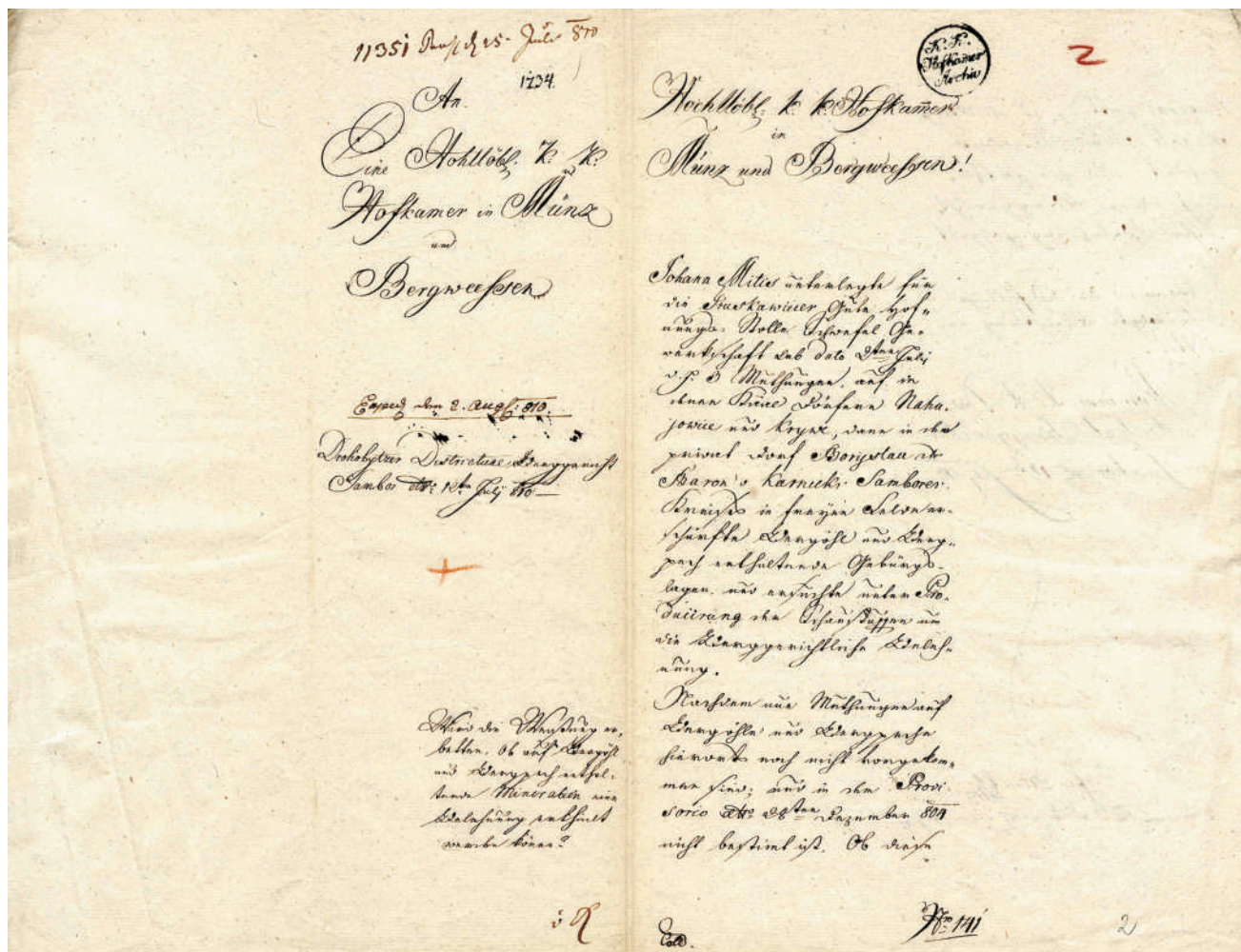
Podjęmując się opracowania artykułu obejmującego historię prawa i nadzoru naftowego od powstania do chwili obecnej, nie zdawałem sobie sprawy z czekających mnie trudności i zagadek do rozwiązania, aby to wszystko zebrać w jedną logiczną całość i w miarę rzetelnie i czytelnie przedstawić.

Były także i ułatwienia, i uproszczenia pozwalające skoncentrować się tylko na prawodawstwie austriackim, jako że początki przemysłu naftowego i jego rozwój w początkowej fazie (i jeszcze przez wiele następnych lat) zawężone były tylko do obszaru Galicji i Lodomerii, a więc terenów włączonych do CK. Pomimo faktu, że za datę narodzin polskiego i światowego przemysłu naftowego przyjmuje się dzień 31 lipca 1853 r., należało przedstawić także sytuację prawodawstwa górniczego na terenach polskich, podzielonych na trzy zabory, aby rzucić trochę światła na całość spraw nadzoru górniczego.

Wspomniałem już o trudnościach, wśród których na pierwszym miejscu postawiłbym ustalenie daty narodzin ustawodawstwa naftowego i oczywiście nadzoru. Dla mnie jako „nafcjarza” od pokoleń niepodważalne są lata 1853 (zapalenie we Lwowie lampy naftowej) oraz 1854, tj. rok rozpoczęcia eksploatacji ropy naftowej na skalę przemysłową oraz powstanie pierwszej spółki naftowej i pierwszej kopalni ropy naftowej w Bóbrce k. Krosna. Z tą datą powinien więc być związany niniejszy artykuł, artykuł o prawie i nadzorze górniczym nad górnictwem naftowym, ale...?

1. Pierwsze akty - CK Dekret izby nadwornej - udzielający uprawnienia górnicze na olej skalny i smołę ziemną - Drohobycz 1810

Dlaczego w zawieszeniu pozostawiłem ostatnie zdanie? Okazuje się, że 2 sierpnia 1810 roku ukazał się skierowany do ówczesnego sądu górniczego w Drohobyczu (okręgowe sądy górnicze działały na podstawie cesarskiego rozporządzenia z roku 1786), CK Dekret Izby Nadwornej regulujący stosunki górnicze monarchii austriackiej. Dekret ten wspomina także o nafcie, jako o żywicy ziemnej. Prawdopodobnie nie chodziło tu o złoża ropy naftowej w Galicji, ale o odkrycie tego minerału pod Amiano

Dekret cesarski z 2 sierpnia 1810 – ze zbiorów Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im I. Łukasiewicza w Bóbrce

The Imperial Decree of August 2 1810 – the collection of the Ignacy Łukasiewicz Museum of Oil and Gas Industry in Bóbrka

w północnych Włoszech. De facto był to martwy zapis aż do lat pięćdziesiątych dziewiętnastego wieku, ale były też wyjątki, bo na podstawie tego Dekretu i późniejszych aktów prawnych z lat 1838, 1840, 1841 i 1844 Sądy Górnicze w Drohobyczu i Samborze wydają nadania górnicze na eksploatację wosku ziemnego.

Będąc w 2010 roku gościem Boryslawskich nafciarzy, ze zdziwieniem stwierdziłem, że w czasie swojego górniczego Święta, obchodzą oni uroczyste dwusetną rocznicę powstania przemysłu naftowego.

2. Prawodawstwo w czasie rozbiorów Polski – ustawy austriackie, niemieckie, rosyjskie

W okresie rozbiorów na terenie Polski obowiązywały różne prawa górnicze, oczywiście uzależnione od zaboru, które miały jednak jedną wspólną cechę. Była nią trójinstancyjność. Pierwszą instancją władz górniczych były władze terenowe, drugą Zarządy (zabór rosyjski), Wyższe Urzędy Górnicze (zabór pruski) lub Starostwa Górnicze (zabór austriacki), trzecią natomiast odpowiednio ministerstwa. Ponieważ tereny eksploatacji ropy naftowej znajdowały się tylko w zaborze austriackim, dlatego też w dalszej części artykułu opierał się będę tylko na ustawodawstwie austriackim, starając się jednak pamiętać także o pozostałych aktach prawnych regulujących sprawy górnicze. Jak wcześniej już zaznaczyłem,

początek przemysłowej eksploatacji ropy naftowej to rok 1854, data, która zbiega się z wydaniem austriackiej Powszechnej Ustawy Górniczej (23 maja 1854 r.).

3. Początki prawodawstwa naftowego – CK Powszechna Ustawa Górnicza – 1854

W dniu 23 maja 1854 r. wprowadzona została w życie Powszechna Ustawa Górnicza. Była to pierwsza dla całej monarchii austro-węgierskiej ustawa normująca stosunki prawne i techniczne górnictwa w miejsce dawnych statutów i nadań rewirowych. Uznawana była także za jedną z najlepszych ustaw górniczych w Europie. Ustawa ta jako pierwsza zdefiniowała regale, zasadę przyjętą od XIII wieku, ale różnie interpretowaną, określając w §3 „Regale górnicze jest to zwierzchnie prawo panującego, które zastrzega pewne minerały, znajdujące się w naturalnych złożach, wyłącznie jego rozporządzalności”. W dalszej części ustawa wymienia te zastrzeżone minerały, a w § 6 określa, że do udzielania uprawnień na ich wydobycie, sprawowaniem nadzoru nad ich eksploatacją ustanowione są władze górnicze, o których szczegółowo traktuje rozdział dwunasty, zatytułowany „O nadzorze władz górniczych nad górnictwem i dotęczającym postępowaniu”. Początkowo, w Galicji powołano dwa starostwa górnicze: we Lwowie i Wieliczce. W roku 1858 starostwo wielickie przeniesiono do Krakowa. 21 lipca

1871 r., ustawą „O organizacji i zakresie działania władz górniczych”, ustalony został ustrój władz górniczych. Władza górnicza była trójstopniowa: najniższa to urząd górniczy okręgowy, wyższa to starostwo górnicze oraz najwyższa – Ministerstwo Rolnictwa. Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa z dnia 22 lutego 1886 r. Starostwu Górniczemu w Krakowie podporządkowano całą Galicję, a jej teren podzielony został na cztery urzędy górnicze okręgowe: w Krakowie, Jaśle, Drohobyczu i Stanisławowie. Jako ciekawostka – działając w myśl postanowień Powszechnej Ustawy Górniczej, Karol Klobassa Zrencki (jako jeden ze współników spółki Łukasiewicz-Trzeciecki-Klobassa, tj. pierwszej na świecie, założonej w 1861 r., uformalnionej spółki zajmującej się wydobywaniem i przeróbką ropy naftowej) wystąpił do Starostwa Górniczego w Krakowie i w roku 1862 uzyskał niezbędne do poszukiwań i eksploatacji ropy naftowej nadania górnicze (siedem miar). Dodać należy, że do roku 1861 ci trzej współnicy prowadzili działalność przemysłową na podstawie ustnej umowy między nimi.

4. Regale górnicze a ustawodawstwo naftowe – Państwowa i Krajowa Ustawa Naftowa – 1884

Jak wspominałem na wstępie, dekret z 1810 r. hołdował zasadzie, że ropa naftowa, podobnie jak węgiel kamienny, podlega regalowi górniczemu. W następnych latach normowanie spraw naftowych ulega zmianom, a tzw. Izba nadworna w dniach 17 października 1838 r. i 20 listopada 1840 r. postanawia, że ropa naftowa podlega pod regal górniczy i że należy od niej opłacać „daniny” górnicze, a nielegalną jej eksploatację karać w myśl przepisów górniczych. Rok później, 28 grudnia 1841 r. Izba Nadworna rozstrzyga, że ropa naftowa, jeśli występuje w połączeniu z innymi minerałami, podlega górniczemu regale. Potwierdza to także wydany do sądów górniczych 18 września 1844 r. dekret orzekający, że ropa naftowa, o ile nie występuje przy odbudowie podległych regalowi kopalni, nie jest przedmiotem nadania górniczego, w przeciwieństwie do smoły ziemnej, podlegającej regalowi. Na tej zasadzie sądy górnicze w Drohobyczu i Samborze wydają nadania górnicze na wydobywanie wosku ziemnego. Nie trwa to jednak długo. Ministerstwo Skarbu, najwyższa władza górnicza, rozporządzeniem z dnia 18 kwietnia 1854 r. włącza ropę naftową pod regale. Miesiąc później wydana zostaje Powszechna Ustawa Górnicza, która w § 3 do kopalni zastrzeżonych zalicza także żywice ziemne. Spotyka się to ze sprzeciwem sfer naftowych, które, bazując na zniesieniu przez tę ustawę wszystkich poprzednich ustaw i rozporządzeń, usiłują udowodnić, że ropa naftowa nie jest przedmiotem regalu. W odpowiedzi na to Ministerstwo Skarbu, rozporządzeniem z 16 listopada 1860 r. postanawia, że ropa naftowa jest przedmiotem regalu górniczego.

Forma regale nie odpowiadała przekonaniu prawnemu w Galicji, dlatego też Sejm krajowy 25 kwietnia 1861 r. podjął uchwałę o wyłączeniu ropy naftowej spod regale i zażądał, aby to ostatnie rozporządzenie zostało uchylone. Zostało to częściowo przez rząd pozytywnie rozpatrzone, który postanowieniem z 22 stycznia 1862 r. orzekł, iż ropa naftowa nie wchodzi w skład regalu górniczego, jeżeli wydobywana jest dla celów produkcji oleju świetlnego (nafty). Postanowieniem tym jednocześnie wyjąto wydobywanie ropy naftowej spod jurysdykcji górniczej przekazując je nadzorowi władz przemysłowych. Chciałbym tu zaznaczyć, że od roku 1866 do dnia

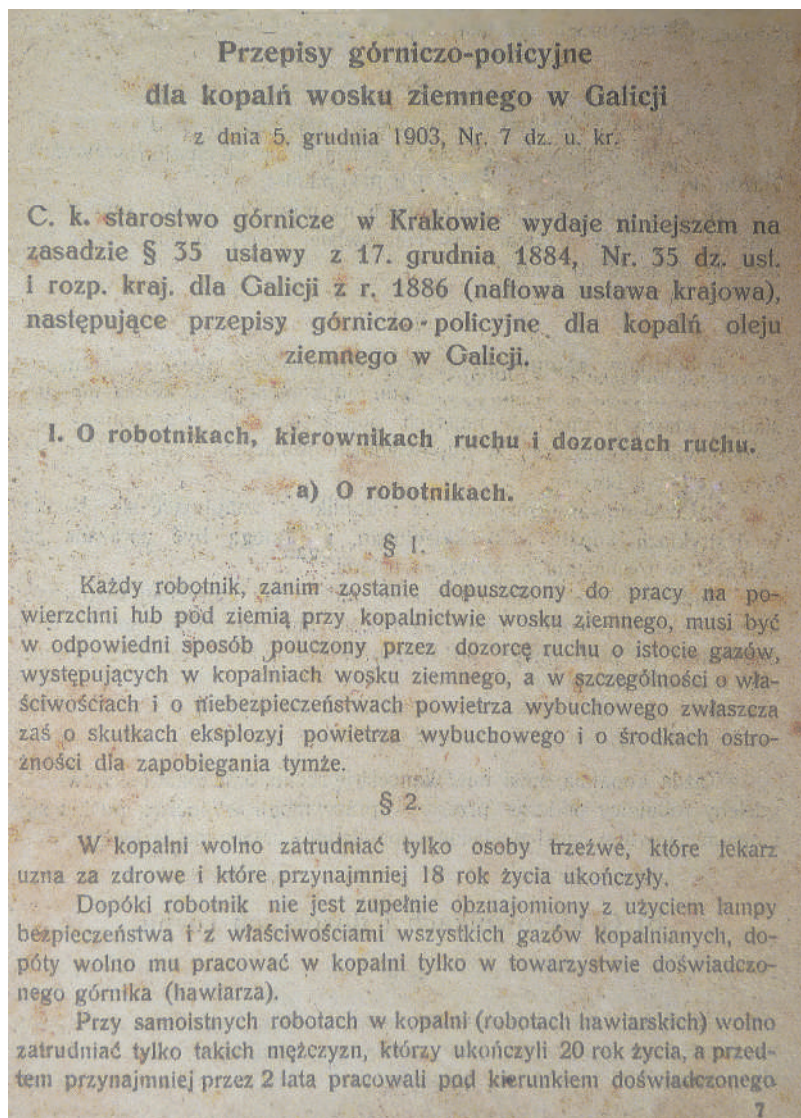
dzisiejszego przemysł naftowy nieprzerwanie podlega nadzorowi górniczemu.

Te regulacje stosunków naftowych okazały się wkrótce półśrodkami i w efekcie przyniosły ujemne rezultaty i były niewystarczające. Dlatego też, w dniu 19 grudnia 1873 r. rząd przedstawił Sejmowi galicyjskiemu do zaopiniowania „Projekt do ustawy państwowej względem zastosowania powszechnej ustawy do minerałów żywiczych”. W myśl tego projektu ropa naftowa i wosk ziemny miały z powrotem stanowić przedmiot regalu górniczego. Sejm zlecił zaopiniowanie tego projektu specjalnej komisji, która od razu podzieliła się na dwie grupy, zwolenników i przeciwników regale. Dlatego też, w dniu 16 stycznia 1874 r., pod obrady sejmu wpłynęły dwa wnioski. W efekcie tego większością głosów sejm odrzucił projekt rządowy. Mało tego, poszedł dalej i w dniu 18 października 1878 r. uchwalił ustawę naftową na podstawie projektu przedłożonego przez wydział krajowy. Ustawa ta wprowadzała instytucję inspektorów górniczych, którzy mieliby załatwiać sprawy związane z udzielaniem koncesji na prowadzenie ruchu kopalń ropy naftowej i wosku ziemnego i prowadzić także nadzór techniczny nad tymi zakładami. Sprawy górnicze powierzone zostały inspektorom krajowym, wydziałom powiatowym i wydziałowi krajowemu, jako najwyższej w tym względzie instancji. Ustawa wprowadzała także księgi naftowe, jako narzędzie administracyjne, i ustanawiała policję górniczą. Ustawa ta jednak nigdy nie została zatwierdzona przez rząd, który uznał, że sejm przekroczył swoje kompetencje, i oczywiście nie została przedstawiona cesarzowi do zatwierdzenia. Miała ona jednak ogromne znaczenie dla dalszych losów kopalnictwa naftowego i traktowana była jako ważny głos w ogólnonarodowej dyskusji na temat przemysłu naftowego. Była także przyczyną, z powodu której rząd odstąpił od pierwotnego planu podciągnięcia bituminów pod regal górniczy i przedstawił do zatwierdzenia projekt ustawy naftowej, uznającej prawnie przynależność bituminów do własności gruntowej. Tak przygotowany projekt rządowy został przyjęty przez obie izby rady państwa, a następnie zatwierdzony przez cesarza Franciszka Józefa. W ten sposób powstał akt prawny, znany jako Państwowa Ustawa Naftowa, ogłoszony ustawą z dnia 11 maja 1884 r. Zgodnie z § 13 tej ustawy, mogła ona nabrać mocy urzędowej dopiero po zatwierdzeniu jej przez ustawę krajową.

§ 13 Ustawy państwowej: „*wydawanie dalszych przepisów ustawowych co do uregulowania praw wydobywania minerałów nadających się do użytku z powodu swej zawartości żywiczej, należy do zakresu ustawodawstwa krajowego, któremu w szczególności przysługuje prawo stanowienia przepisów o ruchu i zarządzie, o policji górniczej i postępowaniu przed władzami górniczymi, jak w końcu o władzy karnej władz górniczych i ma ustawa obecna w każdym kraju z osobną wejść w życie dopiero z tą chwilą, gdy wydane zostaną zarządzenia wykonawcze, zastrzeżone ustawodawstwu krajowemu*”.¹

Na podstawie § 13 został przedstawiony sejmowi galicyjskiemu projekt ustawy wykonawczej, który został uchwalony i zatwierdzony przez cesarza w dniu 17 grudnia 1884 r. i jest znany jako Krajowa Ustawa Naftowa.

1 Dla wyjaśnienia i jako ciekawostka historyczna – pod pojęciem „krajów” kryją się: Galicja i Lodomeria, Wielkie Księstwo Krakowskie i Księstwo Bukowińskie.

Przepisy górniczo-policyjne wg Ustawy z 1884 r. – ze zbiorów Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. I. Łukasiewicza w Bóbrce

Mining and Police Regulations acc. to the Act of 1884 – the collection of the Ignacy Łukasiewicz Museum of Oil and Gas Industry in Bóbrka

Przez obie te ustawy w odniesieniu do bituminów uczyniony został wyłom w zasadzie regale Powszechnej Ustawy Górniczej, co znalazło swój wyraz w § 1 obu ustaw naftowych.

5. Przepisy górniczo-policyjne wg Krajowej Ustawy Naftowej z 1884 r.

Wraz z wejściem w życie Krajowej Ustawy Naftowej, która w § 35 stanowiła, iż: „starostwo górnicze wydać może dla całego okręgu administracyjnego, lub dla pojedynczych części tegoż, rozporządzenia policyjne, dotyczące przedmiotów w § 34 określonych” (bezpieczeństwo robót, opieka nad życiem i zdrowiem, ochrona powierzchni gruntu, mienia i publicznej komunikacji, itp.), ukazywały się takie rozporządzenia zarówno dla kopalń wosku ziemnego, jak i oleju ziemnego. Zaznaczyć tu należy także, że na podstawie austriackiego ustawodawstwa naftowego oraz innych norm prawnych dla Galicji, przez z górą sto lat wydawane były przepisy i instrukcje dla poszukiwań i eksploatacji bituminów, normujące sprawy bezpieczeństwa i higieny pracy,

a egzekwowanie ich wykonania powierzane było władzom górniczym.

6. Państwowa (1907) i Krajowa (1908) Ustawa Naftowa

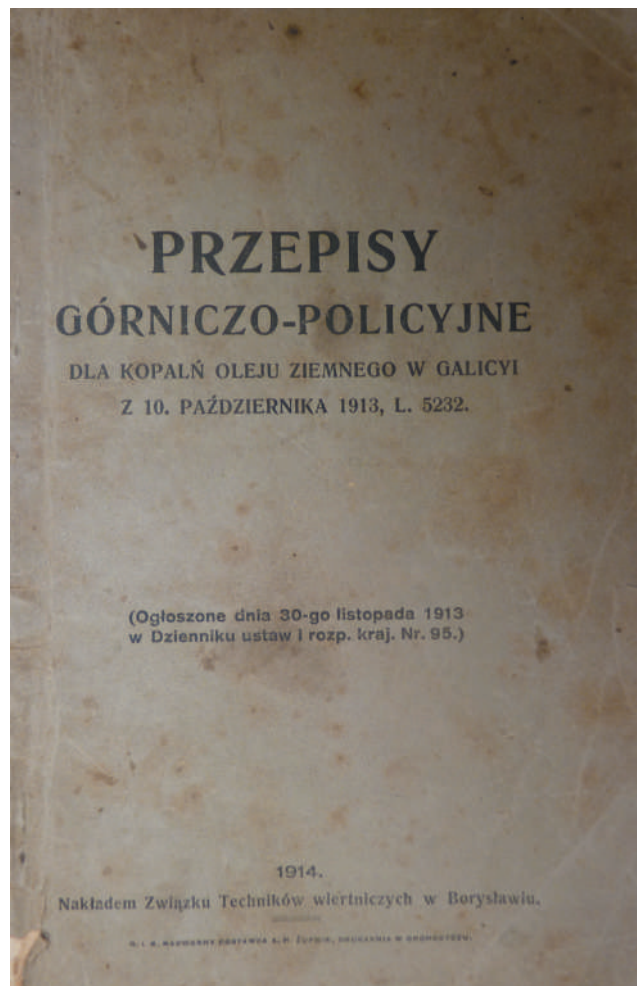
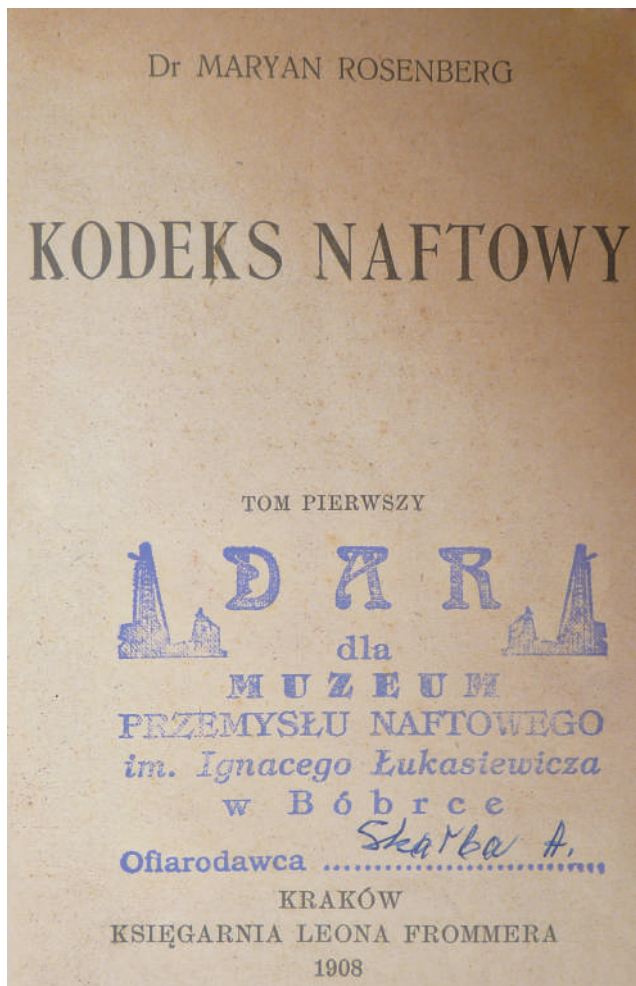
Ustawy naftowe z 1884 r. stanowiły podwaliny ustawodawstwa naftowego. Były one jednak stworzone *ad hoc*, w początkach przemysłu naftowego, i siłą rzeczy nie mogły sprostać potrzebom życia, szczególnie dlatego, że przemysł naftowy rozwijał się z ogromnym impetem. Reformę prawa naftowego rozpoczęła Państwowa Ustawa Naftowa z dnia 9 stycznia 1907 r., poprzedzona kilkuletnimi pracami, zapoczątkowanymi w roku 1904 przez Sejm Krajowy uchwałą polecającą opracowanie, we współpracy z przedstawicielami przemysłu naftowego, noweli, która mogła by być podstawą zarówno dla Sejmu, jak też dla rządu do gruntownych zmian Krajowej Ustawy Naftowej z dnia 17 grudnia 1884 r. i państwowej z dnia 11 maja 1884 r. Ustawa z dnia 9 stycznia 1907 r. była ustawą ramową, a wprowadzenie w życie jej postanowień pozostawiono ustawie krajowej. Tu znajdujemy różnicę pomiędzy ustawami wydanymi w 1884 r. a obecnymi. Państwowa Ustawa Naftowa z 1884 r. wejście w życie uzależniała od wydania wykonawczej ustawy krajowej, a wydana właśnie teraz nowela nabrała mocy z dniem jej ogłoszenia. Dlatego też Franciszek Józef podpisując Ustawę z dnia 22 marca 1908 r. (Ustawa Krajowa) odwołał się do tego faktu zaznaczając: „Za zgodą Sejmu Mojego Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, postanawiam na podstawie postanowień zawartych w ustawach państwowych z dnia 11 maja 1884, Dz. U. p. Nr 71 i z dnia 9 stycznia 1907, Dz. U. p. Nr 7 co następuje:...” Nic więcej do tego

dodać nie można, chyba tylko jedną rzecz, a mianowicie fakt, iż ustawa ta obowiązywała aż do 1953 roku.

7. Kodeks Naftowy z 1908 r.

Wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniu zarówno sfer naftowych, jak i prawniczych w 1908 r. ukazał się Kodeks Naftowy autorstwa Maryana Rosenberga. Składał się on z trzech części zatytułowanych:

1. Nauki wstępne obejmujące w sześciu rozdziałach:
 - Rozwój ustawodawstwa naftowego do r. 1902
 - Stosunki górnictwa naftowego w latach 1862–1884
 - Ustawodawstwo naftowe z r. 1884 i jego reforma
 - Władze górnicze i postępowanie przed nimi
 - Orzecznictwo sądowe w sprawach górniczych i górniczo-naftowych
 - Kontrakty i uprawnienia naftowe
2. Ustawy i przepisy kopalniane obejmujące:
 - Państwową Ustawę Naftową z 11 maja 1884 r.
 - Ustawę z dnia 17 grudnia 1884 r. (Krajowa Ustawa Naftowa)

Kodeks naftowy z 1908 r. oraz przepisy górnico-policyjne z 1913 r. - ze zbiorów Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im I. Łukasiewicza w Bóbrce

The Oil Code of 1908 and the Mining and Police Regulations of 1913 – the collection of the Ignacy Łukasiewicz Museum of Oil and Gas Industry in Bóbrka

- Przepisy górnico-policyjne z dnia 26 czerwca 1904 r.
 - Przepisy górnico-policyjne dla kopalń wosku ziemnego w Galicji z dnia 5 grudnia 1903 r.
 - Rozporządzenia CK Starostw Górniczych w Krakowie i Borysławiu
 - Statut krajowej szkoły górniczej i wiertniczej w Borysławiu z dnia 12 lipca 1898 r.
3. Reforma naftowa z 1907 r., a w niej Ustawa z 9 stycznia 1907 r., „którą do ustawy z 11 maja 1884 wydaje się zmieniające i uzupełniające postanowienia o mineralach żywicznych”. Jak wynika z podtytułu tej ustawy, rację mają ci wszyscy, którzy tę ustawę uważają tylko za nowelę swojej poprzedniczki.
- Uzupełnieniem tego wydania był tom drugi Kodeksu wydany pięć lat później, w roku 1913. Składał się on także z trzech części:
1. Nauki wstępne, z rozdziałami:
 - Reforma ustawodawcza
 - Reforma pól naftowych
 - Ciężary realne na polach naftowych
 - Dzierżawa pól naftowych
 - Księgi naftowe
 2. Krajowa Ustawa Naftowa z 22 marca 1908 r. z przepisami i komentarzami

3. Przepisy górnico-policyjne dla kopalń oleju ziemnego w Galicji z 24 czerwca 1911 r.

Przepisy te zostały w zmienione w 1913 r. rozporządzeniem C.K. Starostwa Górniczego w Krakowie i ogłoszone w Dzienniku ustaw i rozporządzeń krajowych nr 95 jako przepisy górnico-policyjne dla kopalń oleju ziemnego w Galicji z 10 października 1913 r.

Tak przygotowany na ówczesne czasy Kodeks był rzeczywicie kopalnią wiedzy i przewodnikiem dla pracowników i nadzoru kopalń ropy naftowej i gazu ziemnego.

8. Okres międzywojenny 1918–1939

Początek Rzeczypospolitej. Do czasu ogłoszenia Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo Górnicze, działalność polskich urzędów górniczych oparta była na założeniach zaborczych ustaw górniczych. Tak więc obowiązywały trzy ustawy górnicze:

- Ustawa o przemyśle górniczym z dnia 28 kwietnia 1892 r. – rosyjska,
- Powszechna ustawa górnicza z dnia 24 czerwca 1865 r. – pruska,
- Powszechna ustawa górnicza z dnia 23 maja 1854 r. – austriacka.

654.

**ROZPORZĄDZENIE
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ**

z dnia 29 listopada 1930 r.

Prawo górnicze.

Na podstawie art. 44 ust. 5 Konstytucji postanawiam co następuje:

Dział I.

POSTANOWIENIA OGÓLNE.

Art. 1. (1) Znajdujące się w swych naturalnych złożach rad, złoto, srebro, platyna, miedź, cyna, cynk, kałm, ołów, rtęć, żelazo z wyjątkiem żelaznych rud darniowych, kobalt, nikiel, arsen, antymon, mangan, glin, chrom i wolfram, bądź w stanie rodzimym, bądź jako rudy, o ile nadają się one do technicznego uzyskiwania z nich pomienionych metali, minerały, nadające się do technicznego wydobywania z nich siarki, minerały, które ze względu na zawartość fosforu nadają się do przeróbki na nawozy

sztuczne, węgiel brunatny, grafit, a także węgiel kamienny i antracyt z wyjątkiem złóż w województwie poznańskim i górnośląskiej części województwa śląskiego — podlegają woli górniczej, t. j. nie są związane z prawem własności właściciela gruntu i mogą być przedmiotem własności górniczej, nadawanej każdemu pod warunkami, przepisanymi w prawie niniejszem.

(2) Znajdujące się w swych złożach naturalnych sól kamienna, sole potasowe, magnezowe i borowe, solanki, zawierające sole sodowe lub sole potasowe, w województwie poznańskim i w górnośląskiej części województwa śląskiego węgiel kamienny i antracyt — nie są związane z prawem własności właściciela gruntu i są zastrzeżone na rzecz Państwa, t. j. mogą być przedmiotem własności górniczej, nadawanej jedynie Państwu.

(3) Solanki mineralnych źródeł leczniczych nie podpadają pod przepisy ustępu 2 i stanowią przynależność własności gruntowej.

(4) Przepisy specjalnej ustawy normują prawo własności co do żywic ziemnych i uprawnienia do ich poszukiwania i wydobywania.

(5) Wszystkie pozostałe minerały są przynależne do gruntu i nie mogą być przedmiotem odrębnej własności górniczej.

Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie w latach 1918–1935
The State Mining Authority in Krakow, years 1918–1935

Wyższy Urząd Górniczy we Lwowie w latach 1935–1939
State Mining Authority in Lvov, years 1935–1939

Podział administracyjny Polski i właściwość miejscowa wyższych urzędów górniczych w 1935 r.

The administrative division of Poland and local jurisdiction of State Mining Authorities in the year 1935

Dodatkowo, na terenie Galicji i Śląska cieszyńskiego, w odniesieniu do przemysłu naftowego obowiązywała austriacka Państwowa Ustawa Naftowa z dnia 11 maja 1884 r., z uzupełnieniem w postaci Krajowej Ustawy Naftowej z dnia 22 marca 1908 r. Z kronikarskiego obowiązku wspomnieć należy także o Dekrecie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 r. o zmianie Prawa górniczego. Ze względu na fakt, iż górnictwo naftowe w tym czasie nie doczekało się ani włączenia do prawa górniczego, ani też żadnej skodyfikowanej ustawy naftowej, przez cały okres międzywojenny obowiązywały wciąż zarówno Państwowa, jak i Krajowa Ustawa Naftowa.

W pierwszym okresie istnienia międzywojennych urzędów górniczych, w latach 1918–1935 działały trzy Wyższe Urzędy Górnicze: Katowice, Warszawa i Kraków. Wyższemu Urzędowi Górniczemu w Krakowie podlegały cztery okręgowe urzędy górnicze, tj. w Krakowie, Jaśle, Drohobyczu i Stanisławowie

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 września 1935 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych zlikwidowany został WUG Warszawa, a powołany do życia wybitnie naftowy

Wyższy Urząd Górniczy we Lwowie, obejmujący swoim działaniem województwa śląskie i kilka powiatów z województwa krakowskiego. Pod WUG we Lwowie podlegały trzy Okręgowe Urzędy Górnicze z siedzibami w Jaśle (nadzór nad kopalniami ropy naftowej i gazu ziemnego w Zachodnim Zagłębiu Przemysłowym) oraz w Drohobyczu i Stanisławowie, pod które podlegał przemysł naftowy Wschodniego Zagłębia naftowego. W ten sposób nadzór górniczy nad przemysłem naftowym sprawował WUG Lwów.

9. Lata wojny 1939–1945

W czasie okupacji niemieckiej na terenie Generalnego Gubernatorstwa (szczególnie interesują nas tereny Wschodniego i Zachodniego Zagłębia Naftowego) obowiązywało polskie prawo górnicze z 1930 roku. Pod koniec okupacji, 30 marca 1944 r., wydane zostało specjalne prawo górnicze dla Generalnego Gubernatorstwa. Na podstawie tego prawa (§ 48 ust. 2 i § 72) powołane zostały trzy obwody urzędów górniczych w Krakowie, Jaśle i Lwowie, a władzami górniczymi były: urzędy górnicze, Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie oraz rząd

242

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 18 lipca 1946 r.

o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych.

Na podstawie art. 189 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. — prawo górnicze (Dz. U. R. P. Nr 85, poz. 654) zarządza się, co następuje:

objęty jest obszar: województwa szczecińskiego, z województwa poznańskiego obszar powiatu gorzowskiego, gubińskiego, krośnieńskiego, międzyrzeckiego, pilskiego, rzepińskiego, skwierzyńskiego, strzeleckiego, sulęcińskiego (cielecińskiego), świebodzińskiego, trzcianieckiego, wschowskiego i zielonogórskiego, województw wrocławskiego i śląsko-dąbrowskiego z wyjątkiem powiatu zawierciańskiego i lublińskiego oraz części powiatu tarnogórskiego, położonej na północ od kolei Tarnowskie Góry—Strzybnica i od szosy Tarnowskie Góry—Nakło—Chechło Stare—Niezdara.

§ 3. Terytorialny zakres działania Wyższego Urzędu Górniczego w Krakowie obejmuje obszar m. st. Warszawy, miasta Łodzi oraz województw: warszawskiego, białostockiego, lubelskiego, kieleckiego, łódzkiego, pomorskiego, rzeszowskiego, krakowskiego, gdańskiego, mazurskiego, poznańskiego, z wyjątkiem obszaru powiatów: gorzowskiego, gubińskiego, krośnieńskiego, międzyrzeckiego, pilskiego, rzepińskiego, skwierzyńskiego, strzeleckiego, sulęcińskiego (cielecińskiego), świebodzińskiego, trzci-

§ 1. Siedzibami wyższych urzędów górniczych są miasta: Katowice i Kraków.

§ 2. Terytorialny zakres działania Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach obej-

muje obszar: województwa śląskiego, z województwa śląsko-dąbrowskiego obszar powiatów: zawierciańskiego, lublińskiego i część powiatu tarnogórskiego, położoną na północ od kolei Tarnowskie Góry—Strzybnica i od szosy Tarnowskie Góry—Nakło—Chechło Stare—Niezdara.

§ 4. Wykonanie niniejszego rozporządzenia porucza się Ministrowi Przemysłu.

§ 5. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą obowiązującą od dnia 1 lipca 1946 r.

Jednocześnie traci moc obowiązującą rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1935 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych (Dz. U. R. P. Nr 73, poz. 459).

Prezes Rady Ministrów:

Edward Osóbka - Morawski

w/z Minister Przemysłu:

Józef Salcewicz

GG. Ze względu na fakt, iż wydanie tego prawa nastąpiło w okresie wycofywania się wojsk niemieckich z terenów Wschodniego, a kilka miesięcy później i Zachodniego Zagłębia Naftowego (wrzesień 1944 r. wyzwolenie Krosna, styczeń 1945 r. wyzwolenia Jasła i pozostałych terenów naftowych) prawo to miało znaczenie czysto teoretyczne, ale z kronikarskiego obowiązku warte jest odnotowania.

10. Powołanie OUG Krosno – 1945 – niepodległość

Jak wspomniałem wyżej, rok 1944 to początek odbudowy polskiego przemysłu naftowego ze zniszczeń wojennych. Pierwszym organem administracji przemysłu naftowego (sierpień 1944 r.) był pełnomocnik PKWN ds. Przemysłu Naftowego, a władzę wykonawczą sprawował Państwowy Urząd Naftowy w Rzeszowie, działający poprzez Zarząd Kopalń i Zakładów Przemysłowych w Krośnie. Państwowy Urząd Naftowy, jako instytucja państwowa, powołany został rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 marca 1920 r. Zarządzał on ruchem kopalń ropy i gazu, podzielonych na Sektory i Sekcje, oraz ruchem zakładów przemysłowych związanych z przemysłem naftowym. Ofensywa styczniowa 1945 r. doprowadziła do oswobodzenia terenów dawnego Za-

chodniego Zagłębia Naftowego, umożliwiając tym samym odtwarzanie ze zniszczeń wojennych całej naftowej infrastruktury przemysłowej. W lutym 1945 r. siedziba PUN zostaje przeniesiona do Krakowa. Podlega mu wtedy Zarząd Kopalń i Zakładów Przemysłowych w Krakowie, któremu z kolei podlegał Zarząd Kopalń w Krośnie. Następuje lawina zmian organizacyjnych. W lutym likwidacji ulega PUN, a w jego miejsce zostaje powołany Centralny Zarząd Przemysłu Paliw Płynnych w Krakowie, któremu podlegają początkowo trzy, a od czerwca 1945 r. dwa Zjednoczenia, w tym Zjednoczenie Przemysłu Naftowego i Gazu Ziarnego, któremu podlega Dyrekcja Górnicza, w ramach której działają Sektory kopalń.

Równoległe z działaniami organizacyjnymi prowadzone były działania związane z odbudową struktur nadzoru górniczego. Dlatego też, już 4 kwietnia 1945 r. zostaje powołany do życia Okręgowy Urząd Górniczy w Krośnie. Powstaje pytanie, dlaczego nie powołano tego urzędu w Jasle, gdzie działał na terenie Galicji nieprzerwanie od 1886 r.? Otóż wskutek działań wojennych, na jesieni 1944 r. siedziba Okręgowego Urzędu Górniczego w Jasle uległa całkowitemu zniszczeniu, a jego podstawowa dokumentacja została przejęta przez okupanta i wywieziona do Niemiec. Jako ciekawostkę można tu podać fakt, iż

PRZEPISY

**prawidłowego i bezpiecznego
prowadzenia ruchu kopalń i zakładów
naftowych i gazów ziemnych**

Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie wydaje w drodze uchwały Kolegialnej na zasadzie § 73 Krajowej Ustawy Naftowej z dnia 22 marca 1908 r. (Dz. U. i Rozp. Kraj. Nr 61) oraz na zasadzie Art. 1 ustawy z dnia 2. V. 1919 r. o wyłącznym upoważnieniu Państwa do zakładania rurociągów służących do prowadzenia gazów ziemnych, regulowania produkcji i zużycowania ich (Dz. U. R. P. Nr 39, poz. 292) w brzmieniu Rozp. Prez. R. P. z dnia 22 marca 1928 r. Dz. U. R. P. Nr 38, poz. 362 oraz na podstawie art. 147 p. 1. Rozp. Prez. R. P. z dnia 29 listopada 1930 r. o Prawie Górniczym (Dz. U. R. P. Nr 85, poz. 654) w brzmieniu dekretu Prez. R. P. z dnia 22 listopada 1938 r. (Dz. U. R. P. Nr 91, poz. 627) następujące przepisy prawidłowego i bezpiecznego prowadzenia ruchu kopalń i zakładów naftowych i gazów ziemnych, które będą obowiązywać w całym obwodzie Wyższego Urzędu Górniczego w Krakowie.

Kraków, dn. 1 grudnia 1946 r.

Nr 4/2726/46

Prezes
Wyższego Urzędu Górniczego
Inż. W. HANASIEWICZ

I. Postanowienia ogólne

§ 1. Każde nowe lub ponowne otwarcie i każde stałe lub czasowe zastanowienie kopalni i zakładu naftowego musi być co najmniej na 14 dni naprzód zgłoszone do Okręgowego Urzędu Górniczego.

§ 2. Przed rozpoczęciem prac, należy zgłosić Okręgowemu Urzędowi Górniczemu do zatwierdzenia przewidziany w ustawie naftowej plan ruchu zakładu wraz z mapami.

Przepisy prowadzenia ruchu kopalń z 1946 r. – ze zbiorów Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im I. Łukasiewicza w Bóbrce
Mine Operations Management Regulations of 1946 – the collection of the Ignacy Łukasiewicz Museum of Oil and Gas Industry in Bóbrka

9

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 3 stycznia 1951 r.

w sprawie ustalenia siedziby i właściwości terytorialnej wyższego urzędu górniczego.

Na podstawie art. 189 prawa górniczego (Dz. U. R. P. z 1930 r. Nr 85, poz. 654, z 1938 r. Nr 91, poz. 627, z 1947 r. Nr 24, poz. 93 i Nr 65, poz. 383) zarządza się, co następuje:

§ 1. Siedzibą wyższego urzędu górniczego jest miasto Katowice.

§ 2. Terytorialny zakres działania wyższego urzędu górniczego obejmuje cały obszar Państwa.

§ 3. Traci moc rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1947 r. o ustaleniu siedzib i właści-

wości terytorialnej wyższych urzędów górniczych (Dz. U. R. P. z 1948 r. Nr 2, poz. 4).

§ 4. Wykonanie rozporządzenia porucza się Ministrowi Górnictwa.

§ 5. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

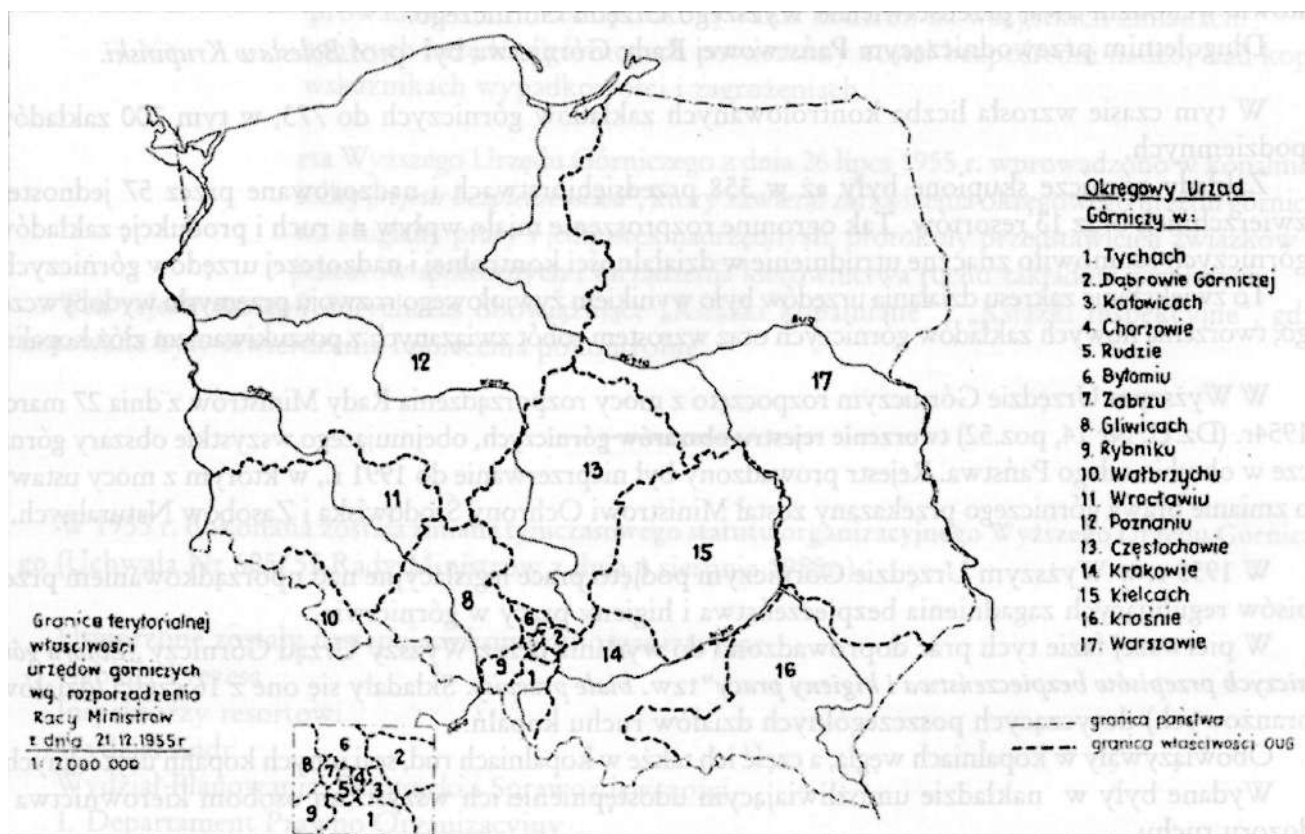
Prezes Rady Ministrów: J. Cyrankiewicz

uznaje się, że Jasło było drugim po Warszawie miastem, jeśli chodzi o zniszczenia wojenne, dokonane przez wojska niemieckie metodą systematycznego wyburzania.

Następne lata to okres budowania praktycznie od podstaw polskiego przemysłu naftowego, w oparciu jednak o przedwojenne struktury organizacyjne. Nie tylko organizacja przemysłu naftowego bazuje na strukturach przedwojennych. Także prawodawstwo i dozór górniczy na nich się opiera. Przykładem tego może być rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1946 r., które ustala siedziby i właściwości terytorialne wyższych

urzędów górniczych, powołując się na rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Prawo górnicze, i pozbawiając jednocześnie mocy prawnej rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 września 1935 r. o ustaleniu siedzib i właściwości terytorialnej wyższych urzędów górniczych. Powołane w ten sposób wyższe urzędy górnicze to WUG Katowice i WUG Kraków, pod który podlegał Okręgowy Urząd Górniczy w Krośnie.

Kolejnym etapem jest ustalenie siedzib i właściwości terytorialnych okręgowych urzędów górniczych. Następuje to w drodze rozporządzenia Ministra Przemysłu z dnia

Mapa granic okręgowych urzędów górniczych wg stanu 1955 r.

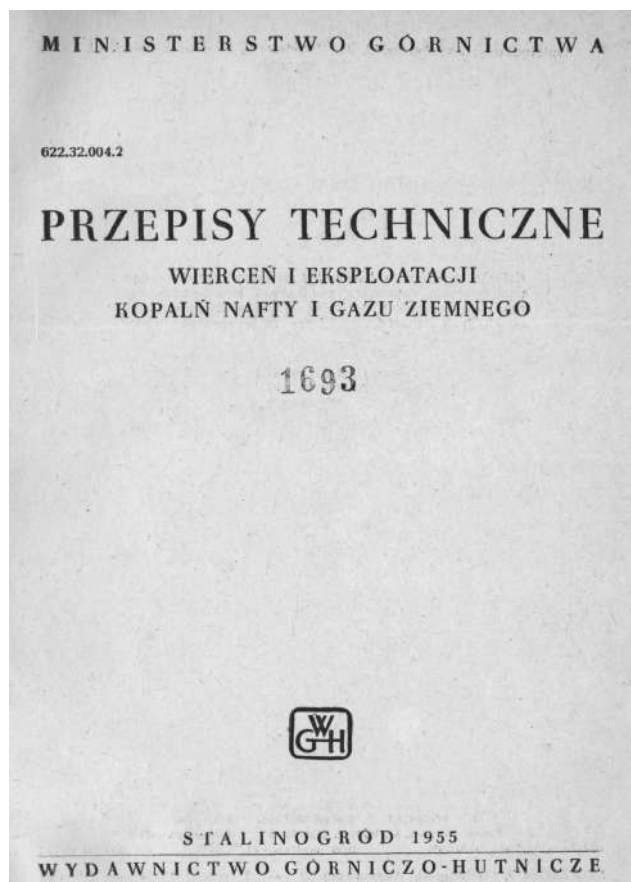
The map of District Mining Office jurisdiction areas in the year 1955

8 października 1946 r. Terenem działania Okręgowego Urzędu Górniczego w Krośnie jest obszar województwa rzeszowskiego oraz powiaty: dąbrowski, tarnowski, brzeski, nowosądecki, limanowski, nowotarski i myślenicki z województwa krakowskiego. W ten sposób cały nadzór górniczy na ruchem kopalń ropy naftowej i gazu ziemnego podlega pod OUG Krosno. Jednocześnie, działając jeszcze na podstawie Krajowej Ustawy Naftowej z dnia 22 marca 1908 r., Wyższy Urząd Górniczy w Krakowie wydaje w dniu 1 grudnia 1946 r. „Przepisy prawidłowego i bezpiecznego prowadzenia ruchu kopalń i zakładów naftowych i gazów ziemnych”.

Rozdział kompetencji pomiędzy dwoma Wyższymi Urzędami Górniczymi trwał do 1951 roku, kiedy to zostało wydane rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia w sprawie ustalenia siedziby i właściwości terytorialnej wyższego urzędu górniczego, już tylko w Katowicach, z terytorialnym zakresem działania obejmującym obszar całego Państwa. Rozporządzeniem Ministra Górnictwa z dnia 23 stycznia 1952 r. ustanowione zostały nowe okręgowe urzędy górnicze, określono ich zakres terytorialny i siedziby. W ten sposób OUG Krosno i nadzór nad całym przemysłem naftowym podlegał Wyższemu Urzędowi Górniczemu w Katowicach.

11. Naftowe prawo górnicze po 1945 – kodyfikacja z 1953 r.

Do 1953 roku w Polsce obowiązywało przedwojenne (z 1930 r.) prawo górnicze, a dla przemysłu naftowego ustawodawstwo austriacko-galicjskie. Wydany 6 maja 1953 r. dekret – Prawo Górnicze, uznawany jako skodyfikowane prawo górnicze, objął całość górnictwa, włączając w to poszukiwania i eksploatację bituminów. Dekret ten pozbawił mocy prawnej takie akty prawne jak:

Przepisy techniczne wierceń i eksploatacji z 1955 r. – ze zbiorów Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im I. Łukasiewicza w Bóbrce

Technical Regulations for Drilling and Exploitation, year 1955 – the collection of the Ignacy Łukasiewicz Museum of Oil and Gas Industry in Bóbrka

austriacka Państwowa Ustawa Naftowa z dnia 11 maja 1884 r., Krajowa Ustawa Naftowa z dnia 22 marca 1908 r. i oczywiście rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 1930 r. (Prawo górnicze) oraz wszystkie przepisy wykonawcze powiązane z tymi aktami. Następnym krokiem był dekret z dnia 21 października 1954 r. o urzędach górniczych, w którym to WUG został przekształcony w urząd centralny, podległy Prezesowi Rady Ministrów. W ślad za nim wydano rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 maja 1955 r. w sprawie utworzenia 16 okręgowych urzędów górniczych. 1 stycznia 1956 r. utworzono jeszcze siedemnasty.

Oprócz obowiązującego od 1953 r. nowego Prawa Górniczego, w okresie tym obowiązują, wydawane przez poszczególnych ministrów, szczegółowe przepisy prowadzenia ruchu, w tym interesujące nas „Przepisy techniczne wierceń i eksploatacji kopalń ropy i gazu ziemnego” przyjęte przez Radę Techniczno-Górnictwa w dniu 8 czerwca 1954 r. oraz zatwierdzone do użytku służbowego przez Wicepremiera i jednocześnie Ministra Górnictwa, Piotra Jaroszewicza, w dniu 30 czerwca. Z pewnego rodzaju sentymentem przywołuję te przepisy,

jako że wśród autorów tego opracowania i jednocześnie członków Komisji powołanej Zarządzeniem Ministra Górnictwa z dnia 25 listopada 1952 r. do ich opracowania, wśród całej plejady nazwisk naftowych sław, odnalazłem także nazwisko mojego ojca chrzestnego, inż. Mariana Ptaka.

W kolejnych latach wprowadzono kilka zmian po czym Prawo górnicze uległo dość istotnym zmianom i uzupełnieniom, wprowadzonym ustawą z dnia 16 listopada 1960 r. o zmianie Prawa górniczego. Reforma ta wiązała się z datowaną również na 16 listopada 1960 r. ustawą o prawie geologicznym. Liczne i bardzo istotne zmiany w prawie górniczym z 1953 r. dokonane zostały ustawą z dnia 26 listopada 1977 r. W związku z tym, obwieszczeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 16 lutego 1978 r. ogłoszony został jednolity tekst dekretu z dnia 6 maja 1953 r. – Prawo górnicze. Ostatecznie powojenny dekret – Prawo górnicze uchylony został po przeszło 40 latach ustawą z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze. Ustawa ta uchyliła też dekret z dnia 21 października 1954 r. o urzędach górniczych i ustawę z dnia 16 listopada 1960 r. o prawie geologicznym.

12. Stan obecny

W roku jubileuszu 90-lecia Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach nastąpiła znowu zmiana prawodawstwa geologiczno-górniczego. Z dniem 1 stycznia weszła w życie ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze, pozbawiając mocy prawnej poprzednią, z 1994 r., ustawę. Jednocześnie, od tej samej daty obowiązuje rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 grudnia 2011 r. w sprawie siedzib i właściwości miejscowej okręgowych urzędów górniczych. Mapa na

s. 38 przedstawia aktualny stan organizacyjny okręgowych urzędów górniczych, w tym „naftowych”.

Podziękowanie.

Niniejszym chciałem serdecznie podziękować pracownikom Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. I. Łukasiewicza w Bóbrce, za udostępnienie materiałów źródłowych, oraz mojemu przyjacielowi Januszowi Pudło za pomoc w opracowaniu niniejszego artykułu.

Artykuł recenzowany

Oil law and supervision

Summary: Crude oil has been known as a useful raw material for a long time. However, the oil industry, the birth of which is dated to the year 1854, has a relatively short yet turbulent history.

This paper is an attempt at presenting the history of law and mining supervision over this untypical branch of the mining industry. Hence the work is a review of oil legislation and supervision in the last 200 years.

The topic is also contained in a presentation, which will serve as an opportunity for complementing and expanding this work with more details.

Literatura:

1. Wolwicz R. (red.): Historia polskiego przemysłu naftowego. T. Brzozów – Kraków 1995.
2. Rosenberg M.: Kodeks naftowy. t. I., Kraków 1908.
3. Rosenberg M.: Kodeks naftowy. t. II. Kraków 1913.
4. Omachel J.: Okręgowy Urząd Górniczy w Krośnie. *Wiek nafty* nr 1, 1998.
5. Golonkiewicz-Rybska J.: Kopalnictwo naftowe w latach 1944 – 1949. *Wiek nafty* nr 3, 2006.
6. 75 lat Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach 1922 – 1997. Praca zbiorowa. Katowice 1997.
7. Zuzak J., Bielański J., Sęp J., Pudło J. (red.): Krośnieńskie Kopalnictwo Naftowe. Krosno 2005.
8. Zbiór ustaw i rozporządzeń mających zastosowanie w przemyśle naftowym. Nakładem kancelarii urzędu górniczego w Drohobyczu. Drohobycz 1923.
9. Przepisy prawidłowego i bezpiecznego prowadzenia ruchu kopalń i zakładów naftowych i gazów ziemnych. Nowy Sącz 1946.
10. Wykorzystane mapy: 75 lat Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach 1922 – 1997. Praca zbiorowa. Katowice 1997 oraz strona www Wyższego Urzędu Górniczego Katowice

Dolnośląskie okręgowe urzędy górnictwa w latach 1945–2012: OUG w Wałbrzychu i OUG we Wrocławiu

TREŚĆ:

W artykule przedstawiono historię dolnośląskich okręgowych urzędów górniczych w Wałbrzychu i we Wrocławiu, w latach 1945–2012. Obydwa OUG nadzorowały przedsiębiorstwa górnicze wydobywające mocno zróżnicowane złoża. Uwypuklono charakterystyczne problemy górnicze występujące w nadzorowanych zakładach, które wspólnie z kadrą naukową i kopalń rozwiązywano, oraz pozytywną rolę pracowników OUG w procesie likwidacji starego zagłębia miedziowego i dolnośląskiego zagłębia węgla kamiennego.

SŁOWA KLUCZOWE:

górnictwo, historia, technika

Okręgowy Urząd Górniczy w Wałbrzychu

Po kapitulacji Niemiec w maju 1945 r. Dolny Śląsk wszedł w skład obszaru Polski. Na przejętym terenie w zakresie nadzoru górniczego istniał Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu oraz dwa Okręgowe Urzędy Górnicze: Wałbrzych Północ i Wałbrzych Południe, które w nowym porządku politycznym straciły rację bytu. Już w sierpniu 1945 r. Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach zajął się organizacją Okręgowego Urzędu Górniczego w Wałbrzychu. Sprawa była pilna ze względu na zachowanie ciągłości produkcji kopalń węgla w tym rejonie. Przejściowo zachowano dotychczasową organizację OUG i niemiecką obsadę, którą stopniowo zastępowano polskimi pracow-

nikami, których było wtedy bardzo mało. We wrześniu 1945 r. we wszystkich pięciu dolnośląskich kopalniach węgla zatrudnionych było łącznie z pracownikami dołowymi 188 Polaków.

Rozporządzeniem Ministra Przemysłu z dnia 8 października 1946 r. ustanowiony został okręgowy urząd górniczy w Wałbrzychu. Właściwość terytorialną wałbrzyskiego Okręgowego Urzędu Górniczego określono na powiaty: jeleniogórski, legnicki, jaworski, kamiennogórski, wałbrzyski, świdnicki, średzki, wrocławski, dzierzoniowski, kłodzki, bystrzycki, ząbkowicki, strzebiński, oławski i brzeski, w których nadzorowano 5 kopalń węgla kamiennego, cztery koksownie, 6 kopalń surowców mineralnych, 10 kopalń odkrywkowych, wydobywających m.in. glinki ogniotrwałe, kaolin, magnezyt. Wraz z reformą administracji kraju zmianie ulegały również właściwości terytorialne działania. Na mocy Uchwały Prezydium Rządu w 1952 r. okręgowe urzędy górnicze przejęły kontrolę i nadzór nad wszystkimi kamieniołomami na terenie właściwości miejscowej, które zgodnie z obowiązującym od 1930 r. prawem górniczym nie podlegały tym przepisom. W 1975 r. OUG w Wałbrzychu kontrolą i nadzorem obejmował następujące zakłady górnicze: 4 podziemne kopalnie węgla kamiennego,

1 kopalnia węgla brunatnego, 4 podziemne kopalnie surowców skalnych, 94 odkrywkowe kopalnie surowców skalnych i 11 uzdrowiskowych zakładów górniczych.

Wałbrzyski okręgowy urząd górniczy w zakresie bezpieczeństwa pracy miał w pierwszym okresie swojej działalności szczególnie odpowiedzialne zadanie, w związku z występującym w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym zagrożeniem wyrzutami gazów (CO₂ i CH₄) i skał, zjawiskiem nie występującym wtedy w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym. Po potężnym wyrzucie we wrześniu 1945 r. w kopalni „Nowa Ruda”, kiedy wydobywający się szybko wentylacyjnym dwutlenek węgla zagazował znaczną część miasta, Okręgowy Urząd Górniczy nakazał kopalni sporządzić instrukcję dla mieszkańców. Pierwsze polskie „Przepisy o prowadzeniu robót w kopalniach zagrożonych przez dwutlenek węgla” zostały wprowadzone przez Wyższy Urząd Górniczy w grudniu 1946 r. i obowiązywały od 1 stycznia 1947 r. Były polskim tłumaczeniem przepisów wydanych w 1943 r. Stosowane metody zwalczania wyrzutów okazały się niewystarczające i 17 grudnia 1949 r. WUG wydał zarządzenie (WUG l.dz. 481/9114/49) dotyczące zabezpieczenia pracy w kopalniach Dolnośląskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego przed skutkami wyrzutów CO₂. Do chwili wydania kolejnych przepisów bezpieczeństwa w 1960 r., Okręgowy Urząd Górniczy w Wałbrzychu wydawał zarządzenia wprowadzające dodatkowe rygory w określonych partiach kopalń i na bieżąco kontrolował wykonywanie zarządzeń. W 1949 r. przy Wyższym Urzędzie Górniczym została powołana resortowa Komisja do Spraw Zagrożeń Wyrzutami Gazów i Skał w Kopalniach Węgla Kamiennego, która pracowała przy Dyrekcji Dolnośląskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego w Wałbrzychu. Jako członek, w obradach uczestniczył dyrektor OUG w Wałbrzychu. Komisja analizowała zaistniałe wyrzuty i wspólnie z placówkami naukowymi opracowywała wnioski i zalecenia dla zainteresowanych jednostek. W 1960 r. zostały wprowadzone nowe przepisy uwzględniające aktualne osiągnięcia w zakresie zwalczania wyrzutów, które były stale aktualizowane.

Od pierwszego wyrzutu gazów i skał, który wystąpił w 1894 r., do chwili likwidacji kopalń miało miejsce ok. 2000 wyrzutów, zginęło w nich ok. 500 górników. Wielkie katastrofy miały miejsce w 1930 r. i w 1941 r. kiedy to zginęło – odpowiednio: 151 i 187 górników. Zaangażowanie polskich władz górniczych, jak i kierownictwa kopalń w proces zwalczania zagrożenia wyrzutami gazów i skał oraz wprowadzenie nowych technologii wybierania pokładów zagrożonych, pozwoliło na znaczne ograniczenie tragicznych skutków.

Innym trudnym zagadnieniem w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy w dolnośląskich kopalniach węgla kamiennego, któremu wiele wysiłków poświęciły zarówno władze górnicze, jak i kierownictwa kopalń, było zapylenie wyrobisk górniczych i zachorowalność na pylicę, która była najwyższa w resorcie. Węgiel dolnośląski wytwarzał dużo pyłu w procesie urabiania, stąd była potrzeba rygorystycznego działania w zakresie zwalczania zagrożenia pyłowego. Znaczącą poprawę uzyskano po wprowadzeniu strzelania z przybitką wodną.

Trudne warunki geologiczno-górnicze i brak odpowiednich maszyn urabiających dla pokładów cienkich, nachylonych i stromych powodowały, że węgiel urabiano głównie przy użyciu materiałów wybuchowych i młotków pneumatycznych. Wielokrotne próby zastosowania stru-

gów i kombajnów węglowych w sprzyjających warunkach były tylko częściowo udane.

W celu uzyskania poprawy stanu bezpieczeństwa zwracano uwagę na sytuacje na styku człowieka z maszyną zarówno w wyrobiskach podziemnych, jak i na powierzchni. Kontrolowano przestrzeganie przepisów, kwalifikacje i szkolenia pracowników, aby zmniejszyć oddziaływanie zagrożeń technicznych i udział wypadków związanych z ruchem maszyn i urządzeń.

W zakładach górniczych odkrywkowych istotne było przestrzeganie prawidłowych i ustalonych w planach ruchu parametrów wyrobisk eksploatacyjnych, stan ociosów ścian eksploatacyjnych i zabezpieczenie wyrobisk. Kontrolowano podjęte działania w zakresie ograniczenia zagrożeń związanych z obrywaniem i osuwaniem się brył i mas skalnych, szczególnie w Kopalni Węgla Brunatnego „Turów”, gdzie deformacje tektoniczne w znacznym stopniu przyczyniały się do powstawania zagrożeń osuwami. Egzekwowano ustalenia prawidłowych parametrów strzelania długimi otworami. W większości odkrywkowych zakładów surowców skalnych wyegzekwowano stosowanie odpowiednich materiałów wybuchowych i środków inicjujących, co przyczyniło się do znaczącego zmniejszenia rozrzutu odłamków skalnych na odległość powyżej 50 m.

W 1990 r., w nowych warunkach gospodarki rynkowej stwierdzono, że dolnośląskie kopalnie węgla kamiennego są trwale nierentowne i zapadła decyzja o ich likwidacji. Kilka kolejnych zarządzeń Ministra Przemysłu i Handlu określało terminy i sposób likwidacji. Likwidację rozpoczęto od ograniczenia i zaniechania wydobycia w rejonach najmniej wydajnych, o trudnych warunkach geologiczno-górniczych. Zakłady górnicze: „Wałbrzych”, „Victoria” i „Thorez” rozpoczęto likwidować w 1991 r., a kopalnię „Nowa Ruda” w 1992 r. Decyzję o likwidacji uzasadniono pogarszającymi się z roku na rok wynikami finansowymi, spowodowanymi wysokością kosztów wydobycia, ekstremalnie trudnymi i uciążliwymi warunkami górniczo-geologicznymi zalegania: niskimi, stromo zalegającymi, nieregularnymi pokładami węgla i wyrzutami gazów i skał oraz brakiem możliwości zastosowania mechanizacji robót wybierkowych.

W Zakładzie Górniczym „Victoria” zaprzestano wydobycia na początku 1994 r., w Zakładzie Górniczym „Chrobry” (Wałbrzych) do końca tego roku, a w Zakładzie Górniczym „Julia” (Thorez) we wrześniu 1996 r. Dla kopalni „Nowa Ruda” zakończenie procesu likwidacji przewidziano na 2001 r. ze względu na uwarunkowania społeczne, bowiem 80% miejsc pracy w regionie powiązanych było z działalnością kopalni, a brakowało alternatywnych miejsc pracy. Łączna długość podziemnych wyrobisk górniczych przeznaczonych do likwidacji wynosiła około 254 km, a długość 26 szybów 14,7 km.

Nadzór górniczy nad przestrzeganiem procedur ustalonych dla zakładów górniczych będących w stanie likwidacji, był nowym zakresem zadań. Kontrola i nadzór obejmowały przestrzeganie bezpiecznej likwidacji podziemnych wyrobisk, zgodnej z ustaleniami planów ruchu i programów likwidacji, zweryfikowanych przez Państwową Agencję Węgla Kamiennego. Należało chronić sąsiednie kopalnie i powierzchnię przed negatywnymi skutkami wód podziemnych i rozprzestrzenieniem się gazów kopalnianych. Poza dbałością o bezpieczeństwo i ochronę zdrowia załóg istotne było zabezpieczenie niewybranych partii złoża przed zniszczeniem oraz uzdatnienie terenów do zabudowy i zagospodarowania

po zaprzestaniu działalności górniczej. Prawdopodobnie stosowanych rozwiązań technicznych w likwidowanych zakładach górniczych była opiniowana przez powołaną przez Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego Komisję do spraw Likwidacji Zakładów Górniczych i Gospodarki Odpadami.

Likwidacja kopalń spowodowała szereg zagrożeń na powierzchni związanych z rekonstrukcją zwierciadła wód karbońskiego piętra wodonośnego, deformacjami powierzchni terenów górniczych, migracją gazów złożowych CO₂ i CH₄ do strefy przypowierzchniowej (gleby). Po zatrzymaniu głównych systemów odwadniających nastąpiło zatapiające wyrobisk do poziomu cieków powierzchniowych, którymi są doliny lokalnych rzek i potoków, powodując podtopienia. Zagrożeń to stateczności gruntów i uszkodzeniem posadowionych w tych miejscach budowli. Obniżenie poziomu drenażowego uzyskano przez wykorzystanie starej sztolni Friedrich-Wilhelm, położonej na poz. +391 m n.p.m. Podnoszące się zwierciadło wody na zasadzie „tłoka” wypierało gazy kopalniane ku powierzchni, co doprowadziło do podwyższonej koncentracji metanu i dwutlenku węgla w powietrzu glebowym. Podwyższone koncentracje tych gazów stwierdzono również w piwnicach domów mieszkalnych i kanałach garażowych. Deformacje powierzchni występowały przez pięć lat po zakończeniu eksploatacji, po tym okresie zostały określone jako resztkowe.

Po wprowadzeniu przez Prawo geologiczne i górnicze w 1994 r. podziału złóż na podstawowe i pospolite, Okręgowy Urząd Górniczy w Wałbrzychu kontrolował i nadzorował 38 złóż surowców skalnych zaliczonych do kopalin podstawowych. W 2002 roku Okręgowy Urząd Górniczy w Wałbrzychu został włączony do OUG we Wrocławiu, jako Biuro w Wałbrzychu, zniesione z dniem 1 stycznia 2011 r.

Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu

Rozporządzeniem Ministra Przemysłu z dnia 8 października 1946 r. ustanowiony został Okręgowy Urząd Górniczy w Żarach, bowiem w zniszczonym podczas wojny Wrocławiu nie było lokali.

Okręgowy Urząd Górniczy w Żarach obejmował właściwością terytorialną ówczesne województwo szczecińskie oraz fragmenty województw: gdańskiego, poznańskiego i wrocławskiego. W 1952 r. został powołany Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu, z tymczasową siedzibą w Żarach, bowiem we Wrocławiu nadal były problemy z uzyskaniem lokalu biurowego i mieszkań dla pracowników. Dopiero w 1953 r. rozpoczął działalność we Wrocławiu, a w Żarach pozostał inspektorat. W pierwszym przyznany lokal OUG urzędował do 1975 r., kiedy zmienił adres, następna przeprowadzka miała miejsce w 1989 r., a ostatnia w 1993 r., do gmachu przy ulicy Kotlarskiej 41, gdzie mieści się do dziś.

W 1952 r. Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu objął kontrolą i nadzorem: 6 kopalń miedzi, 1 kopalnię rud żelaza, 3 kopalnie rud arsenu, 1 kopalnię rud niklu, 1 kopalnię rud cyny, 1 kopalnię łupku kwarcytowego, 2 kopalnie magnezytu, 2 kopalnie gliniek ogniotrwałych, 1 kopalnię gipsu i anhydrytu, 1 kopalnię fluorytu, 1 kopalnię kaolinu, 13 kamieniołomów bazaltu, 3 kamieniołomy wapienia, 19 kamieniołomów granitu, 1 kopalnię sjenitu, 1 kopalnię skalenia oraz 3 kopalnie piaskowca. Inspektoratowi w Żarach podlegało pozostałych 16 kopalń: węgla brunatnego, kwarcytu, gliniek ceramicznych

i ogniotrwałych. W Okręgowym Urzędzie Górniczym we Wrocławiu pracowało wtedy 5 pracowników technicznych, 4 administracyjnych i 2 pracowników fizycznych, w Inspektoracie w Żarach obsada personalna składała się z jednego inspektora górniczego i jednego pracownika biurowego. Rozległy obszar i duża liczba zakładów górniczych, przy ówczesnym braku kadry, braku środków komunikacji, jak telefony i samochody, powodowały trudności z właściwym wykonaniem obowiązków inspekcyjnych. Utworzenie w 1955 r. okręgowych urzędów górniczych w Poznaniu i Warszawie, które przejęły część zakładów, usprawniło znacznie pracę. Przeszła również istnieć inspektorat w Żarach.

Obydwa dolnośląskie okręgowe urzędy górnicze kontrolowały i nadzorowały przedsiębiorstwa górnicze wydobywające mocno zróżnicowane złoża surowców mineralnych, o odmiennej genezie, zalegające w różnych warunkach geologiczno-górniczych. Do wybierania każdej grupy stosowano inne technologie, występowały innego typu zagrożenia, co wymagało od pracowników OUG szczególnej uwagi i ciągłego dokształcania się.

Nowy podział administracyjny państwa został wprowadzony w 1975 r. Określona wtedy właściwość terytorialna Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu obejmowała obszar województw: legnickiego, leszczyńskiego, wrocławskiego, zielonogórskiego oraz miasta Wrocławia. Nadzorem objęto: 5 podziemnych kopalń rud miedzi, 1 anhydrytu, 1 barytu, 1 węgla brunatnego, kopalnie odkrywkowe: 7 zakładów wydobywania bazaltu, 1 serpentynitu, 2 kruszyw naturalnych, 7 granitu, 1 granodiorytu, 1 skaleni, 1 kwarcu, 1 piasków szklarskich, 1 piasków podsadzkowych, 1 piaskowca, 3 surowców ilastych, 1 wapienia i marglu, oraz zakłady górnicze wydobywające kopaliny otworami wiertniczymi: 8 kopalń gazu ziemnego, 4 kopalnie ropy naftowej, 1 podziemny magazyn gazu, a ponadto 4 zakłady wykonujące prace geologiczne i 10 zakładów „studniarskich”.

Reforma administracji państwowej z 1999 r. wprowadziła również zmiany we właściwości terytorialnej Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu, która objęła 18 powiatów Województwa Dolnośląskiego. Nadzorowi podlegało 5 podziemnych zakładów górniczych, 32 kopalnie odkrywkowe, 11 kopalń gazu ziemnego i 1 magazyn gazu, oraz 15 przedsiębiorstw wykonujących roboty geologiczne i górnicze.

W pierwszych latach po utworzeniu Okręgowego Urzędu Górniczego w Żarach, a następnie we Wrocławiu, dużo uwagi poświęcono uruchomieniu zatopionych i zdewastowanych podczas wojny starych kopalń rud miedzi na Pogórzu Kaczawskim, w rejonie Złotoryi i Bolesławca, oraz zagospodarowaniu odkrytego w 1954 r. złoża barytu w Stanisławowie. W 1947 r. przystąpiono do odwodnienia dawnej kopalni rud miedzi „Hegewald” w Leszczynie, która pod nazwą „Lena” w Wilkowie rozpoczęła w 1950 r. wydobywanie rudy miedzi. Również odtopiona kopalnia „Liebichau”, jako kopalnia „Konrad” w Iwinach, została ponownie uruchomiona w 1950 r. Łącznie w starym zagłębiu miedziowym czynnych było 6 kopalń rud miedzi. W 1957 r. uruchomiono głębinową kopalnię barytu „Stanisławów”.

Odkrycie w 1957 r. bogatych złóż rud miedzi w rejonie legnicko-głogowskim i przystąpienie do budowy czterech zespolonych kopalń: „Lubin”, „Polkowice”, „Rudna” i „Sieroszowice” postawiło przed kadrą Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu niezwykle odpowiedzialne zadanie. Budowę kopalni „Lubin” rozpoczęto w 1960 r.,

a kopalni „Polkowice” w 1962 r. Należało nadzorować i kontrolować roboty udostępniające w bardzo trudnych warunkach geologiczno-górnicych, razem z kadrą górniczą kopalń i naukowcami szukano najwłaściwszych metod przejścia przez horyzonty wodonośne o dużej miąższości i wysokim ciśnieniu wody. Pierwszy kubeł z rudą wydobyto w marcu 1963 r. Konieczne było również wypracowanie nowego systemu eksploatacji, aby zminimalizować straty cennego złoża. Do niewątpliwych osiągnięć należy wprowadzenie obudowy kotwiowej na wielką skalę oraz wykorzystanie maszyn samojezdnych z napędem spalinowym, co było nowością w polskim górnictwie. Pracownicy Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu nie tylko nadzorowali i kontrolowali roboty prowadzone przez kierownictwo i dozór kopalń, ale często pomagali i inspirowali do opracowania nowych rozwiązań technicznych i technologicznych. Efektem jest szereg własnych oryginalnych rozwiązań i lokalizacja KGHM w czołówce światowych producentów miedzi.

Powołany w 1966 r. przez Ministra Hutnictwa i Prezesa Wyższego Urzędu Górniczego Zespół Koordynujący, składający się z czterech zespołów roboczych: do spraw wodnych, do spraw ciśnienia górotworu, do spraw strzałowych i zagrożeń gazowych oraz do spraw wentylacji i klimatyzacji, czuwał nad bezpieczną realizacją ważnego i trudnego przedsięwzięcia górnicych.

W zakresie bezpieczeństwa pracy nadzór górnicych odpowiadał za przestrzeganie ustalonych przepisów i norm postępowania oraz inicjowanie i upowszechnianie osiągnięć naukowych i technicznych w tym zakresie. Badania geofizyczne i zainstalowane stacje sejsmologiczne monitorowały zagrożenie tąpnięciami. Ocenę stanu zagrożenia tąpnięciami dokonywano na podstawie aktywności sejsmoakustycznej wzbudzonej strzelaniami technologicznymi w przodkach. Stan zagrożenia tąpnięciami był oceniany i analizowany przez Komisję do spraw Tąpnięć w Zakładach Górniczych Wydobywających Rudy Miedzi, która ponadto opiniowała projekty eksploatacji w rejonach zagrożonych. Mimo znacznych osiągnięć w zakresie opanowania zagrożenia tąpnięciami, problem był nadal trudny do rozwiązania. Ochronę przed zawalaniem i opadem skał stropowych i znaczny stopień bezpieczeństwa uzyskano przez wprowadzenie osłon kabin samojezdnych maszyn spalinowych.

Wprowadzenie mechanizacji procesów urabiania i transportu urobku w kopalniach KGHM przyczyniło się do wzrostu zagrożenia technicznego, co wymaga od nadzoru górnicych zwiększonej uwagi. Przyczyną znacznej liczby wypadków było nieprzestrzeganie przez pracowników obsługi podstawowych zasad dyscypliny. Stwierdzono również brak należytego nadzoru przez osoby kierownictwa. Do wypadków dochodziło podczas przebywania pracowników na drogach transportowych lub w bezpośrednim sąsiedztwie będących w ruchu elementów maszyn oraz na skutek złego stanu technicznego urządzeń. Wzmocnionej uwagi wymagały prace przy urządzeniach elektroenergetycznych.

Występujące w kopalniach rud miedzi zagrożenie klimatyczne jest pochodną prowadzenia eksploatacji na głębokościach w pobliżu bądź przekraczających 1000 m. Sytuacja ta wymaga przede wszystkim zwiększenia intensywności przewietrzania oraz wprowadzenia urządzeń chłodniczych. Klimatyzacja kabin operatorów i – w wyjątkowo trudnych warunkach – skrócenie czasu pracy są środkami pozwalającymi na uniknięcie obciążenia termicznego pracowników i udaru cieplnego, który jest

bardzo groźny dla zdrowia, a nawet życia górnicych. Kontrola utrzymania przewidzianych w przepisach norm temperatury i wilgotności w przodkach górnicych stała się ważnym zadaniem dla nadzoru górnicych.

W powierzchniowych zakładach górnicych występuje zagrożenie klimatyczne spowodowane niskimi temperaturami. Na ten rodzaj zagrożenia organizm ludzki jest bardziej narażony niż w przypadku mikroklimatu gorącego. Wyposażenie pracowników w odpowiednią odzież, charakteryzującą się zwiększoną izolacyjnością oraz dostarczanie ciepłych posiłków chroni pracowników przed ujemnymi skutkami tego zagrożenia. W związku z objęciem nadzorem odkrywkowej kopalni węgla brunatnego „Turów” oraz większej liczby kopalń odkrywkowych surowców skalnych, a ponadto 12 kopalń gazu ziemnego, zagrożenie klimatyczne niskimi temperaturami wymaga stałej uwagi.

Prowadzone od dawna przez nadzór górnicych zarządzanie bezpieczeństwem pracy, określanie ryzyka i jego eliminowanie w procesie planowania pozwala na utrzymanie rygorów bezpieczeństwa mimo stale pogarszających się warunków geologiczno-górnicych wybierania złóż. Przy współpracy z placówkami naukowo-badawczymi odbywają się szkolenia pracowników urzędu górnicych. System zarządzania bezpieczeństwem nie może być sprzeczny z obowiązującymi w górnictwie przepisami.

Odkrycie i zagospodarowanie wielkiego złoża rud miedzi w Legnicko-Głogowskim Okręgu Miedziowym wpłynęło na podjęcie przez władze państwowe decyzji o unieruchomieniu kopalń rud miedzi w „starym zagłębiu miedziowym” w synklinie grodzieckiej i złotoryjskiej. Kopalnie były małe, deficytowe i nie mogły konkurować z nowym okręgiem wydobywczym na monoklinie przedsudeckiej. Ponadto złożo było w znacznej części wyczerpane. Na podjęcie decyzji o zamknięciu w 1967 r. kopalni „Nowy Kościół” wpływ miała głównie katastrofa, przerwanie wału stawu osadnikowego i zalanie znacznej części wsi Iwiny, co spowodowało 18 ofiar śmiertelnych oraz niemożność wzbogacania rudy. Przed pracownikami Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu stanęło odpowiedzialne zadanie nadzoru nad prawidłowym przebiegiem procesu likwidacji i zagospodarowanie powierzchni. Załoga zamkniętej kopalni została przeniesiona do kopalń „Lubin” i „Polkowice”. W 1973 r. zapadła decyzja o likwidacji kopalni „Lena”, co odbywało się z równoczesnym tworzeniem, na bazie istniejącej powierzchniowej struktury kopalni, Zakładu Urządzeń Górniczych „Lena”, produkujących koronki wiertnicze. Ostateczna likwidacja budynków i urządzeń niezajętych przez Zakład Urządzeń Górniczych, łącznie z wieżą wyciągową, nastąpiła w 1994 r.

Na powierzchni znajdowały się dwa stawy osadnikowe, staw nr 1 był czynny w latach 1950–1960. Nadmiar wody był zrzucany do pobliskiego Potoku Prusickiego. Po nieudanych próbach wykorzystania osadów w rolnictwie rekultywacja polegała na zasypaniu terenu skałami płonnymi z pobliskiego kamieniołomu bazaltu, a następnie rozprowadzeniu warstwy gleby biologicznie czynnej i zadrzewieniu. Drugi staw osadnikowy wybudowano w latach 1960–1965 w dolinie cieku wodnego Śnieżynki. Sztuczne przegrodzenie dolinki i cieku wykonano przez usypanie wału ziemnego o długości ok. 1100 m. W końcowym okresie działania zakładu flotacyjnego kopalni „Lena”, dzięki przemysłowemu zastosowaniu środków flokulacyjnych i innych środków chemicznych nastąpiło

znaczne zwiększenie prędkości sedymentacji części stałych. Po zakończeniu eksploatacji staw osadnikowy nr 2 uległ w znacznej części wysuszeniu. Rekultywacja przebiegała podobnie jak w stawie nr 1, przez zasypianie odpadami bazaltu, nawiezenie gleby i zasianie trawy oraz drzew.

W 1985 r. zapadła decyzja o zaprzestaniu eksploatacji w kopalni miedzi „Konrad” w Iwinach, ze względu na trwały deficyt kopalni. Proces likwidacji został zakończony w 1993 r. Zakład został przekształcony w podziemną kopalnię anhydrytu, a zabudowania na powierzchni wykorzystano do produkcji wyrobów gumowych.

W 1997 r. kopalnię barytu „Stanisławów” postawiono w stan likwidacji. Import taniego barytu, głównie

z Ukrainy, wpłynął na niepomyślną sytuację finansową kopalni. Likwidacji uległy wszystkie budynki kopalniane oraz wieża wyciągowa, która miała swoją ciekawą historię, była uprzednio wykorzystana przy drążeniu metra w Warszawie.

Bardzo zróżnicowane zadania i wyzwania, jakie w latach 1945–2012 stały przed pracownikami Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu zostały pomyślnie zrealizowane.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 grudnia 2011 r. w sprawie nazw, siedzib i właściwości okręgowych urzędów górniczych, określa Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu, z siedzibą we Wrocławiu, za właściwy dla obszaru województwa dolnośląskiego.

Artykuł recenzowany

Lower Silesian District Mining Offices in the years 1945-2012 DMO in Wałbrzych and DMO in Wrocław

Summary: The article presents the history of the Lower Silesian District Mining Offices in Wałbrzych and Wrocław from 1945 to 2012. Both DMO's have been supervising mining businesses which exploit widely diverse deposits. The work highlights the specific mining problems, which have occurred in the supervised facilities and been solved by joint efforts of scientists and mine staff, and the positive impact of DMO employees in the process of liquidating the Old Copper Field and the Lower Silesian Hard Coal Basin.

Literatura

1. Departament Górnictwa, Departament Ochrony Środowiska i Gospodarki Złożem – WUG, Problemy nadzoru i kontroli nad ruchem likwidowanych zakładów górniczych. Mat. konf. Doświadczenia z likwidacji zakładów górniczych. Wyd. SITG, Zamek Książ 1999.
2. Jachna E.: Gospodarka złożami surowców skalnych przejętych pod nadzór urzędów górniczych w 1994 r. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie, Nr 6, 1998.
3. Kowalski A. (red.): Eksploatacja górnicza a ochrona powierzchni. Doświadczenia z wałbrzyskich kopalń. Wyd. GIG, Katowice 2000.
4. Landsberg W., Biel I.: Rys historyczny działalności Okręgowego Urzędu Górniczego w Wałbrzychu. 50-lecie Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu. Wrocław 2001.
5. Litwa P., Mirek A.: Stan zagrożenia tąpnięciami w kopalniach węgla kamiennego i rud miedzi w 1997 roku. Bezpieczeństwo Pracy i Ochrona Środowiska w Górnictwie Nr 3, 1998.
6. Noskowski J., Piątek Z.: Rozwój przepisów, rygorów i zasad prowadzenia robót górniczych w pokładach zagrożonych wyrzutami gazów i skał w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym w latach 1894–1985. Komisja do Spraw Zagrożeń Wyrzutami Gazów i Skał w Kopalniach Węgla Kamiennego, Materiały z prac komisji, Zeszyt 8., Wałbrzych 1985.
7. Paździora J.: Likwidacja kopalń starego zagłębia miedziowego. Górnictwo w czasie, przestrzeni, kulturze. Polski Kongres Górniczy, Wrocław 2007.
8. Piątek E.: Załogi dolnośląskich kopalń węgla w latach 1945–1955. Ludzie i Kultury, Muzeum Miejskie w Żorach, Katedra Etnologii Uniwersytetu Śląskiego, Żory 2003.
9. 50 lecie Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu, 55 lat polskiego nadzoru górniczego na Dolnym Śląsku. Wrocław 2001.
10. Płonka A., Kmak K., Krypel K., Winnicki A.: Przebieg procesu likwidacji wałbrzyskich kopalń. Mat. konf. Doświadczenia z likwidacji zakładów górniczych. Wyd. SITG, Zamek Książ 1999.
11. Prognozy rozwoju techniki eksploatacji górniczych surowców dolnośląskich. Cz. I: Rudy miedzi i węgla kamiennego, praca zbiorowa, Prace Naukowe Instytutu Górnictwa Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1973.
12. Szewczyk K., Szwałgier W.: Informacja o działalności i osiągnięciach Komisji dla Spraw Zagrożeń Związanych z Wyrzutami Gazów i Skał w latach 1968–1971 oraz nowych kierunkach badań nad zwalczaniem zagrożenia wyrzutami gazów i skał. Komisja do Spraw Zagrożeń Wyrzutami Gazów i Skał w Kopalniach Węgla Kamiennego. Materiały z prac komisji, Zeszyt 4.
13. Wyższy Urząd Górniczy, Stan bezpieczeństwa i higieny pracy w górnictwie 2006 rok. Katowice 2007.

Nowi dyrektorzy OUG we Wrocławiu

Z dniem 10 maja 2012 r. Prezes Wyższego Urzędu Górniczego, Piotr Litwa, powołał na stanowisko Dyrektora Okręgowego Urzędu Górniczego we Wrocławiu pana mgr. inż. Roberta Podolskiego, a na stanowisko Zastępcy Dyrektora panią dr Mirandę Ptak.

IV Europejski Kongres Gospodarczy

W dniach od 14 do 16 maja br. w Katowicach odbył się po raz czwarty Europejski Kongres Gospodarczy. To największa impreza biznesowa w Europie Środkowej. Przedsięwzięcie obejmowało cykl debat, spotkań i wydarzeń z udziałem gości z Polski i z zagranicy. Podejmowana podczas Kongresu tematyka dotyczyła spraw ważnych dla rozwoju gospodarczego i społecznego Europy. W obradach odbywających się w 11 miejscach uczestniczyło sześć tysięcy osób. W inauguracyjnym panelu dyskusyjnym Europejskiego Kongresu Gospodarczego udział wzięli, m.in.: Waldemar Pawlak – wicepremier, minister gospodarki, Janusz Lewandowski – komisarz UE ds. budżetu i programowania finansowego, i Barbara Kudrycka, minister nauki i szkolnictwa wyższego. Gospodarzem pierwszej debaty był Jerzy Buzek, były premier i przewodniczący Parlamentu Europejskiego. Dyskusje panelowe szeroko rozumianej branży wydobywczej odbywały się z udziałem przedstawicieli nadzoru górniczego. Prezes WUG, Piotr Litwa, zabrał głos w debacie na temat szans i zagrożeń związanych z poszukiwaniem i eksploatacją gazu niekonwencjonalnego na terenie Polski.

Po raz pierwszy wśród gości Kongresu był obecny Prezydent RP, Bronisław Komorowski, który podkreślał potencjał Śląska, zasoby przemysłowe, kadrowe i organizatorskie.

Fot. Jolanta Talarczyk

Posiedzenie Komisji Bezpieczeństwa Pracy w Górnictwie

17 maja br. w Wyższym Urzędzie Górniczym odbyło się posiedzenie Komisji Bezpieczeństwa Pracy w Górnictwie. Pierwsze obrady Komisji w nowym składzie, powołanej przez Prezesa WUG na dwuletnią kadencję, zakończyły się sformulowaniem kilku ważnych wniosków. Zaproponowano wypracowanie katalogu dobrych praktyk w przeciwdziałaniu chorobom zawodowym. Zaapelowano do przedsiębiorców o przeprowadzenie kompleksowych kontroli warunków pracy w zakładach mechanicznej przeróbki węgla, w których jest zatrudnionych ok. 10 tys. osób.

Podczas obrad, w kontekście wypadków górniczych, do jakich doszło w ubiegłym i bieżącym roku, wskazywano na niepokojącą sytuację firm zewnętrznych, pracowników których jest coraz więcej wśród ofiar wypadków na terenie kopalń. Przedsiębiorcy wskazywali przyczyny tej sytuacji: braki w zarządzaniu bezpieczeństwem w firmach usługowych, nie najwyższe kwalifikacje ich pracowników i słabe przygotowanie do funkcjonowania w ruchu podziemnego zakładu górniczego. Związkowcy stwierdzali, że kłania się narzucona kopalniom procedura przetargowa, która zmusza do wybierania najtańszych, a nie najbardziej rzetelnych zleceńbiorców.

Wyróżnienia dla dzielnych górników

22 maja br. w Wyższym Urzędzie Górniczym odbyła się VI edycja wręczenia wyróżnień „Dzielny Górnik”. Piotr Litwa – Prezes WUG oraz Krzysztof Cybulski – Prezes Zarządu Fundacji „Bezpieczne Górnictwo im. prof. W. Cybulskiego” nagrodzili pracownika KWK „Krupiński” oraz siedmiu ratowników, którzy wyróżnili się bohatersko podczas wypadku zbiorowego, pożaru i akcji ratowniczej, do których doszło 5 maja 2011 r.

Po uroczystości odbyła się dyskusja na temat czynników decydujących o sprawności działania w ekstremalnie trudnych sytuacjach zawodowych.

Fot. Anna Nowrot

Ogólnopolski Konkurs Poprawy Warunków Pracy

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Gospodarki oraz Naczelna Organizacja Techniczna, przy współpracy – między innymi – z Wyższym Urzędem Górniczym, organizują Ogólnopolski Konkurs Poprawy Warunków Pracy.

Celem Konkursu jest inspirowanie i upowszechnianie prac naukowo-badawczych oraz rozwiązań organizacyjnych i technicznych, prowadzących do poprawy warunków pracy oraz ochrony człowieka w środowisku pracy.

Do udziału w Konkursie mogą być zgłaszane opracowania w dwóch kategoriach:

- kat. A – rozwiązania techniczne i organizacyjne zastosowane w praktyce,
- kat. B – prace naukowo-badawcze, które mogą być wykorzystane w praktyce.

Wnioski na Konkurs należy zgłaszać do Rad Terenowych NOT lub do Sekretariatu Sądu Konkursowego CIOP-PIB, ul. Czerniakowska 16, 00-701 Warszawa tel. (22) 623 36 83 (kat. A do 31 maja 2012 r., kat. B do 30 czerwca 2012 r.).

Ocena zgłoszonych prac konkursowych i wręczenie nagród nastąpi do 15 grudnia 2012 r.

TO NIE POWINNO SIĘ ZDARZYĆ

Wypadki. Katastrofy

W Kopalni Węgla Kamiennego „Marcel”

W dniu 8.03.2012 r. w Kompanii Węglowej S.A. Oddział KWK „Marcel” w Radlinie zaistniało tąpnięcie, które spowodowało wypadek zbiorowy (1 wypadek śmiertelny i 2 wypadki lekkie).

Tąpnięcie miało miejsce w pochylni badawczej M-3 i chodniku badawczym M-8 w pokładzie 703/1-2-705/1 na poziomie 850 m, w sąsiedztwie ściany M-12 w pokładzie 707/2, i spowodowało wypadek zbiorowy w rejonie skrzyżowania chodnika badawczego M-8 w pokładzie 703/1-2-705/1 z przekopem M-18.

Pokład 703/1-2-705/1, o miąższości około 2,5 m, zaliczony został do I stopnia zagrożenia tapaniami i II kategorii zagrożenia metanowego. W stropie pokładu zalegała warstwa łupku ilastego o grubości do 1,0 m, a następnie warstwa 7,1 m łupku piaszczystego i 100 m łupków ilastych i piaszczystych. Spąg pokładu stanowił piaskowiec o grubości 6,0 m.

Skrzyżowanie chodnika badawczego M-8, z przekopem M-18 wykonane było w obudowie typu OŁW-V36 o wysokości 5,7 m i szerokości 10,6 m, natomiast przekop M-18 i chodnik badawczy M-8 w obudowie ŁP9/V29/3/A o rozstawie odrzwi co 0,75 m.

W dniu 8.03.2012 r., na zmianie C, w rejonie skrzyżowania chodnika badawczego M-8 z przekopem M-18, przy pracach związanych z wymianą przekładni przenośnika taśmowego typu Gwarek 1000, zatrudnieni byli górnik i młodszy górnik oddziału G-1b, pod nadzorem sztygara zmianowego oddziału G-1, oraz 4 ślusarzy oddziału maszynowego MMUD-1 pod nadzorem sztygara zmianowego maszynowego.

O godzinie 20¹⁹ wystąpił wysokoenergetyczny wstrząs górotworu, o energii 9,2x10⁷J, którego epicentrum zlokalizowano w rejonie skrzyżowania pochylni badawczej M-3 i chodnika badawczego M-8. Skutki wstrząsu objęły: przekop M-18 z pokładu 703/1-2-705/1 do pokładu 707/2, pochylnię M-2 w pokładzie 707/2 oraz pochylnię badawczą M-5 w pokładzie 707/2. Wstrząs spowodował tąpnięcie i całkowite zniszczenie obudowy, powodujące wstrzymanie przepływu powietrza w chodniku badawczym M-8 i pochylni badawczej M-3.

W wyniku tąpnięcia nastąpił gwałtowny podmuch powietrza, który spowodował przewrócenie i uderzenie o elementy konstrukcji przenośnika 3 pracowników, zatrudnionych przy pracach związanych z wymianą przekładni przenośnika taśmowego. W wyniku podjętej akcji ratowniczej nieprzytomnego młodszego górnika wytransportowało na noszach, natomiast sztygar zmianowy oddziału mechanicznego oraz ślusarz, którzy ulegli wypadkom lekkim, ewakuowali się o własnych siłach. Akcję ratowniczą zakończono o godzinie 23¹². Młodszego górnika, w dniu 9.03.2012 r., przewieziono do Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego nr 2 w Jastrzębiu-Zdroju, gdzie zmarł na skutek odniesionych obrażeń.

Przyczyną tąpnięcia był wysokoenergetyczny wstrząs górotworu, o energii 9,2 x 10⁷J, zaistniały na skutek nagłego rozładowania się energii sprężystej nagromadzonej w górotworze.

Przyczyną wypadku zbiorowego było dynamiczne oddziaływanie wysokoenergetycznego wstrząsu górotworu i skutków tąpnięcia (podmuchu) na pracowników, zatrudnionych na skrzyżowaniu chodnika badawczego M-8 z przekopem M-18.

W Kopalni Węgla Kamiennego „Murcki-Staszic”

W dniu 12.03.2012 r. w Katowickim Holdingu Węglowym S.A. KWK „Murcki-Staszic” Ruch Staszic w Katowicach zaistniał wypadek zbiorowy (1 wypadek śmiertelny i 1 wypadek lekki).

Wypadek miał miejsce w upadowej IIIb-S badawczej w pokładzie 510 na poziomie 900 m. Upadowa o wysokości 3,2 m, szerokości 5,35 m, nachyleniu do 9° oraz długości 1400 m, wykonana była w obudowie typu ŁP V32/10 i stanowiła drogę transportu maszyn, urządzeń i instalacji do zbrojonej ściany 2b-S, za pomocą kolejki szynowej podwieszanej. W wyrobisku prowadzono prace związane z zabudową konstrukcji trasy przenośnika taśmowego typu Gwarek-1200.

W dniu 12.03.2012 r. na zmianie „A”, rozpoczynającej się od godziny 6³⁰, sztygar zmianowy oddziału zbrojeniowo-likwidacyjnego wyznaczył trzyosobową brygadę do transportu, w upadowej IIIb-S badawczej, sekcji obudowy zmechanizowanej typu GLINIK 17/37 POz, kolejką podwieszaną, do ściany 2b-S. W upadowej IIIb-S badawczej zatrudnieni byli również 2 pracownicy oddziału robót przygotowawczych przy montażu przenośnika taśmowego typu Gwarek. Około godziny 10³⁰, w czasie prowadzonego transportu w upadowej IIIb-S, odpięto od lokomotywy kolejki zestaw transportowy z załadowaną sekcją obudowy zmechanizowanej. Odpięty, niezabezpieczony zestaw zaczął się staczać i, po przejechaniu około 400 m, uderzył dwóch pracowników oddziału robót przygotowawczych. W wyniku uderzenia jeden z pracowników doznał obrażeń śmiertelnych, a drugi doznał stłuczenia nogi lewej.

Przyczyną wypadku zbiorowego było uderzenie pracowników, zatrudnionych przy montażu przenośnika taśmowego na trasie transportu, samostaczającym się zestawem transportowym z załadowaną sekcją obudowy zmechanizowanej.

W Kopalni Węgla Kamiennego „Marcel”

W dniu 17.03.2012 r. w Kompanii Węglowej S.A. Oddział KWK „Marcel” w Radlinie zaistniał wypadek śmiertelny, któremu uległ sztygar zmianowy oddziału górniczego.

Wypadek miał miejsce w ścianie C-5 w pokładzie 505wg, na poziomie 400 m, w rejonie sekcji obudowy zmechanizowanej nr 125. Ściana o wysokości około 3,0 m i nachyleniu 18°, wyposażona była w 128 sekcji obudowy zmechanizowanej typu Pioma-Jankowice

19/32,8-Oz, kombajn ścianowy typu Elektra 550/1000/A oraz przenośnik ścianowy zgrzebłowy typu Rybnik 850.

W ścianie prowadzono prace związane z wykonywaniem kanału likwidacyjnego przeznaczonego dla transportu wyposażenia ściany.

Po zmianie I, w dniu 17.03.2012r., na stropnicy każdej sekcji, od 106 do 128, zabudowano prostki stalowe z kształtownika o profilu V29, o długości od 3,0 do 3,5 m, w odstępach wzajemnych co około 0,75 m. Od sekcji nr 106 do 123 stropnice zabudowane zostały do ociosu ściany, natomiast na sekcjach od nr 124 do 128, w odległości od 0,5 do 0,8 m od ociosu ściany. Na zmianie II, sztygar zmianowy oddziału G-2 skierował zespół sześciu pracowników do wykonywania kanału likwidacyjnego w ścianie C-5. Przewodny zespół wraz z górnikiem otrzymali polecenie przebudowy do ociosu

ścianowego stropnic stalowych z kształtownika V29, ułożonych na stropnicach sekcji nr 124 i 125 w celu zabudowy odstąpiętego stropu. Około godziny 14²⁵, w czasie przesuwania stropnicy stalowej ułożonej na stropnicy sekcji nr 125, sztygar zmianowy, nadzorując i pomagając pracownikom przy przebudowie, przebywając na ciągniku kombajnu ścianowego, został przygnieciony opadającymi skałami stropowymi i stropnicami stalowymi do kombajnu, doznając śmiertelnych obrażeń.

Przyczyną wypadku śmiertelnego było: przygniecenie sztygara zmianowego do kombajnu ścianowego stropnicami stalowymi i opadającymi ze stropu bryłami skalnymi.

Materiał przygotowała **Wanda SŁUPIANEK**

WYPADKOWOŚĆ W GÓRNICTWIE od 1.01 do 31.05.2012

	OGÓŁEM				W tym kopalnie węgla kamiennego			
	2011		2012		2011		2012	
	rok 2011	1.01-31.05	1-31.05		rok 2011	1.01-31.05	1-31.05	
WYPADKI ŚMIERTELNE	28	20	12	4	20	15	9	3
w tym FIRMY USŁUGOWE	4	1	4	1	3	1	4	1
WYPADKI CIĘŻKIE	26	16	12	2	19	14	7	1
w tym FIRMY USŁUGOWE	3	2	4	0	3	2	3	0
WYPADKI OGÓŁEM (załoga własna i firmy usługowe) na koniec kwietnia	2975	962	888	-74 -7,7%	2330	751	695	-56 -7,5%
					w tym ZAŁOGA WŁASNA			
					1795	587	508	-79 -13,5%
					w tym FIRMY USŁUGOWE			
					535	164	187	+23 +14,0%
ZGONY NATURALNE	18	7	4	0	13	5	3	0

Planetary Resources czyli – ku gwiazdom po cenne minerały

Już od wielu lat – jakkolwiek temat znajdował się w sferze science fiction – w kręgach naukowych, technicznych, a także przemysłowych oraz ludzi biznesu mówiło się o szansach i realnych perspektywach wydobycia cennych minerałów na powierzchni asteroid; zwanych powszechnie planetoidami, „wędrującymi gwiazdami”, małymi planetami Układu Słonecznego. Wyróżnia je to, że znajdują się w tych samych mniej więcej rejonach przestrzeni okołosłonecznej, w których powstały, oraz mają podobny do gwiazd wygląd na niebie. Są prawdopodobnie pozostałościami tworzywa i procesów sprzed ponad 4,5 miliarda lat, które doprowadziły do uformowania się słonecznego układu planetarnego. Poruszają wokół Słońca, głównie w tych obszarach, z których oddziaływania grawitacyjne powstających planet nie zdołały ich usunąć; to znaczy w paśmie głównym między orbitami Marsa i Jowisza.

Uwieńczeniem wieloletnich prac naukowo-technicznych i przygotowawczych była konferencja, zorganizowana 24 kwietnia br. w amerykańskim centrum przemysłu lotniczego w Seattle. Członkowie zarządu oraz inwestorzy Planetary Resources – kompanii, która zamierza zorganizować i prowadzić kosmiczne górnictwo – zaprezentowali oficjalnie jej cele i plany; wsparcie naukowe i materialne zapewnione zawartymi kontraktami z firmami prywatnymi i rządowymi, w tym NASA. Za sprawą tej ostatniej sprzężone zostają dwa obszary działań: eksploracja kosmosu i jego zasobów naturalnych.

Planetary Resources ogłosiła plany eksploatacji bliskich Ziemi asteroidów (NEA), z których pozyskiwane będą takie surowce, jak cenne metale i woda. Liczy na odkrycie pokaźnych zasobów złota, platyny, palladu, irydu i innych pierwiastków z grupy platynowców, które znajdują zastosowanie w szeroko pojętym przemyśle energetycznym, a także medycynie.

Zanim rozpocznie się wydobycie, trzeba dokonać przeglądu „wędrujących gwiazd”, a to wymaga miliardowych inwestycji w technologie kosmiczne. Gotowe są już projekty statków „Arkyd”, których celem będzie obserwacja planetoid bliskich Ziemi. Przygotować trzeba własny program kosmiczny, zbudować centrum kontroli lotów, dopracować metody ewentualnego wydobycia minerałów itp. Paliwo może być produkowane na miejscu, z wody i innych substancji.

Piętrzące się jeszcze przeszkody sprawiają, że zdaniem wielu wątpliwych, idea kopalni na planetoidach to wciąż bujanie w obłokach. Niemniej Eric Anderson (były szef misji NASA) oraz Peter Diamandis (współzałożyciel i członek zarządu Planetary Resources) wierzą, że im się uda. Już za dwa lata mają wystartować pierwsze, niewielkie komercyjne teleskopy do poszukiwania odpowiednich asteroid. Za 10 lat zrobotyzowane statki kosmiczne zaczną wydobywać kruszce i najcenniejszą w Kosmosie wodę z przelatujących w pobliżu Ziemi planetoid.

Japonia wyłączyła ostatni reaktor jądrowy

W sobotę 5 maja o godzinie 23⁰³ firma Hokkaido Electric Power, wyłączając reaktor nr 3 w elektrowni w Tomaari, zamknęła zarazem ostatnią z 54 elektrowni jądrowych w kraju – rezygnując tym samym – w rok po niszczycielskim tsunami w Fukushima – z jądrowego źródła energii, które dostarczało prawie jedną trzecią krajowej elektryczności. Agencje informacyjne, podając ten fakt, zwracały jednocześnie uwagę, że japońskie elektrownie jądrowe zaliczane były do najbardziej bezpiecznych na świecie. Tym niemniej, ubiegłoroczna katastrofa przyczyniła się do masowych, antyjądrowych protestów.

Tymczasem japońskie media zgodnie informowały i nadal autorytatywnie potwierdzają, że żaden z reaktorów wyłączonych dla przeprowadzenia testów, nie został dotąd ponownie uruchomiony wyłącznie z powodu rosnących obaw Japończyków przed zagrożeniami związanymi z korzystaniem z tego źródła energii. Według nowych przepisów do ponownego włączenia reaktora potrzebna jest, oprócz pomyślnego wyniku testów, także zgoda lokalnej społeczności.

Rząd chce przywrócić reaktory do pracy. Ostrzega przed przerwami w dostawie prądu i zwiększonymi poziomami emisji CO₂ – jako następstwie zwiększonego wykorzystania ropy naftowej i gazu ziemnego. Jednak, zdaniem krytyków, zwolennicy energii atomowej celowo przerysowują ewentualne skutki rezygnacji z atomu, by uzyskać społeczne przyzwolenie na włączenie reaktorów.

Rosneft i Statoil inwestują w wydobycie paliw w Arktyce

Rosyjski koncern państwowy Rosneft oraz jego norweski partner Statoil zawarły 5 maja br. porozumienie o utworzeniu spółki, która – z nakładami inwestycyjnymi w wysokości do 100 miliardów dolarów – zajmie się pracami poszukiwawczymi i eksploatacją arktycznych złóż gazu i ropy naftowej w rosyjskiej części Morza Barentsa i na Morzu Ochockim w pobliżu Magadanu – poinformowała agencja RIA Novosti. Same tylko wiertnicze prace badawcze pochłoną 2,5 miliarda USD. Umowa zakłada zarazem udział Rosneftu w zagospodarowywaniu od-cinków norweskiego szelfu na Morzu Barentsa i nabycie przez rosyjski koncern udziałów w międzynarodowych projektach Statoilu.

Podpisy pod porozumieniem – w obecności desygnowanego na prezydenta premiera Rosji Władimira Putina – złożyli szefowie obu gigantów: Eduard Chudajnatow i Helge Lund.

Warto dodać, że miesiąc wcześniej rosyjski koncern podpisał podobne porozumienia z największym na świecie koncernem paliwowym, amerykańskim ExxonMobil oraz włoskim Eni.

Opracował **Zbigniew BOŻEK**

Górnictwo na świecie

Kanada posiada piąte, co do wielkości, rezerwy węgla na świecie

Według oficjalnych szacunków, w Kanadzie znajduje się 4 proc. światowych złóż surowców, w tym 80 mld ton możliwego do wydobycia (exploitable) węgla oraz 8 mld ton węgla, którego wydobycie jest opłacalne przy obecnych cenach i kosztach wydobycia. Z uwagi na te zasoby węgla, Kanada ustępuje pod względem wielkości złóż tego surowca jedynie Rosji, USA, Chinom i Australii.

Niemal cały kanadyjski przemysł stalowy opiera się na wykorzystaniu węgla. Natomiast 1/8 swoich potrzeb energetycznych kraj ten zaspokaja również dzięki spalaniu węgla. Mimo tego, sporo pozostaje na eksport, głównie do Japonii i Korei Płd., przy czym eksportowana jest całość wydobywanego węgla metalurgicznego.

Skalę wydobycia węgla w Kanadzie może ograniczyć projekt ministra środowiska, który proponuje bardziej restrykcyjne regulacje dla opartych na węglu elektrowni, tak by emitowały one mniej tzw. gazów cieplarnianych. Należy jednak nadmienić, że nawet te regulacje nie pozwolą Kanadzie osiągnąć wyznaczonych na forum międzynarodowym poziomów redukcji gazów cieplarnianych.

Przy tym wszystkim Kanada jest znana jako kraj stosujący jedne z najbardziej wyrubowanych standardów bezpieczeństwa pracy i ochrony środowiska w przemyśle wydobywczym.

Zmagania o licencję górnictwą

Departament Sprawiedliwości USA, działając w imieniu Agencji Ochrony Środowiska (EPA), złożył w sądzie apelację od wyroku, uznającego cofnięcie pozwolenia (licencji) na eksploatację odkrywkową węgla w Zachodniej Wirginii, wydanego spółce Arch Coal's Spruce. Sprawa jest jednostkowa, ale jej znaczenie i emocje jakie budzi są spore, gdyż będzie precedensem w kraju opartym o prawo precedensowe.

Sąd dystryktu Kolumbia uznał, że EPA przekroczyła swe uprawnienia, gdy unieważniła już wydane przez siebie pozwolenie na uruchomienie dużej kopalni odkrywkowej firmy Arch Coal's Spruce w dystrykcie Logan. Cofnięcie pozwolenia EPA tłumaczyła „udowodnionymi naukowo” względami środowiskowymi. Popierające EPA organizacje środowiskowe ujawniły, że chodzi o wdrożenie istniejącego od 40 lat ustawy o czystej wodzie. Arch Coal's Spruce wskazuje na fakt, że skoro ustawa ta obowiązuje od tylu lat, to EPA powinna od razu wziąć ją pod uwagę podczas rozpatrywania wniosku o pozwolenie. Poza tym firma kwestionuje sposób interpretacji ustawy przez EPA, ale do czasu wszczęcia apelacji nie chce ujawnić szczegółów swego stanowiska.

Cała sprawa jest fragmentem szerszego zjawiska. Cały system wydawania licencji górnictwowych znalazł się pod ostrzałem krytyki. Narodowe Zrzeszenie Górnicze (NMA) zgłosiło do komisji zasobów naturalnych Izby Reprezentantów projekt nowego prawa, którego celem jest przyspieszenie procedury przyznawania licencji na wydobycie cennych minerałów. NMA postuluje, by całe postępowanie o wydanie pozwolenia trwało nie dłużej niż 30 miesięcy.

Przewodniczący NMA Hall Quinn podkreślił, że propozycja zmierza do usunięcia najpoważniejszego obecnie zagrożenia dla kondycji amerykańskiego górnictwa, gdy chodzi o działania administracji publicznej. Oświadczył on, że to właśnie długotrwałość, złożoność i niepewność co do rezultatu procesu wydawania pozwoleń (a jak pokazuje sprawa Arch Coal's Spruce – nawet i po wydaniu) jest zasadniczym powodem obniżenia się inwestycji w wydobywanie minerałów w całym kraju.

Oczywiście opóźnienia w nadawaniu pozwoleń nie są nowym problemem, ale w ostatnich latach stał się on szczególnie dolegliwy z uwagi na kryzys gospodarczy i ogólne pogorszenie się warunków prowadzenia działalności gospodarczej, także w zakresie eksploatacji surowców.

Sprawa jest tym bardziej nagląca, że Kanada i Australia właśnie dokonały rewizji i znacznego uproszczenia swoich systemów przyznawania licencji górnictwowych, nie naruszając przy tym istniejących w tych krajach systemów ochrony środowiska.

Górnictwo boom w Kolumbii

Węgiel jest głównym czynnikiem sprawczym obserwowanego w Kolumbii boomu przemysłu wydobywczego. Wiodący kolumbijscy producenci węgla oznajmili właśnie publicznie, że zwielokrotniają nakłady na rozbudowę portów morskich, wykorzystywanych do eksportu kolumbijskiego węgla. Szacuje się, że dzięki zwiększonym w ten sposób możliwościom eksportowym w 2014 r. Kolumbia będzie wydobywać i zużywać około 120 mln ton węgla.

To znaczna zwyczajka, gdyż w 2011 r. krajowa produkcja węgla wynosiła 85 mln ton. Szacunki wskazują, że produkcja ta będzie rosła w rocznym tempie 35 proc., tak, że osiągnie zakładany na 2014 r. poziom. Również produkcja złota zwiększy się w tym samym okresie z obecnych 56 do 73 mln ton, jak wynika z oficjalnych prognoz ministerstwa górnictwa i energii.

Na domiar tego, kontrolowany przez państwo gigant naftowy Ecopetrol ogłosił, że udało mu się obniżyć koszty wydobycia ropy. Wynoszą one obecnie aż 40 proc. mniej niż obowiązujące w Kolumbii normy przemysłowe. Tak dobre wyniki Ecopetrolu są możliwe dzięki znacznym pokładom ropy i gazu zalegającym na obszarach posiadających korzystne warunki ich wydobywania.

Węgiel nie zabija równie skutecznie jak syrop

W Stanach Zjednoczonych ponownie furorę robi „odgrzewana” wypowiedź wiceprezydenta Joe Bidena. Co prawda, wypowiedzi tej udzielił w 2007 r., będąc podówczas senatorem, lecz w ogniu walki politycznej nadchodzących powoli wyborów prezydenckich, przypomniano sobie o niej. Nic dziwnego, bo Biden złożył wówczas niezwyklej deklarację. Otóż według niego terroryzm jest dopiero trzecim w kolejności zagrożeniem życia dla Amerykanów. Wypredza go węgiel, ale palmę pierwszeństwa dzierży... syrop kukurydziany o wysokiej zawartości fruktozy. Nie taki zatem ten węgiel straszny, skoro ustępuje pola morderczemu syropowi kukurydzianemu.

Opracował **Marek TARABUŁA**

DOPUSZCZENIA

do stosowania w zakładach górniczych

Prezes Wyższego Urzędu Górniczego dopuścił do stosowania w zakładach górniczych następujące maszyny, urządzenia i materiały

Przedmiot dopuszczenia	Adresat	Liczba dziennika Data dopuszczenia
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów przodkowych GX-23/12	ELTEL Sp. z o.o. w Katowicach	GEM/1367/04/2012/HJ 2012-04-02
Lokomotywy podwieszane typu BEVEX 90 GM-42/12	BEVEX Banský Vysoký spol. s r.o. w Republice Słowackiej	GEM/1318/04/2012/RS 2012-04-02
Wózki nośne PIOMA WN-5,0 GM-45/12	Fabryka Maszyn Górniczych PIOMA S.A. w Piotrkowie Trybunalskim	GEM/1355/04/2012/KW 2012-04-03
Wózki nośne 1,3t GM-44/12	Fabryka Maszyn Górniczych PIOMA S.A. w Piotrkowie Trybunalskim	GEM/1353/04/2012/KW 2012-04-03
Główce eksploatacyjne GM-43/12	PGNiG Technologie Sp. z o.o. O/Naftomet w Krośnie	GEM/1323/04/2012/KW 2012-04-04
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów wydobywczych GX-24/12	Biuro Techniczno-Handlowe EPLAN s.c. w Tychach	GEM/1464/04/2012 2012-04-06
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów przodkowych GX-28/12	Biuro Techniczno-Handlowe EPLAN s.c. w Tychach	GEM/1462/04/2012 2012-04-06
Stacje kompaktowe typu KE 3004 w wyk. KE3004-EC z wyświetlaczami DIS-GRACO GX-27/12	Becker Warkop Sp. z o.o. w Świerklanach	GEM/1460/04/2012/AK 2012-04-06
Stacje kompaktowe typu KE 3004 w wyk. KE3004-PC z wyświetlaczami DIS-GRACO GX-27/12	Becker Warkop Sp. z o.o. w Świerklanach	GEM/1459/04/2012/AK 2012-04-06
Klatki 2-piętrowe GM-46/12	Kopalnia Soli WIELICZKA S.A. w Wieliczce	GEM/1394/04/2012/KC 2012-04-10
Skipy 7,5 Mg GM-49/12	ENERGOMONTAZ CHORZÓW Sp. z o.o. w Chorzowie	GEM/1572/04/2012/KC 2012-04-13
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów wydobywczych GX-25/12	Biuro Techniczno-Handlowe EPLAN s.c. w Tychach	GEM/1557/04/2012 2012-04-13
Zespoły napędowe i sterowania maszyny wyciągowej 4L-4000/3000 GM-50/12	OPA-ROW sp. z o.o. w Rybniku	GEM/1603/04/2012/GS 2012-04-18
Główce eksploatacyjne Cameron Solid Block GM-48/12	Cameron France S.A.S. w Republice Francuskiej	GEM/1518/04/2012/KW 2012-04-18
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów przodkowych GX-29/12	Przedsiębiorstwo KOBUD Sp. z o.o. w Łęcznej	GEM/1637/04/2012/HJ 2012-04-18
Urządzenia sterowniczo-sygnałowe GE-11/12	MWM Elektro Sp. z o.o. w Trzebini	GEM/1677/04/2012/GS 2012-04-19
Maszyny wyciągowe 4L-5000/2x3600 GM-54/12	MWM Elektro Sp. z o.o. w Trzebini	GEM/1774/04/2012/GS 2012-04-26
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów wydobywczych GX-30/12	Biuro Techniczno-Handlowe EPLAN s.c. w Tychach	GEM/1754/04/2012 2012-04-24
Prowadnice toczne typu KB 320/75 i KB 320/75 A oraz typu KC 350/75 i KC 350/75 A GM-51/12	Zakład Budowy Urządzeń i Aparatury Naukowo-Doświadczalnej Sp. z o.o. w Katowicach	GEM/1617/04/2012/KC 2012-04-24
Kopalniane Systemy Telekomunikacyjne typu KST GX-33/12	TELVIS Przedsiębiorstwo Usługowo-Produkcyjne Sp. z o.o. w Katowicach	GEM/1790/04/2012/DW 2012-04-26
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów wydobywczych GX-32/12	Fabryka Maszyn FAMUR SA w Katowicach	GEM/1794/04/2012/HJ 2012-04-26
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów wydobywczych GX-31/12	Kopex Electric Systems SA w Tychach	GEM/1804/04/2012/HJ 2012-04-26
Elementy torów jezdnych typu ZRP-85 GM-53/12	KW O/Zakład Remontowo-Produkcyjny w Bieruniu	GEM/1772/04/2012/RS 2012-04-26
Zintegrowane systemy sterowania kompleksów przodkowych GE-12/12	Ośrodek Badań, Atestacji i Certyfikacji OBAC Sp. z o.o. w Gliwicach	GEM/1833/04/2012/HJ 2012-04-27
Bieżniki krążków prowadzących i kół bieżnych GM-56/12	Zakład Budowy Urządzeń i Aparatury Naukowo-Doświadczalnej Sp. z o.o. w Katowicach	GEM/1849/04/2012/KC 2012-04-30
Główce eksploatacyjne Weatherford TCM GM-55/12	Weatherford Poland Sp. z o.o. w Warszawie	GEM/1841/04/2012/KW 2012-04-30
Piasty bieżne GM-52/12	Zakład Budowy Urządzeń i Aparatury Naukowo-Doświadczalnej Sp. z o.o. w Katowicach	GEM/1666/04/2012/KC 2012-04-30

Przygotowała Ewa LIGĘZA

NORMALIZACJA

Działalność normalizacyjna w świetle ustawy z dnia 12 września 2002 r.
o normalizacji i związanych z ustawą aktów wykonawczych

Przegląd opublikowanych norm

Ochrona przed wybuchami

PN-EN 1710+A1:2010/AC:2011 Urządzenia i podzespoły przeznaczone do stosowania w przestrzeniach zagrożonych wybuchem w podziemnych wyrobiskach zakładów górniczych

PN-EN 14591-1:2006/AC:2011 Ochrona przeciwwybuchowa w podziemnych wyrobiskach zakładów górniczych – Systemy ochronne – Część 1: Tama wentylacyjna przeciwwybuchowa o wytrzymałości 2 bar

Rurociągi i elementy rurociągów. Zagadnienia ogólne

PN-EN 12201-1:2011 Systemy przewodów rurowych z tworzyw sztucznych do przesyłania wody i do ciśnieniowego odwadniania i kanalizacji – Polietylen (PE) – Część 1: Wymagania ogólne (oryg.)

PN-EN 12201-5:2011 Systemy przewodów rurowych z tworzyw sztucznych do przesyłania wody i do ciśnieniowego odwadniania i kanalizacji – Polietylen (PE) – Część 5: Przydatność systemu do stosowania (oryg.)

PN-EN ISO 13260:2011 Systemy przewodów rurowych z tworzyw termoplastycznych do podziemnego bezciśnieniowego odwadniania i kanalizacji – Metoda badania odporności na równoczesne działanie cyklicznych zmian temperatury i zewnętrznego obciążenia

Przewody giętkie

PN-EN 26801:2004/A1:2011 Węże z gumy i z tworzyw sztucznych – Oznaczanie rozszerzalności objętościowej (oryg.)

PN-EN ISO 4671:2008/A1:2011 Węże i przewody z gumy i z tworzyw sztucznych – Metody wyznaczania wymiarów węży i pomiary długości przewodów (oryg.)

Materiały pomocnicze do spawania

PN-EN ISO 15792-3:2011 Materiały dodatkowe do spawania – Metody badania – Część 3: Badanie klasyfikacyjne materiałów dodatkowych do spawania według ich przydatności do pozycji spawania i przetopienia grani w spoinie pachwinowej (oryg.)

Złącza spawane i spoiny

PN-EN ISO 6947:2011 Spawanie i procesy pokrewne – Pozycje spawania (oryg.)

Kable

PN-EN 50525-2-11:2011 Przewody elektryczne – Niskonapięciowe przewody elektroenergetyczne na napięcie znamionowe nieprzekraczające 450/750 V (U_o/U) – Część 2-11: Przewody ogólnego zastosowania – Giętkie przewody o izolacji z termoplastycznego polwinitu (PVC) (oryg.)

PN-EN 50525-2-12:2011 Przewody elektryczne – Niskonapięciowe przewody elektroenergetyczne na napięcie znamionowe nieprzekraczające 450/750 V (U_o/U) – Część 2-12: Przewody ogólnego zastosowania – Przewody rozciągalne o izolacji z termoplastycznego polwinitu (PVC) (oryg.)

Aparatura łączeniowa i sterownicza niskonapięciowa

PN-EN 60947-4-3:2002/A2:2011 Aparatura rozdzielcza i sterownicza niskonapięciowa – Część 4-3: Styczniki i rozruszniki – Półprzewodnikowe styczniki i rozruszniki prądu przemiennego do obciążeń innych niż silniki (oryg.)

Ogniwa i baterie wtórne zasadowe

PN-EN 61960:2011 Ogniwa i baterie wtórne zawierające zasadowe lub inne niekwasowe elektrolity – Ogniwa i baterie wtórne litowe do przenośnych zastosowań (oryg.)

Urządzenia do wiercenia i wydobywania urobku

PN-G-47000-2:2011 Górnictwo odkrywkowe – Koparki wielonaczyniowe i zwałowarki – Część 2: Podstawy obliczeniowe

Gaz ziemny

PN-EN ISO 12213-1:2011 Gaz ziemny – Obliczanie współczynnika ściśliwości – Część 1: Wprowadzenie i wytyczne

Sprzęt do prac poszukiwawczych, wiertniczych i eksploatacji

PN-EN ISO 17078-2:2011 Przemysł naftowy i gazowniczy – Wyposażenie do wierceń i eksploatacji – Część 2: Urządzenia do regulacji przepływu w łącznikach z kieszenią boczną

Drut stalowy, liny stalowe i łańcuchy ogniowe

PN-EN 10244-1:2010/AC:2011 Drut stalowy i wyroby z drutu – Powłoki z metali nieżelaznych na drucie stalowym – Część 1: Postanowienia ogólne

Instalacja odgromowa

PN-EN 62561-5:2011 Elementy urządzenia piorunochronnego (LPCS) – Część 5: Wymagania dotyczące uziomowych studzienek kontrolnych i ich uszczelnień (oryg.)

PN-EN 62561-6:2011 Elementy urządzenia piorunochronnego (LPCS) – Część 6: Wymagania dotyczące liczników udarów piorunowych (LSC) (oryg.)

Oświetlenie. Zagadnienia ogólne

PN-EN 12665:2011 Światło i oświetlenie – Podstawowe terminy oraz kryteria określania wymagań dotyczących oświetlenia (oryg.)

Opracował **Roman SAŚIADEK**

PRZEGLĄD AKTÓW NORMATYWNYCH

ogłoszonych w Dzienniku Ustaw przed dniem 22 maja 2012 r.

- 1. Substancje chemiczne i ich mieszaniny**
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 kwietnia 2012 r. w sprawie oznakowania opakowań substancji niebezpiecznych i mieszanin niebezpiecznych oraz niektórych mieszanin (Dz. U. poz. 445) – weszło w życie z dniem 25 kwietnia 2012 r.
- 2. Statystyka publiczna**
Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 7 marca 2012 r. w sprawie określenia wzorów formularzy sprawozdawczych, objaśnień co do sposobu ich wypełniania oraz wzorów kwestionariuszy i ankiet statystycznych stosowanych w badaniach statystycznych ustalonych w programie badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2012 (Dz. U. poz. 446) – zostało wydane na podstawie art. 31 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. Nr 88, poz. 439, z późn. zm.) i weszło w życie z dniem 10 maja 2012 r.
- 3. Lecznictwo uzdrowiskowe**
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie określenia wymagań, jakim powinny odpowiadać zakłady i urzędzenia lecznictwa uzdrowiskowego (Dz. U. poz. 452) – zostało wydane na podstawie art. 5 ust. 3 oraz art. 19 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych (Dz. U. Nr 167, poz. 1399, z późn. zm.) i weszło w życie z dniem 27 maja 2012 r.; dotyczy m.in. urządzonego podziemnego wyrobiska górniczego, szpitala uzdrowiskowego w takim wyrobisku oraz sanatorium uzdrowiskowego w takim wyrobisku.
- 4. Ochrona środowiska**
Ustawa z dnia 13 kwietnia 2012 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 460) – dokonała m.in. nowelizacji ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150, z późn. zm.), w zakresie swojej regulacji wdrażając dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (Dz. Urz. UE L 152 z 11.06.2008, str. 1); weszła w życie z dniem 28 maja 2012 r. (z wyjątkami).
Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 17 kwietnia 2012 r. w sprawie szczegółowego zakresu informacji o prowadzonych ocenach oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko oraz strategicznych ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. poz. 529) – zostało wydane na podstawie art. 129 ust. 2 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.) i weszło w życie z dniem 1 czerwca 2012 r.
- 5. Prawo budowlane**
Na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623, z późn. zm.) zostały wydane **rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki**
Morskiej z dnia 25 kwietnia 2012 r.: (1) w sprawie szczegółowego zakresu i formy projektu budowlanego (Dz. U. poz. 462) – art. 34 ust. 6 pkt 1; (2) w sprawie ustalania geotechnicznych warunków posadawiania obiektów budowlanych (Dz. U. poz. 463) – art. 34 ust. 6 pkt 2. Obydwa akty weszły w życie z dniem 29 kwietnia 2012 r.
- 6. Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych**
Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2012 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad oraz trybu uznawania zdarzenia za wypadek w drodze do pracy lub z pracy, sposobu jego dokumentowania, wzoru karty wypadku w drodze do pracy lub z pracy oraz terminu jej sporządzania (Dz. U. poz. 482) – zostało wydane na podstawie art. 57b ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227, z późn. zm.), nadając nowe brzmienie wzoru karty wypadku w drodze do pracy lub z pracy, i weszło w życie z dniem 7 maja 2012 r.
- 7. Geologia i górnictwo**
Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 24 kwietnia 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących projektów zagospodarowania złóż (Dz. U. poz. 511) – zostało wydane na podstawie art. 26 ust. 5 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 163, poz. 981) i weszło w życie z dniem 29 maja 2012 r.
- 8. Wykroczenia „górnictwe”**
Na podstawie ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848, z późn. zm.) zostały wydane **rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 maja 2012 r.: (1) w sprawie nadania pracownikom zatrudnionym w urzędach górniczych, wykonującym czynności inspekcyjno-techniczne w zakładach górniczych, uprawnień do nakładania grzywnien w drodze mandatu karnego (Dz. U. poz. 520)** – art. 95 § 5; (2) zmieniające rozporządzenie w sprawie wysokości grzywnien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń (Dz. U. poz. 527) – art. 95 § 6. Pierwszy z aktów wszedł w życie z dniem 30 maja 2012 r., a drugi z dniem 31 maja 2012 r.
- 9. Zagospodarowanie przestrzenne**
Uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (M. P. poz. 252) – została przyjęta na podstawie art. 47 ust. 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.) i weszła w życie z dniem 27 kwietnia 2012 r.
- 10. Porządkowanie prawa**
Ogłoszono **jednolity tekst ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2012 r. poz. 461)**.

Opracował Przemysław GRZESIOK

FUNDATORZY:

Fundacja „Bezpieczne Górnictwo im. prof. Wacława Cybulskiego”

Celem Fundacji jest:

- ▶ wspieranie szeroko rozumianych działań w zakresie zarządzania bezpieczeństwem pracy w górnictwie,
- ▶ inicjowanie szerokiego powiązania nauki z praktyką w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy w górnictwie,
- ▶ inicjowanie rozwoju działalności edukacyjnej w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy,
- ▶ wspieranie opracowywania i wdrażania w górnictwie technologii podnoszących stan bezpieczeństwa i higieny pracy,
- ▶ wspieranie projektowania i produkcji maszyn, urządzeń, sprzętu i ochron osobistych podnoszących stan bezpieczeństwa i higieny pracy oraz inicjowanie ich wdrażania w zakładach górniczych,
- ▶ działania na rzecz unowocześniania i rozwoju polskiego ratownictwa górniczego,
- ▶ występowanie z inicjatywą wprowadzania rozwiązań prawnych w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy w górnictwie w zgodności z prawem Unii Europejskiej,
- ▶ inicjowanie usprawnień systemu informacji w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy w górnictwie,
- ▶ nagradzanie górników za wzorowo przeprowadzone akcje ratownicze w kopalniach.

WSZYSTKICH ZAINTERESOWANYCH DZIAŁALNOŚCIĄ FUNDACJI ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY

Kontakt:

Fundacja „Bezpieczne Górnictwo im. Wacława Cybulskiego”

ul. Poniatowskiego 31, 40-055 Katowice

tel. 32 736 17 24, fax 32 251 48 84

nr konta: 1500 1445 4934 9512 1440 018476

Kredyt Bank PBI SA. II/O Katowice

FUNDATORZY:

90*lat*
nadzoru górniczego
w Polsce

Honorowy Patronat Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Bronisława Komorowskiego

22 czerwca 2012 r.

Sesja historyczna i wystawa jubileuszowa
z okazji 90-lecia
nadzoru górniczego w Polsce
w Muzeum Górnictwa Węglowego
w Zabrze

Górnictwo z zasadami